

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE
SİYASETNAMELER: DEFTERDAR SARI MEHMET
PAŞA ÖRNEĞİ

Tayfun AKKUZU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Karabük-2013

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE
SİYASETNAMELER: DEFTERDAR SARI MEHMET PAŞA
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

Karabük-2013

Tayfun
AKKUZU

**YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİM
SÜRECİNDE SİYASETNAMELER:
DEFTERDAR SARI MEHMET PAŞA
ÖRNEĞİ**

Yüksek
Lisans Tezi

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

İşletme Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA danışmanlığında, Tayfun AKKUZU tarafından hazırlanan bu çalışma 03/01/2013 tarihinde jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı - Danışman

Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Fatma Zehra SAVI TAN

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Halim AKBULUT

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

Tez Bildirim Sayfası

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Yönetim Düşüncesinin Gelişim Sürecinde Siyasetnameler: Defterdar Sarı Mehmet Paşa Örneği” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, hazırlanması, yürütülmesi ve araştırmalarının yapılmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmada kullanılan doğrudan kendime ait olmayan bulguların ve verilerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

03.01.2013

Tayfun AKKUZU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
GİRİŞ.....	1
1. YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ.....	3
1.1. YÖNETİM KAVRAMI.....	3
1.1.1. Yönetimin Tanımı, Amacı ve Önemi.....	3
1.1.2. Yönetimin Kapsamı, Düzeyleri ve İşlevleri.....	4
1.1.3. Yönetimin Görevi	4
1.1.3.1. Problem Çözme Süreci.....	5
1.1.3.2. Karar Verme.....	6
1.2. YÖNETİMİN GELİŞİM SÜRECİ.....	8
1.2.1. Bilimsel Yönetim Öncesi Dönem.....	9
1.2.2. Klasik Yönetim Teorisi.....	11
1.2.3. Neo-Klasik Yönetim Teorisi.....	12
1.2.4. Modern (Çağdaş) Yaklaşımlar.....	16
1.2.5. Güncel Yönetim Yaklaşımları.....	18
2. YÖNETİMİN GELİŞİMİNDE SİYASETNAMELER.....	20
2.1. SİYASETNAME KAVRAMI.....	20
2.1.1. Siyasetnamenin Tanımı ve Konusu.....	20
2.1.2. Siyasetnamelerin Genel Özellikleri.....	22
2.1.3. Siyasetnamelerde Metot.....	23
2.1.4. Siyasetnamelerde Yönetim Düşüncesi.....	24
2.1.5. Siyasetname Örnekleri.....	28

2.2. SİYASETNAME TÜRLERİ	34
2.2.1. Doğu Medeniyetinde Siyasetnameler.....	34
2.2.2. Batı Medeniyetinde Siyasetnameler.....	36
2.2.3. İslam Medeniyetinde Siyasetnameler.....	39
2.3. OSMANLI DEVLETİNDE SİYASETNAMELER	42
2.3.1. Osmanlılarda Devlet Kavramı ve Yönetim Anlayışı.....	44
2.3.2. Osmanlılarda Yönetim Sistemi ve Hukuki Yapı.....	45
2.3.2.1. Padişah.....	46
2.3.2.2. Yardımcıları (Veziriazam ya da Sadrazam).....	47
2.3.2.3. Şeyhülislam.....	47
2.3.3. Osmanlı Siyasetnamelerinin Genel Özellikleri ve Tahlili.....	48
2.3.4. Siyasetnamelere Göre İdeal Yönetici.....	51
3. DEFTERDAR SARI MEHMET PAŞA ÖRNEĞİ	59
3.1. ARAŞTIRMANIN TANITIMI	59
3.1.1. Araştırmanın Alanı ve Kapsamı.....	59
3.1.1.1. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Hayatı.....	59
3.1.1.2. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ Adlı Eseri.....	60
3.1.1.3. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetmel Kişiliği.....	61
3.1.1.4. Defterdar Sarı Mehmet Paşa Dönemi.....	62
3.1.2. Araştırmanın Amacı.....	64
3.1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	64
3.1.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	65
3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	65
3.2.1. Araştırmanın Modeli.....	65
3.2.2. Araştırmanın Yöntemi.....	66

3.2.2.1. Yapılan Mülakat Çalışması İçin Hazırlanan Soru Grupları.....	66
3.2.2.2. Sorular.....	67
3.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	68
3.3.1. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Askeri Sistem ve Yeniçeri (Bektaş) Ocağı İle İlgili Değerlendirmeleri.....	71
3.3.2. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Adalet Sistemi İle İlgili Değerlendirmeleri.....	75
3.3.3. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Liyakat Sistemi İle İlgili Değerlendirmeleri.....	76
3.3.4. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetsel Uyum İle İlgili Değerlendirmeleri.....	79
3.3.5. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetsel Etik İle İlgili Değerlendirmeleri.....	80
3.3.5.1. Etik Değerler.....	81
3.3.5.2. Rüşvet.....	82
3.3.6. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Savunma Stratejisi ile İlgili Değerlendirmeleri.....	85
SONUÇ.....	89
KAYNAKLAR.....	92
EK: ARAŞTIRMA MÜLAKAT FORMU.....	101
ÖZGEÇMİŞ.....	103

ÖNSÖZ

Araştırmanın amacı, devirlerinin gereklerini, en iyi devlet idaresinin nasıl olması gerektiğini öğreten ve hemen her devirde idarecileri uyaran, yol gösteren eserler olarak bilinen siyasetnamelerden 18. Yüzyılda yaşamış Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın "Devlet Adamlarına Öğütler" adıyla günümüz Türkçesine çevrilmiş eserinin irdelenerek günümüze yansımalarını ortaya koymaktır.

Yönetim alanına mütevazı bir katkısı olacağını düşündüğüm bu çalışmanın hazırlanması aşamasında özellikle konu seçiminden itibaren bütün aşamalarda bilgi ve tecrübelerini esirgemeyerek yol gösteren ve kıymetli zamanını ayırma lütfunde bulunan pek değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA' ya teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin değerlendirilmesi noktasında tecrübelerinden istifade ederek görüşlerine başvurduğum hocalarım Sayın Doç. Dr. Fatma Zehra SAVİ TAN' a ve Sayın Yard. Doç. Dr. Halim AKBULUT' a şükranlarımı sunarım.

Eğitimimde katkıları bulunan Karabük Üniversitesi ve Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'ndeki hocalarıma, gerekli özveri, ilgi ve anlayışlarından ötürü Milli Eğitim bünyesinde öğretmen olarak görev yaptığım okulumdaki Müdürüm Sayın Mesut Yüksel ÖNER' e ve Müdür Yardımcım Sayın Pelin GARİBOĞLU' na teşekkürlerimi sunarım.

Tezin hazırlanması aşamasında, okulumda yardımlarına başvurduğum değerli mesai arkadaşlarıma, yol arkadaşım, meslektaşım İsmail KIRMIZI' ya, tüm dostlarıma, aileme ve özellikle de kızıma teşekkür ederim.

Tayfun AKKUZU

ÖZET**YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE
SİYASETNAMELER: DEFTERDAR SARI MEHMET PAŞA ÖRNEĞİ**

AKKUZU Tayfun

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

03.01.2013, 103 Sayfa

Yönetim faaliyetinin tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanın var olduğu her yerde yönetim faaliyeti var demektir. Bu yüzden yönetim uygulamaları ve düşüncesi evrenseldir.

Bu araştırmada yönetim kavramı incelenmiş ve tarihte yönetime yön veren siyasetnameler ile Osmanlı siyasetnameleri içinde yer almasına karşın üzerinde çok az çalışma yapılmış olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın "Nesayih'ül Vüzera Ve'l-Ümera" "Devlet Adamlarına Öğütler" şeklinde günümüz Türkçesine çevrilen eseri, yönetimde reform çabaları bağlamında analiz edilmiştir.

Araştırmada mülakat yöntemine başvurulmuş, durum belirleme ve bilgi vermeye yönelik keşfedici araştırma modeli kullanılmış olup, iyi yönetimin ve yöneticinin gereklilikleri üzerine geçmişten günümüze yansıyan çıkarımlar yapmak amaç olarak belirlenmiştir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi içerdiği konular itibariyle gerekli mülakat ve değerlendirmeler de yapılarak güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

- 1. Yönetim**
- 2. Siyasetname**
- 3. Reform**

ABSTRACT

**IDEA DEVELOPMENT PROCESS MANAGEMENT POLITICSBOOKS:
MEHMET PASHA CASE YELLOW TREASURER**

AKKUZU Tayfun

Master Thesis, Department of Business

Advisor: Assoc. Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

03.01.2013, Pages: 103

Management of activity, is as old as humanity. There are people everywhere that there is a management activity. Therefore, the idea of management practices and universal.

This study examined the concept of management and administration at the time of the Ottoman politicsbooks has been involved in giving directions, but very few studies that have been made on the Treasurer Yellow Mehmet Pasha "Nesayih'ül Vüzera wa'l-Ümera" "Tips statesmen as" translated into modern Turkish work, have been analyzed in the context of management reform efforts.

Applying the method of research, interviews, case detection and exploratory research in order to inform the model is used, the administrator on the requirements of good governance and make inferences from past reflected in the goal has been set. .

As Treasurer of the topics in politicsbooks Yellow Mehmet Pasha made the necessary interviews and evaluations concluded that contributes to the current management approach.

Key Words:

- 1. Management**
- 2. Politicsbooks**
- 3. Reform**

GİRİŞ

Yönetim kavramı bir asırdan daha uzun süredir geliştirilmekte olan bir kavram olup, ekonomik bir amaca dayalı olarak kurulan işletmelerin parasal, mekanik ve işgücünden meydana gelen kaynaklarının en uygun biçimde sevk ve idare edilmesini kapsamaktadır.

Yönetim bilimi 18'nci yüzyıl endüstri hareketiyle önem kazanmıştır, ancak yönetim faaliyetinin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Bireylerin bir arada yaşamaya başlamalarıyla birlikte yönetim faaliyetine gerek duyulmuştur.

Çalışmamızda öncelikle yönetim kavramı üzerinde durulacak, sonrasında yönetime yön veren siyasetnameler tanıtılacak ve son bölümde de 1700'lü yıllarda yaşamış önemli bir devlet adamı olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın siyasetnamesi incelenecektir.

Siyasetnameler genellikle hükümdara hitaben yazılırken, bazıları da devlet içerisinde ikinci adam konumunda olan vezirlere yazılmışlardır. Yine bu tür eserlerde dikkati çeken bir başka özellik ise bazıların hacimli eserler olmasının yanında bazıların birkaç sayfadan ibaret küçük risale veya mektup niteliği taşıması, bazıların da Göktürk yazıtlarında olduğu gibi hükümdarın milletine hesap verdiği taşlara nakşedilmiş kitabeler olmasıdır.

Siyasetnamelerde hükümdarda ve yöneticilerde bulunması gereken özellikler, vezirin görev ve yetkileri, diğer görevli yöneticilerin seçiminde gösterilmesi gerekli titizlik, ordu, maliye ve yönetim alanına dair gerekli tavsiyeler ele alınır.

Osmanlı Devleti 16. Yüzyılın sonlarından itibaren bir gerileme ve bozulma dönemine girmiştir. Devlet adamları ve ulema, yönetim, devlet ve toplum düzenlerinin bozulmaya başladığının farkındaydılar. Bu bozulma konusunda fikir üreten devlet adamları devletin içinde bulunduğu durumu kendilerince değerlendirmiş, bozulmanın nedenlerini saptamış ve çözüm önerilerini sıralamışlardır. Bu gelenekten hareket eden devlet adamlarından birisi de Defterdar Sarı Mehmet Paşa'dır. Mehmet Paşa, yaşadığı dönemin sıkıntılarını iyi analiz etmiş ve sorunun çözümü için öneriler sunmuştur.

Bu çalışmada 18'nci yüzyıl Osmanlı devlet anlayışını yansıtan özgün bir çalışma olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın "Devlet Adamlarına Öğütler" adlı eseri o günün yönetimindeki temel sorunları konu edinmesi açısından irdelenmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yönetim kavramı ve yönetimin gelişimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, siyasetname kavramı, siyasetname türleri, Osmanlı Dönemindeki siyasetnameler ve siyasetnamelerde ideal yöneticinin niteliği ile ilgili konular üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise araştırmanın tanıtımı ve metodolojisi üzerinde durulmuş, Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Siyasetnamesi üzerine yapılan araştırmanın bulgularına ve ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

1. YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ

Bu bölümde yönetim kavramı ve yönetimin gelişim süreci üzerinde durulacaktır.

1.1. YÖNETİM KAVRAMI

Evrensel bir kavram olarak yönetim, günlük yaşantımızın hemen her alanına girmiş ve yine hemen her kesimin üzerinde az ya da çok konuşabildiği bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Yönetim, insanların ortak amaçlar için bir araya geldikleri her yerde, her kurumda, hiyerarşinin her kademesinde, her zaman diliminde yaygın bir kullanım alanına sahiptir.

Toplumların en önemli amaçları, varlıklarını sürdürmek ve yaşam kalitesini yükseltmek şeklinde ifade edilebilir. Bu amaçları gerçekleştirmek, her alandaki örgütlerde; başta insan olmak üzere tüm kaynakların optimum kullanılmasına bağlıdır. Kaynak kullanımında optimumluk düzeyini etkileyen önemli unsurlardan birisi de, örgütlerdeki yönetim anlayış ve uygulamalarıdır.

Ülkelerin kalkınması, o ülkede yer alan örgütlerin etkin ve verimli çalışması ile mümkün olur. Günümüzün gelişmiş ülkeleri ile gelişme sürecindeki (ya da az gelişmiş) ülkelerini birbirinden ayıran en önemli özelliklerden birisi de, bu ülkelerin örgütlerindeki yönetim kalitesidir.

1.1.1. Yönetimin Tanımı, Amacı ve Önemi

Yönetim ile ilgili kavramlar ve tanımlar henüz tam bir açıklığa kavuşmuş değildir. Bununla birlikte genel kabul görmüş bazı yönetim tanımları yapılabilir. Yönetim, insan ve diğer kaynakları mümkün olan en iyi şekilde birleştirerek, örgütsel amaçlara etkin ve verimli ulaşma sürecidir. Diğer bir ifade ile yönetim; iş gücü, sermaye, teknik donanım vb. gibi örgütsel kaynakların, örgütsel amaçları gerçekleştirmek üzere etkin bir şekilde koordine edilmesidir. Yönetim kısaca örgütsel kaynakların, örgütsel amaçları başarmak için kullanılmasıdır (Eren, 1993:5).

Yönetim en küçüğünden (aile, işletme gibi) en büyüğüne (devlet, uluslararası örgütler gibi) kadar tüm örgütlerde geçerli ve gereklidir. Yönetim, örgütlerin amaçlarına etkin ve verimli ulaşabilmeleri bakımından zorunlu bir işlemdir (Tortop; İşbir ; Aykaç, 1993:20).

İki ya da daha çok insan bir amaç doğrultusunda bir araya gelip bir grup oluşturduklarında, bu grubun belirlenen amaçlarının gerçekleştirilmesi için üyelerinin birlikte çalışmaları gerekecektir. Bir grubun ya da bir biçimsel örgütün amaçlarını gerçekleştirirken başarı veya başarısızlık faktörleri yönetim ile yakından ilişkilidir (Karaman, 2000:37-38).

Yönetim ancak birden fazla kişinin varlığı ile ortaya çıkan ve bu yönü ile ekonomik faaliyetten ayrılan, beşeri bir faaliyettir (Koçel, 1989:4). Buna göre yönetim, başkaları vasıtasıyla amaçlara ulaşma veya başkalarına iş gördürme becerisidir (Drucker, 1994:232). Yönetim, amaçlara yönelmiş insansal ve psiko-sosyal bir süreçtir (Tosun, 1992:161).

1.1.2. Yönetimin Kapsamı, Düzeyleri ve İşlevleri

Evrensel bir kavram olarak yönetim, günlük yaşantımızın hemen her alanına girmiş ve yine hemen her kesimin üzerinde az ya da çok konuşabildiği bir konuma gelmiş bulunmaktadır. İnsanların ortak amaçlar için bir araya geldikleri her yerde, her kurumda, hiyerarşinin her kademesinde, her zaman diliminde yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Yönetim en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm örgütlerde gerekli ve geçerli bir işlevdir. Yönetim, üst orta ve alt olmak üzere üç hiyerarşik düzeye ayrılmaktadır.

Yönetim fonksiyonları farklı biçimlerde söylenmekle birlikte beşli ayrımın daha çok kullanıldığı söylenebilir. Buna göre yönetim; planlama, örgütleme, icra etme, koordinasyon ve kontrol olmak üzere beş süreçte gerçekleşir. Yönetim işlevlerinin uygulama sırası yukarıda belirtildiği gibi birbirini izler şekilde olmaktan çok yöneticinin yönetim işini icra ederken karşılaştığı durumlara göre aynı anda yönetim işlevini yerine getirebilir. Bazı işlerin planlanması evresinde çalışırken diğer bazı işlerin uygulanması ya da koordinasyonu üzerinde çalışabilir. Benzer şekilde bazı yönetim işlevlerinin duruma göre tekrarlanma niteliği vardır. Yani işlevler iç içe girmiştir. Bu durum yöneticilik yönünün dinamizminden kaynaklanmaktadır (Hicks, 1979:252-254).

1.1.3. Yönetimin Görevi

Yönetimin temel görevi olarak problem çözme süreci ve karar verme olarak iki şekilde ele alınabilir.

1.1.3.1. Problem Çözme Süreci

Genelde çeşitli eylem (hareket tarzı) seçenekleri arasında en uygununu seçme olarak tanımlanan karar verme süreci, temelde bir rasyonel problem çözme sürecidir. Bu nedenle, karar verme süreci problem çözüme izlenen mantıksal evreleri (aşamaları) izler. Bu aşamaları aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Timur, 1990:2).

Problemi belirleme ve tanıma: Karar verme süreci bir problemin varlığı ile başlar. Bunun için, karar verici örgütün işleyişi sırasında görülen sorunlar açık bir biçimde belirlenmelidir. Ancak, sorunların genel ifadelerden çok anlaşılabilir problemler biçiminde teşhis edilmesi gerekir. Kuskusuz örgütteki iletişim kanallarının problemin belirlenmesinde vazgeçilmez önemi vardır. Bu nedenle yönetici örgüte ilişkin bilgi toplama sisteminin akısını çok iyi bir biçimde düzenlemelidir. Aksi durumda problemleri ve onların nedenlerini görebilmek son derece güç olacaktır. Dolayısıyla, yönetici görünürdeki bir soruna teşhis koymadan önce ilişkili tüm bilgileri toplamalı, sorunu tüm boyutları ile incelemeli, gerçek problemi görmeye ve anlamaya çalışmalıdır.

Alternatif çözüm yollarını geliştirme: Bu aşamada karar verici teşhis ettiği problemi giderici çeşitli çözüm yollarını araştırır. Böyle bir araştırmada temel amaç karar ortamına yani probleme ilişkin olarak bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu yöntem ve teknikleri belirlemek ve teşhis ettiği probleme uygulanabilirliğini araştırmaktır. Kuskusuz, bilimsel çalışmaların ortaya konduğu çözüm yöntemlerine ve tekniklerinin probleme uygulanabilirliği olası değilse ya da problemin niteliğine göre böyle bir araştırmaya gerek yoksa karar verici bilgisi, deneyimleri ve yaratıcılığını kullanarak çözüm yöntemleri geliştirmelidir (Timur, 1990:3).

Değerlendirme ve en uygun alternatifi seçme: Böylece, karar verici belirlediği problemi çözebilen çeşitli seçenekleri bu aşamada belirlemek zorundadır. Yaratıcılık gerektiren karar ortamlarında, yönetici “beyin fırtınası” gibi yöntemler kullanarak gruplar aracılığı ile yaratıcı fikirler geliştirme yöntemine başvurabilir.

Seçilen alternatifi uygulama: Bu aşamada araştırılıp bulunan ya da geliştirilen çözüm seçeneklerinin problemleri giderme açısından analizi ve değerlendirmesi yapılır. Bunun için her seçeneğin olası sonuçlarının ve örgüt işleyişi üzerindeki etkilerinin sistematik olarak değerlendirilmesi gerekir. Başka bir anlatımla, çözüm seçeneklerinin yalnızca problemi giderme açısından değerlendirilmesi yeterli değildir. Seçeneklerin

aynı zamanda örgütün isleyişini hangi yönde ve nasıl etkilediği de değerlendirilmelidir. Böylece seçeneklerin beklenilmeyen sorunlar yaratması önemli derecede önceden tahmin edilebilir.

Kuskuşuz değerlendirmede esas seçeneklerin problemi çözme derecesi ve uygulama maliyetidir. Bu nedenle, karar verme süreci aşamasında tüm nicel, nitel ve teknik yöntemlerin kullanımı mümkündür (Timur, 1990:4).

Uygulamayı izleme ve değerlendirme: Burada seçeneklerin değerlendirme aşamasında elde edilen bilgiler ve sonuçlar açısından, örgütün amaçları ve imkânları göz önünde bulundurularak en uygunu seçilir. En uygun ya da optimal seçeneğin belirlenmesinde problemin niteliğine göre karar akısını çok iyi bir biçimde düzenlemelidir.

Aksi durumda problemleri ve onların nedenlerini görebilmek son derece güç olacaktır. Dolayısıyla, yönetici görünürdeki bir soruna teşhis koymadan önce ilişkili tüm bilgileri toplamalı, sorunu tüm boyutları ile incelemeli, gerçek problemi görmeye ve anlamaya çalışmalıdır (Timur, 1990:5).

1.1.3.2. Karar Verme

Yönetimin en önemli görevi sorunların çözümüne yönelik doğru ve zamanlı karar vermek ve bunları uygun kaynak kullanımıyla gerçekleştirmektir. Karar verme, bir yöneticinin en önemli görevlerinden biridir. Karar verme, yönetim faaliyetlerinin her aşamasında söz konusudur. Karar verme yönetimin kalbini oluşturur. Yöneticinin işi, çeşitli faaliyetlere ilişkin kararlar vermektir. Faaliyetler ise, başkaları tarafından yürütülür. Bu bakımdan çağdaş yönetici, doğru ve isabetli karar verme teknik ve modelleri konusunda bilgili olmak zorundadır. İnsan organizmasının seçme, sorun çözme ve karar verme yetenekleri vardır. Fakat bu yetenekler sınırsız değildir. Yöneticinin karar verme kapasitesi, bilgi düzeyi, yeteneği kısmen de şansıyla ilgilidir (Güçlüoğ, 1985:48).

Karar verme, çeşitli seçenekler arasında en uygun olanının seçilmesi olarak tanımlanabilir. Görüldüğü gibi karar süreci sorun çözme ile ilgilidir. Bir örgütteki aksaklık ve eksiklikleri gidermek, örgütte değişiklik yapmak, örgüt üyelerini etkilemek ve verimliliği artırmak, bir çatışmayı önlemek yöneticinin başlıca görevlerindedir. Yönetici sorunu duymak, soruna ait bilgi toplamak, toplanan bilginin çözüm ve

yorumunu yapmak, çözüm yollarını formüleştirmek, en uygun çözümü seçmek, uygulamak, değerlendirmek konularında ve ayrıca karar türleri ve etkenleri hakkında bilgi sahibi olmak durumundadır.

Yöneticinin görevlerinin çoğu çeşitli kararlar vermeyi gerektirir. Çünkü yönetim yönetilenlerin davranışlarının örgütsel amaçlara yönlendirilmesine çalışır. Örgütte çalışan insanların sorunsuz olmaları düşünülemeyeceği gibi örgütün de hiçbir sorununun olmaması düşünülemez. Bu nedenle belki de yönetimin var oluş nedeni, örgütün işleyişi sırasında karşılaşılabilecek sorunları çözerek örgütte etkililik ve verimliliği sağlamaktadır.

Yönetim insanlara yönelik bir süreç olduğundan yönetilenlerin davranışlarının örgütsel amaçlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan “karar verme”, birey ve örgüt açısından sorun çözme olarak düşünülebilir (Bursalıoğlu, 1982:94).

Yöneticilerin karar verme ve sorun çözme yetenekleri ve kapasiteleri sınırsız değildir. Yöneticinin karar verme ve sorun çözme kapasitesi, yeteneği çoğu kez karar değişkenleri, bilgi düzeyi, yetenekleri, vizyonu, çevresel değişkenler, kısmen de şansları ile ilgili olarak sınırlıdır. Yöneticilerin rasyonel kararlar verme isteklerini her zaman başaramadıkları gerçeğini savunur. İnsanın bilgi kaynakları ve bilgi işleme yetenekleri risk ve belirsizlik içerdiğinden sınırlandırılmaktadır.

Karar sürecinde çoğu kez zaman kısıtlılığı da söz konusudur. Bu durumda hevristiklerden yararlanılmaktadır. Hevristik, problem çözmeye uygulanabilen ama doğru çözümü her zaman sağlayamayan stratejiler ya da zihinsel kestirme yollardır. Hevristikler problem üzerinde çok fazla kafa yormadan basit, pratik ve kullanışlı çözümler üretebilir. Bazen de rasyonel olmayan çözüm yollarına sevk etmekte ve ciddi sistematik hatalara neden olabilmektedir. Bu faktörlere bağlı olarak yönetim, en iyi, en uygun sonucu sağlayan rasyonel bir süreç olmaktan çok, kısıtlı bilginin işlendiği ve tatminkâr sayılan sonucu sağlayan tatminkâr sonuca kanaat edilen, bir sonuca ulaşabilme süreci olarak düşünülmelidir.

Hevristikler, problem çözmeye kullanılabilen strateji ya da kestirme yollar olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunlar doğru sonucu her zaman sağlamayabilirler. Araştırmacılar bilgiyi analiz etme sırasındaki karmaşıklığı ortadan kaldırmak için hevristikler gibi kısa yolların kullanıldığını belirtmektedir. Bu kestirme yollar, beynin mevcut bilgiyi özümsemeden tahminlerde bulunmasına neden olmaktadır. Hevristikler

fazla miktardaki bilgiyi beynin organize etmesini ve hızla işlemlerini sağlamaktadır (Barak, 2006:97).

Ancak bu yöntem doğru kararların verilmemesine neden olabilmektedir. Hevristik kullanımının arttığı belli başlı dört durum bulunmaktadır. Aşırı bilgi yükü bulunduğu zamanlarda bilgiyi işlemlerin zorlaşması, karar verme esnasında yeterli sürenin bulunmaması, önemsiz olaylar hakkında karar verirken zamanın boşa harcanmak istenmemesi ve karar verilen konu hakkında yeterli bilgiye sahip olunması gibi sebeplerle hevristik kullanımı artar (Döm, 2004:120).

1.2. YÖNETİMİN GELİŞİM SÜRECİ

Yöneticilik uygulamaları ilkyazı tarihine kadar uzanmaktadır. Mezopotamyalılar, Sümerler tapınaklarının etrafında oluşturdukları insan topluluklarını rahiplerin liderliğinde yönetmişlerdir. Mısır medeniyetinde ise, sulama sistemleri ve piramitler önemli yönetsel uygulamalardır. Romalılar ve daha sonra da Osmanlılar büyük imparatorluklarını o günün gelişmemiş teknolojisi ve haberleşme sistemleri ile asırlarca başarı ile yönetebilmişlerdir. Yönetim uygarlıkla birlikte doğmuştur ancak bilimselleşmesi 20. Yüzyılda olmuştur. Yönetim olgusu çok eski olmakla birlikte bilimsel olarak gelişmesi yenidir (Efil, 2010:36).

İnsanlık, farklı toplumsal örgütleniş ve yaşam biçimleri geride bırakarak günümüze gelmişlerdir. Genel hatlarıyla sınıflandırılacak olursa avlanmaya dayalı bir yaşam biçiminin egemen olduğu ilkel toplum, arkasından tarım toplumu, sonra buhar gücünün sanayide, insanın kas gücünün yerine ikame edilmesiyle ortaya çıkan sanayi toplumu ve nihayet bilginin üretimin temel faktörü olarak kullanılmasıyla oluşan bilgi toplumu şeklinde sınıflandırabiliriz.

Yönetim faaliyetlerinin tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde, insanın tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle, insanların topluluk halinde bir arada yaşama ihtiyacı, zorunluluktan kaynaklanmıştır. İnsan, toplumsal bir varlıktır ve toplu olarak yaşamak durumundadır. Toplum halinde yaşamak, insan için bir seçim değil, bir zorunluluktur.

İnsan, sosyal bir varlık olarak, yaşamını sürdürebilmek için sürekli başkasının desteğine ihtiyaç duyar. İnsan sadece kendi ihtiyaçları için başkalarına gereksinme duymaz; aynı zamanda kendini insan olarak “ifade etme”, “kendini gerçekleştirme” ve

“ait olma” duygusunu tatmin etmek için de, sürekli başkalarına ihtiyaç duyar. Bütün bu karmaşık ilişkilerin bir düzen içinde yürütülmesi gerekir. Bu düzen ancak, insan faaliyetlerinin ve diğer kaynakların ortak bir amacı gerçekleştirmek için organize biçimde bir araya getirilmesi ve eşgüdümlemesi sayesinde sağlanabilir. İnsanın var olduğu her yerde yönetim faaliyeti var demektir. Yönetim uygulamaları ve düşüncesi evrenseldir (Genç, 2007:35).

1.2.1. Bilimsel Yönetim Öncesi Dönem

Yönetim uygulamaları toplumsal yaşam kadar eskidir. Bu dönemde yönetim anlayışı esas itibariyle, filozofların fikir ve görüşleri ile devlet adamlarına verilen öğütlerden oluşmuştur. Bunlardan önemli kabul edilen bazıları aşağıda sunulmuştur:

Eski Yunanda Eflatun yöneticileri akademisinde eğitirken, Dünyanın bir başka yerinde, Çin’de hemen hemen aynı tarihlerde Konfüçyüs yönetimin altı temel ilkesini şöyle sıralıyordu (Sağlam, 1979:30) :

- Yönetici örgütünü iyi tanımalıdır.
- Kararlarında tarafsız, pratik ve uzlaştırıcı olmalıdır.
- Hizmette örgüt yararı esas alınmalı, kayırma ve partizanlıktan kaçınmalıdır.
- Çalışanların ekonomik gücünü yükseltmek ve mutluluklarını sağlamak, yönetimin görevidir.
- Yöneticiler, örgüt işleri ile sürekli ilgilenmelidir.
- Bütün bunların istenen biçimde işlenmesi; dürüst, yetenekli ve bencil olmayan bir personel kadrosunun oluşturulmasına bağlıdır.

Konfüçyüs’ün yönetimle ilgili diğer önemli görüşleri de şöyle özetlenebilir:

- Ast üste karşı dürüst olmalıdır.
- Üst, yönettiklerinin güvenini ve sevgisini kazanmalıdır.
- İnsanlar baskı ile itaate zorlanırsa, yöneten-yönetilen arasındaki; bağ kopar, işler zorlaşır, ahlak sarsılır, nefislerde fesat meydana gelir (Tümer, 1997: 64-65).

Bu dönem, insanların işbirliği çabaları ile başlayıp, bilimsel olarak incelenmeye başlandığı 1880 yılına kadar devam etmektedir. Çağdaş yönetim öncesi dönemde işçiler, hemen hemen tamamen kendi nezaretçilerinin hükmü altında bulunmakta ve sosyal kast sistemine dayalı otokratik bir ilişki içinde bulunmaktaydılar.

Eski Mısır Piramitleri bu dönemde yapıldılar. İşlerin insanlar tarafından yapılmasında kırbaç, demir gülle ve zincir etkili araçlar durumunda idi. Roma İmparatorluğu toplumlarında, Roma kentlisi olmak, yöneticileri diğer insanlardan ayırmıştı. Roma Lejyonu gibi, Roma Orduları da iktidarda bulunanların arzularını yerine getirmekte etkili oluyorlardı.

Bu dönem, günümüzde dahi papalığın ilk devirlerinde olduğu gibi hükümet idaresinin merkezi kontrol sistemine dayalı Roma Kilisesinin kuruluşuna şahitlik etmiştir. Bu dönem, öylesine birbiriyle zıtlıklarla dolu bir dönemdi ki, lordlar ve köylüler, imparator ve köle, varlıklı olanlarla fakir olanlar ayrı uçlarda yaşıyorlardı. Bu dönemde, yönetim kavramlarını içeren örgütlenmiş bir bütünü incelemeye ihtiyaç duyulmamıştı.

Her hangi bir kimse yalnız yetkili bir pozisyona sahip olma gereğini duyardı ve yetki ise bu dönemin sosyal ve ekonomik sistemlerinde kuvvet ve kontrol olarak kabul edilirdi. İnsanların kaderlerine boyun eğmekten başka çareleri yoktu. Onlar hayatta buldukları yerler için dünyaya gelmişler, bundan başka hiçbir şey bilmezler, hayatlarının devamından başka hiçbir şeyle ilgilenmezlerdi. Bir başarımın sağlanması yıllar alırdı. Katedrâ Herin, piramitlerin inşası uzun yıllar devam etmişti.

Bu dönemde, aynı işleri yapan sanatkârlar loncaları oluşturdular. Loncalar, modern esnaf ve sanatkâr birliklerinin öncüleri oluyorlardı. Buna rağmen bunlara içinde yer aldıktan sosyal sistem içinde gerekli önem verilmiyordu. Loncaların etkileri, yaşam için çok acı çektikleri köylerin dışına taşamazdı. Onlar, sadece yaşam için mücadele ederlerdi. (Ertürk, 2009:5)

İnsanlar içinde yaşadıkları bu durumların dışında bir düşünüşe bağlayınca, iletişim ve üretimde sağladıkları günlük gelişmeleri görünce ümitlendiler ve etkili bir yönetim ihtiyacını o zaman anladılar. Bu, daha iyi bir yönetim için yapılan araştırma, keşfedilen Yeni Dünya'ya (Amerika Kıtası) yerleştikten sonra başladı ve artık karanlık çağlar geride kaldı.

Bu dönem, kardeşlik, özgürlük ve eşitlik için mücadele eden ve politikada ihtilalı, entelektüel düşüncede ışığı, sanatta rönesansı çağırmakla tanınan iki Fransız düşünürü Voltaire ve Rousseau tarafından sona erdirildi. Amerikalı Franklin de "temsilsiz vergileme" üzerine yazılar yazıyordu. Politik partiler (Roma Senatosu), askeri birlikler (Napolyon'un ordusu), kilise hiyerarşileri (Roma Katolik Kilisesi) v.b.

örgütlerle bu dönemin diğer örgütleri yönetim kavramının gelişmesine az katkı yapmışlardı. Söz konusu bu örgütler, esasında bazı yönetim fonksiyonlarını uyguladılar. Günümüzde var olan ilkelerin temellerini attılar. Ancak bu dönemde birbiri ile uyum sağlayan yönetim düşüncesinde bir bütünlük oluşmadı. Kuvvet ve yetkinin duygusuz uygulanışı bu dönemin yönetim ve örgüt düşüncesini oluşturmaktaydı (Ertürk, 2009:6).

1.2.2. Klasik Yönetim Teorisi

Örgütlerin biçimsel yapısını ve kişisel verimi inceleyen klasik yönetim teorisi, yönetim alanında ortaya konulan ilk teoridir. Klasik yönetim teorisi altında üç ayrı yaklaşım bulunmaktadır. Frederick Taylor'un bilimsel yönetim yaklaşımı; kişisel verimi artırmak için, bir işin en iyi yapılma şeklinin bulunmasını ve uygulanmasını (iş dizaynını) öngörür. Taylor sanayide çalışan işçilerin ekonomik olarak çalışmadıklarını gözlemlemiş ve buna çözüm üretmeye çalışmıştır (Eren, 1991:16).

Henri Fayol'un yönetim süreci yaklaşımı; örgütsel verimi artırmak için, örgüt dizaynı üzerinde durmuştur. Fayol'a göre bir örgütteki faaliyetler; teknik işler, ticari işler, finansal işler, güvenlik işleri, muhasebe işleri ve yönetsel işler olarak altı gruba ayrılır ve bunların içinde en önemlisi yönetsel işlerdir

Karl Emil Maximilian Weber'in bürokrasi yaklaşımı ise, dağınık toplumsal faaliyetlerin rasyonel ilkelere göre örgütlenip yönetilmesini ifade eder. Weber'e göre, özellikle geniş gruplar halinde çalışanlar, belli bir büyüklük hacmini aştıktan sonra, rasyonel ilkelere uygun olarak örgütlenmelidir (Ülgen, 1989:20-21).

Genel olarak yönetimde klasik teoriler; kişisel ve örgütsel verimi artırmak amacıyla, insanların bir makine gibi çalıştırılacağı varsayımına dayanır. Bu nedenle kesin kuralları vardır, yani katılık hâkim olup esneklik yoktur. Bu yönüyle klasik teorinin; dar kapsamlı, mekanik ve bürokratik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Bilimsel yönetim, yönetim kuramı (süreci) ve bürokrasi; klasik yönetim kuramının gelişiminde rol oynayan; örgütleri büyük ölçüde mekanik yapılar olarak kurgulayan üç düşünce akımıdır (Aydın, 1991:87).

Bu yaklaşımların klasik ya da geleneksel olarak isimlendirilmesi, bunların artık kullanılmadığından değil, aksine bu yaklaşımların örgüt ve yönetim konusundaki sistemli ilk yaklaşımlar olmaları, uzun süreden beri ve hala kullanılmakta olmalarının bir sonucudur (Peker, 1995:71-72).

Bilimsel yönetim, klasik örgüt kuramının halkalarından biri olan bilimsel yönetim yaklaşımının öncüsü olan Frederick Winslow Taylor'un en çok üzerinde durduğu, çalışmalardan yüksek verim alabilme sorunu olmuştur (Bursalıoğlu, 1991:16).

Amerikalı bir mühendis olan Taylor, iş hayatı boyunca özellikle rutin işleri yapan atölyelerde çalışmış ve ustabaşıktan mühendisliğe kadar yükselmiştir. Daha çok rutin çalışmaları gerektiren atölyelerde çalışırken, işçileri gözlemlemiş ve bu gözlemleri sonucunda yapılan işlerin daha kısa sürede ve daha verimli bir şekilde yapılabileceğini savunmuştur (Eren, 1993:12).

Buna göre, her işi yapmanın en iyi tek yolu bulunmakta, söz konusu en iyi yolu bulma çabasının ilk aşamasında her iş önce küçük parçalara ayrılmakta ve sonra da “zaman ve hareket araştırmaları” yoluyla gereksiz olanları ayıklanmakta, kalan parçaların doğru biçimde yeniden birleştirilmeleriyle bir işi yapmanın en iyi tek yoluna ve o işi bitirmek için gerektiği hesaplanan süreye dinlenme sürelerinin eklenmesiyle de standart iş bitirme süresine ulaşılmaktadır (Fişek, 1979:133).

Daha sonra, standartları belli olan bu işleri yapabilecek, fiziki ve zihni kabiliyeti olan kişiler seçilmekte, işe gereksenen bilgi ve beceriyi kazanmalarını sağlayacak yönde eğitilmekte, güdüleyici ücret sistemi ile çalışmalar desteklenmekte ve bu sistemin işleyişi yönetim tarafından sürekli olarak denetlenerek, aksaklıklar yine bilimsel açıdan incelenmektedir (Peker, 1995:74).

Görüldüğü gibi, bu yaklaşımda örgütün yapısından çok, yapılan işlerin incelenmesi ön plana alınmıştır. Bilimsel yönetim, “iş” merkez kabul ettiğinden, yapı ile, işin yapıyla olan ilişkisi oranında meşgul olmuştur. Taylor ve onu izleyenler, “iş”in hareket ve zaman yönleriyle o kadar fazla ilgilendiler ki, “iş” insanlardan ayrı görülmeye başlandı. Böylece bilimsel araştırma ve değerlendirmenin ağırlık merkezini “iş” meydana getirdi. Yüksek kâr ve verim, iyi yönetimin ölçüsü sayıldı. Kilise ve aile gibi kurumlar bile, verimsiz görülerek eleştirilmeye başlandı (Bursalıoğlu, 1991:16-17).

1.2.3. Neo-Klasik Yönetim Teorisi

Neo-klasik kuramın en belirgin özelliği, örgütteki insan unsurunu “ekonomik varlık” ya da “mekanik varlık” olarak gören klasik kurama karşı, insanı psiko-sosyal bir varlık olarak göstermesidir. Bu kuram, iş göreni güdüleyen en güçlü özendiricinin ekonomik güdüler olmadığını, toplumsal ve psikolojik güdülerin daha etkili olduğunu,

informal grupların formal gruplara nazaran üretimi doğrudan doğruya olumlu ya da olumsuz etkilediğini, iş görenlerin kişiliklerine gösterilen saygının onları üretimde daha aktif ve verimli yaptığını Hawthorne deneyleri diye bilinen ve Elton Mayo tarafından yürütülen araştırmalarla ortaya koymuştur (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1995:16).

Chicago’da Western Elektrik kuruluşunda gerçekleştirilen Hawthorne araştırmalarının bulguları, neo-klasik yönetim kuramının temelini oluşturmaktadır. Araştırmanın sonunda şu bulgular elde edilmiştir (Aydın, 1991:106-107) :

- Üretim düzeyi, bireylerin fizyolojik kapasiteleri tarafından değil, toplumsal normlar tarafından belirlenmektedir.
- Ekonomik olmayan ödül ve yaptırımlar, iş görenlerin davranışını önemli ölçüde etkilemekte ve ekonomik özendiricilerin etkisini anlamlı düzeyde sınırlamaktadır. Grupça saptanmış normların üstünde üretim yapanların, iş arkadaşlarının ilgi ve saygılarını yitirdikleri gözlenmiştir. İş görenlerin arkadaşları tarafından kabul edilmeyi ve onlarla dostça ilişkiler içinde bulunmayı, fazla para kazanmaya tercih ettikleri görülmüştür.
- İş görenlerin, genellikle bireyler olarak değil, bir grubun üyeleri olarak davrandıkları görülmüştür. Bireyleri etkilemenin ve değiştirmenin en etkili yolu, bireylerin bağlı olduğu grup normlarının değiştirilmesidir.
- Grupta en çok sevilen ve grup normlarını kişiliğinde somutlaştıran ve grubun davranışında etkili olan kişinin doğal (informal) lider olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, neo-klasik yaklaşımın doğal liderlik kavramına vurgu yapmasına neden olmuştur.

Bu bulgular, klasik yönetim kuramının ekonomik insan anlayışını temelden sarsmış ve iş görenlerin toplumsal bir varlık olduğunu ortaya koymuştur. “Toplumsal İnsan” yaklaşımının sayıltıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aydın, 1991:81-82) :

- Gerçekte insanı güdüleyen, onun toplumsal gereksinimleridir. İnsan başkaları ile ilişki kurarak temel kimlik duygusuna kavuşur.
- İş, anlamını yitirmiştir. Bu anlam, toplumsal ilişkilerde aranmalıdır.
- İnsan yönetimin özendiricileri ve kontrolünden çok, bağlı olduğu grubun baskısına duyarlıdır.
- İnsan, toplumsal ve kabul edilme gereksinimleri denetleyici tarafından kabul edildiği ölçüde, yönetime karşı duyarlıdır.

”Neo-klasik yönetim kuramının insana bakışını Y Teorisi adını vererek sistemleştiren ve bunu yaparken de Elton Mayo’nun çalışmalarından büyük ölçüde esinlenen Mc Gregor, teorisinde aşağıdaki varsayımları ileri sürmüştür (Eren, 1993:24):

- İş yerinde, iş görenin fiziksel ve düşünsel çaba harcaması oyun ya da dinlenme kadar doğaldır. Ortalama insan işten nefret etmez. İş, bir başarı ve tatmin kaynağıdır.
- Sıkı denetim ve ceza ile korkutma, kişiyi örgütsel amaçlara yöneltecek tek yol değildir. İnsanlar örgüte bağlanır, iş ve iş arkadaşlarını severse, kendi kendini yönetme ve denetim yollarını kullanarak örgüte daha yararlı olmaya ve hizmet etmeye çalışır.
- Örgütteki iş görenlere verilecek en değerli ödül, iş görenlerin psiko-sosyal ve benliğini doyurucu gereksinimlerinin karşılanmasıdır.
- Elverişli koşullar sağlandığı takdirde, normal insan sorumluluğu kabul etmekte kalmaz, onu aramayı da öğrenir. Sorumluluktan kaçınma genellikle kötü yönetim deneylerinin insanları olumsuz bir şekilde etkilemesinin sonucudur; yoksa doğuştan kazanılan hususlar değildir.
- Örgütsel sorunların çözümünde gerekli olan imgeleme ve yaratıcılık yetenekleri, insanlar arasında az değil, geniş ölçüde dağıtılmıştır. Ancak bu nitelik ve yeteneklerin etkisi beşeri gereksinimlerin doyumuyla gerçekleşebilir.

Bu sayıtların ışığında denilebilir ki, neo-klasik yönetim kuramı, insana iyimser bir açıdan bakmış; insanı işbirliğine yatkın, sorumluluk sahibi, örgütsel sorunların çözümünde en az yöneticiler kadar yetenekli, psiko-sosyal bir varlık olarak görmüştür.

Hawthorne araştırmalarında, programlarda yapılacak değişimlerden önce iş görenlerin görüşlerinin ve yorumlarının alınması, onlarla tartışılması, katılmalı yönetimin ilk uygulanmasıdır. Bu katılmanın, yüksek verim ve üretimle sonuçlandığı rapor edilmekte ve verimde gözlenen artış, grupta oluşan katılma duygusuyla açıklanmaktadır (Aydın, 1991:110).

Katılmalı yönetimin önemini ve gerekliliğini ortaya koyan ve neo-klasik düşünce sisteminin temelinde yer alan bir diğer araştırma da, Coch ve French tarafından gerçekleştirilen Harwood araştırmasıdır (Aydın, 1991:107-108).

Bu araştırmada, iş görenlerin çalışma biçiminin değiştirilmesi konusunda en etkili ve en çok onaylanan yöntemin saptanması test edilmiştir. Araştırmada bir kontrol grubu ve iki deney grubu olmak üzere üç grup kullanılmıştır. Kontrol grubunda, iş görenlere yeni üretim biçimi duyurulmuştur.

Birinci deney grubunda, iş görenlerin temsilcilerine yeni üretim biçimi konusunda kararlara katılmaları sağlanmıştır.

İkinci deney grubunda ise, grubun tamamının alınan yeni kararlara katılması sağlanmıştır.

Araştırmanın sonunda en olumlu sonuç, karara, grubun tamamen katıldığı deney grubunda, en olumsuz davranışın karara katılmayan kontrol grubunda alındığı rapor edilmiştir. Kontrol grubu olarak seçilen grupta üretimde azalma, işe gelmeme, işi terk etme, ayrıca Őikâyet, yöneticiye karşı düşmanca tavırlar görülmüştür.

Coch ve French, bu sonuçları Şöyle yorumlamıştır:

- İş görenler değişimin kendisine değil, değişmenin uygulanış biçimine tepki göstermektedirler.
- İş görenler, değişmenin planlanmasına katıldıkları oranda değişmeyi tehdit olarak değil, yeni bir imkân olarak algılamaktadır.
- İş görenlerin kararlara katılması, sadece çalışma istek ve coşkusu yaratmakla kalmamakta; onların tecrübelerinden de yararlanarak daha sağlıklı ve yerinde kararlar alınmasını sağlamaktadır.
- İş görenlerin kendilerini ilgilendiren ve yetenekli oldukları konulara ilişkin kararlara katılmaları, en sağlıklı yönetimsel davranış olarak görülmektedir.

Örgütsel değişmenin sağlanmasında Kurt Lewin, Rensis Likert, Chris Argyris, Douglas McGregor ve Peter Drucker tarafından “katılmalı yönetim” üzerinde yapılan çalışma ve araştırmaların etkileri oldukça geniş olmuştur (Peker, 1995:118).

Bununla birlikte, Katz ve Maccoby’nin daha ileri tekniklerle yaptıkları araştırmalar katılma, moral ve verimlilik arasında görünür ilişkilerin bulunmadığını belirlemiştir (Fişek, 1979:47).

Neo-klasik yönetim kuramının insan doğasına ilişkin sayıltıları ile özellikle Hawthorne ve Harwood araştırmalarının sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, insanı yönetime katma noktasında bir milat başlattığı söylenebilir (Torun, 1998:54).

1.2.4. Modern (Çağdaş) Yaklaşımlar

1900'lü yıllardan sonra gelişen klasik yönetim kuramları, örgütü, iş görenlerin üzerine yüklenmiş bir ussal yapı ya da düzenek olarak görmüşlerdi. 1930'lardan sonra ortaya çıkan yönetim kuramı ise örgütü, iş görenlerin ihtiyaçlarının karşılandığı bir yer olarak kurgulamıştı. Bu kuramlar, örgütü, yapısı, yönetimi ve insanı ile bir bütün olarak ele alamadıkları için, birçok örgüt ve yönetim sorunlarına çözüm getiremediler. Sözelimi iş görenlerin örgüte uyumuna, örgüt içi çatışmalara, güdülenmelerine, örgütsel önderliğe ilişkin sorunlara yanıt bulunamadı. Görebildikleri sorunlara, pratik çözümler getirmekten ileri gidemedikleri için de, örgüt ve yönetim kuramına kavramsal bir yaklaşım yapamadılar. 1950'li yıllardan bu yana örgüt ve yönetim alanındaki araştırmalar yeni kuramların gelişmesine yol açtı (Başaran, 1998:35).

Modern yönetim; Sistem yaklaşımı ve Durumsallık Yaklaşımı olmak üzere genellikle iki grupta incelenmektedir (Peker, 1995:94).

Sistem Kuramı: Yönetimi, bir bakıma örgüt anlamında kavramlaştıran ve örgütü bir toplumsal sistem olarak gören tümcü yaklaşımlar, March ve Simon'un "Örgütler" adlı eserinin yayınlanmasıyla başlamıştır. Literatürde genellikle örgütsel yaklaşım ya da sistem yaklaşımı olarak ifade edilen bu yeni yaklaşım, yönetsel eylemlerin yer aldığı örgütü, onun çevresini kısaca örgütün iç ve dış öğelerini, bu öğelerin birbiriyle ilişkilerini ve etkileşimlerini inceleyerek örgütsel ve yönetsel sorunların temel nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle sistem kuramı, klasik kuram ile neo-klasik kuramın bir sentezi olarak ele alınmaktadır (Kaya, 1993:82-83).

Sistem, birbirini düzenli biçimde etkileyen, birbirine dayanan öğelerden (alt sistemlerden) oluşan bir bütündür (Başaran, 1994:17-18). Başka bir ifadeyle, karmaşık ve etkileşimli parçaların bütünleşmiş bir topluluğudur (Bursalıoğlu, 1991:53). Girdi, süreç, çıktı, dönüt ve çevre öğelerinden oluşur (Aydın, 1991:113).

Sistemin üç özelliği;

- Bir ya da birden çok amaca yönelik çalışması ve bir bütünlük özelliği göstermesidir.

- Birden çok parçadan ögeden oluşmasıdır.
- Parçaların birbirleri ile karşılıklı ve karmaşık bir etkileşim içinde çalışmasıdır (Açıkalin, 1994:32).

Sistem kuramını, klasik kuramlardan ayıran en önemli özelliğin örgüt-çevre etkileşimine yaptığı vurgu olduğu söylenebilir. Çevresi ile etkileşimde bulunan sistemler açık sistemlerdir. Açık sistem teorisi, örgütün girişi, işlemesi ve çıkışı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çıkıştan bir kısmının tekrar girişe dönüşümü, örgüt ile çevresi arasında kuvvetli bir ilişkiyi zorunlu kılmaktadır. Bu ilişki sistemin hem ömrünü uzatmakta, hem de yenilenmesini kolaylaştırmaktadır (Bursalıoğlu, 1991:56-57).

Durumsallık/Olumsuzluk Kuramı: Giderek gelişen ve örgütün yapısını inceleyen sistem kuramına dayanan bir yönetim kuramıdır. Örgütün bir sistem olarak değişkenleri o kadar nicelik ve nitelik değiştirmektedir ki, böylesine dirik bir süreç içinde olan örgüte, hazır giysi gibi, bir yönetim biçimini giydirmek olanaksızdır. Dirik yapıda olan örgüte dirik yönetim gerekmektedir (Başaran, 1998:35).

Durumsallık kuramına göre, her yer ve koşulda geçerli tek bir “en iyi örgüt yapısı” yoktur. “En iyi” durumdan duruma değişir. Bu yaklaşımda, örgüt yapısı bir bağımlı değişkendir. Bu yapının nasıl olması gerektiği, bağımsız değişken durumundaki içsel ve dışsal koşulların durumuna göre belirlenir (Koçel, 1993:179-180; Peker, 1995:98-99).

Modern Yönetim Kuramları ve Katılma

Çağdaş kuram, klasik ve neo-klasik kuramların bir sentezi olmakla birlikte, daha çok, insana değer veren, onun yönetime katılımını destekleyen neo-klasik kuram ile diyalog kurmaktadır. Bu bağlamda, iş görenlerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılmaları, çağdaş kuram tarafından da savunulmaktadır (Aydın, 1991:110).

Sistem yaklaşımının, diğer çağdaş kuramlar gibi, örgütsel verimliliğin artırılmasını sağlamak amacıyla, örgütte çalışan bireylerin yaratıcılık ve katılımından faydalanmayı esas alacağı söylenebilir. Çünkü her sistem, alt sistemlerden meydana gelir ve alt sistemlerin düzenli, uyumlu ve öngörülen performansla çalışması, sistemin verimli çalışmasını sağlar. Sosyal sistemlerin en önemli unsurunun “insan” olduğu düşünüldüğünde, sistem yaklaşımında, iş görenin katılımının ve yaratıcılığının öne çıkarılmasını doğal karşılamak gerekir.

Öte yandan, “yönetime katılma” uygulamasına, her durum ve her koşulda “en iyi, en geçerli yol” ya da sihirli bir yöntem gibi bakmak, gerçekçi olmayabilir. Her problem veya her konu, “katılma” yı gerektirecek nitelikte olmayabilir çünkü. Örneğin konu basit ya da önemsiz olabilir. Acele karar verilmesini gerektiren bir durum söz konusu olabilir. Ya da, iş görenlerin, karar verilecek konuda, gerekli bilgi ve veriye sahip olmaması, deneyim eksikliklerinin bulunması gibi koşullar mevcut olabilir.

1.2.5. Güncel Yönetim Yaklaşımları

Belirsizliklerle dolu geleceğin fırsatlarından faydalanmak, tehlikelerinden korunmak ya da kaçınılması mümkün olmayan risklerine karşı hazırlıklı olmak örgütlerin en önemli sorunudur. Bu nedenle yönetim anlayışları bu temel neden kapsamında çok çeşitli alt nedenlerle sürekli geliştirilmektedir (Yeniçeri, 2006:31).

Teknoloji ve işgücü yapısında yaşanan değişim, insan hakları, yükselen değerler, mal ve hizmet sunumunda yeni kalite anlayışı ve bütün bunların yanında, artan uluslararası rekabet, bu sürecin önemli özellikleri arasındadır. Üretim anlayışında yaşanan yeni yaklaşımlar, kitle üretiminden esnek ve standart dışı üretim anlayışına geçilmiş ve bu anlayış yeni örgüt modelleri ve anlayışları ortaya çıkarmıştır (Genç, 2007:116). Toplam kalite yönetimi, Z ve T teorileri bu yaklaşımlardandır.

Kalite kavramı çok yeni bir kavram olarak nitelendirilse de çok eski zamanlardan beri önem verilen bir değerdir. Bu kavrama süreç içerisinde yüklenilmiş olan değişik anlamlar sayesinde kalite ile ilgili kullanılan birçok tanım ortaya çıkmıştır.

Kalite kavramı çok sık kullanıldığı için insanlar tarafından duyulan bir kavramdır. Ancak bu kavram günümüzde teknik bir yöntem değil, işletmelerin müşterilerini memnun etmeye ve işletmelerde “sosyal sorumluluk” bilincinin gelişmesine katkı sağlayan bir kavram olarak yönetimle birlikte anılır olmuştur. Bunun sonucu olarak Toplam Kalite Yönetimi karşımıza çıkmıştır (Kavrakoğlu, 1996:9).

İkinci Dünya Savaşı’ndan ağır yaralar alarak çıkan Japonya’da, ülke ekonomisinin küresel düzeyde mücadele edebilir bir ekonomiye dönüşmesi çok zaman almamıştır. Japon ekonomisinin hızla kendine gelişi ve bir dev güce dönüşmesi, hatta kalite ve üretkenlikte Japon şirketlerinin Amerikan şirketlerinden daha iyi durumda olması, bu sonucu yaratmıştır. Bu durum, doğal olarak yönetim bilimcilerin ilgisini çekmiştir.

Bu isimlerden biri olan William Ouchi, Japonların Amerikalılardan farklı bir kültürleri ve bu kültürden beslenen yönetim biçimleri olduğunu söyleyerek, 1981 yılında Amerikan ve Japon yönetim tarzlarını bir araya getiren yeni bir yönetim yaklaşımını tanıtmıştır. Japon ve Amerikan yönetim biçemlerini harmanlayan bu kuram Z Kuramı'dır.

Ouchi, kuramın yönetim felsefesini, yönetici ve iş görenlerin sorumluluğu paylaşabilecekleri ve çalışanların örgütle ilgili her türlü karar sürecine katılımını ana unsurları olarak oluşturmuştur (Başaran,1998:52). Bu kuram, tüm örgütün kültürünü yönetim merkezine alıp, bireysellik yerine grup ya da aile olma olgusunu vurgulayarak yaklaşımındaki özgün yanını ortaya koymuştur (Çelik, 2000:32).

Çağdaşlaşma çabası içerisinde olan Türkiye'nin kültürel görecelikten kaynaklanan bazı sorunları vardır. Yapılan araştırmalar, Türk toplumunun kültürel boyutta Batı toplumlarından önemli ölçüde farklılaştığını vurgulamaktadır. Farklı kültürel özellikler gösteren bireylere, Batıdan kaynaklanan kural ve değerler sistemiyle yaklaşmak, tutarlı bir yöntem olmayabilir.

Hal böyle olunca; küreselleşmenin sosyo-kültürel alanlarda ortaya çıkabilecek olumsuzluklarını ortadan kaldıracak, toplumun davranışlarını toplumsal süreklilik adına ve toplumun kazanımı için şekillendirecek bir yerli kültür sistemine gereksinim olacaktır. Bu kültür sistemi, aynı zamanda, gelecek için bir rehber, bir kilometre taşı görevi görecek, tarihsel süreçte oluşan temel kültürel kodlarla toplumun güncel yaşama pratiğini birleştirmede önemli bir görev üstlenecektir.

Günümüzde sık sık bir Japon modelinden, bir Amerikan yönetim tarzından ya da bir Alman yaklaşımından söz ediliyorsa, Türk yönetim anlayışından veya yönetim modelinden de söz edilebilir. "Türk Yönetim Modeli" işte budur demek şu aşamada doğru bir yaklaşım olmasa da, bu konuda yapılacak sistemli ve yoğun araştırmaların toplumu Türk tipi bir yönetim modeline götürmesi olasıdır. Önemli olan böylesi bir iradenin araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş olmasıdır (Sargut, 1994:140-144).

Son yıllarda, kültür olgusunun yönetim olayındaki öneminin giderek irdelenmesi ve tartışılması, Türk toplumuna has bir yönetim kültürünün olabileceği konusundaki umutları güçlendirmektedir. Bu çalışmalar devam ederse, kendi kültürel kodlarını üreten ve pratiğe aktaran bir yönetim modelinin üretilmesi de söz konusu olabilir (Çağlar, 2001:140-142).

2. YÖNETİMİN GELİŞİMİNDE SİYASETNAMELER

Bu bölümde siyasetname kavramı, türleri, Osmanlı Devletinde siyasetnameler ve siyasetnamelerde ideal yöneticinin nitelikleri üzerinde durulmuştur.

2.1. SİYASETNAME KAVRAMI

2.1.1. Siyasetnamenin Tanımı ve Konusu

Siyaset kelimesi farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış olarak tanımlanmaktadır (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>). Bu kapsamda siyaset kelimesi analiz edildiğinde; hükümet, idare-i memleket, cezaya müstahak olanların cezasını vermede şiddet göstermek, ceza, mücazat, caniler hakkında idam cezası vermek, halkın umurunun tanzimi için hikmet-i hükümet iktizasınca yapılan icraat, devletler beyninde münasebet ilmi, diplomatik anlamlarına gelmektedir. Ancak zamanla hükümet işleri, politika, diplomasi kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Develioğlu, 1993:959).

Geçmişte devlet yönetimi ve hükümdarlara dair yazılan eserlere genel olarak, Arapça “siyaset” ve Farsça mektup anlamına gelen “name” kelimelerinden mürekkep bir isim olan “Siyasetname” adı verilmektedir (Levend, 1963:168-171; Arslan, 2000:419). Siyasetname, padişahlara ve büyük devlet yöneticilerine devlet işlerinde ve halka adaletli davranmaları yolunda öğüt veren eserler olarak tanımlanmaktadır. Siyasi, etik ve yönetsel öğütleri içeren siyasetnameler; yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiyi düzenlemek, adaletin hâkimiyetini sağlamak, devlet adamlarına yol göstermek amacıyla yazılmışlardır (Yılmaz, 1999:69).

Siyasetnameler, esas konu olarak devlet yönetimini ele almaktadır. Bütün yetki de hükümdarda bulunduğundan, bunlar çoğunlukla hükümdarlar için kaleme alınmış eserlerdir. Siyasetnamelerde, hükümdarlarda ve diğer üst düzey devlet yöneticilerinde bulunması gereken özellikler belirtilir. Zamanın anlayışına ve inanışına göre en uygun yönetimin nasıl olması gerektiği, bu amaca hangi yollardan ulaşılacağı gösterilir. Halkın durumu, toplumun hali anlatılarak hükümdarlara öğütler verilir ve kötü yönetimin zararlı sonuçları açıklanır.

Bu metinlerde de hükümdar için yazılmış siyasetnamelere benzer bir biçimde hem tebaa ile hem diğer yöneticilerle kurulacak ilişkiler, hem devlet işlerine dair

izlenmesi gereken usuller, hem de hükümdarlarla çalışmanın “incelikleri” gösterilir (Türk, 2012:25-26).

Hükümdar ve vezirler için yazılan siyasetnamelerin dışında, genel konuları ihtiva eden siyasetnameler de bulunmaktadır. Bu tür siyasetnamelerde genellikle, siyaset sanatı, teşrifat, insanların mensup olduğu sosyal gruplar, adalet, cesaret vb. konular işlenmektedir (Yılmaz, 1999:69).

Siyasetnameler bir tür nasihatname ya da öğüt kitapları olarak görülebilirler ve bazen bizzat hükümdarın, maiyetine, şehzadesine ya da halkına öğüdü şeklinde yukarıdan aşağıya; bazen de bilge ve bilgin bir kişinin krala, hükümdara, padişaha, halifeye, hakana, kısacası yöneticiye verdiği öğütler olarak karşımıza çıkarlar (Gündüzöz, 2007:35).

Siyasetnameler; hükümdarda ve devlet adamlarında bulunması gereken özellikler hakkındaki tespitleri, devlet yönetiminin şartlarını ve esaslarını irdelemeleri, çağlarının toplumsal hayatını ve kurumlarını, sosyal değerlerini ortaya koymaları, ele aldıkları sosyal yapı ve problemlere eleştirel bir yaklaşımla eğilip çözüm önerileri getirmeleri, hükümdarların ve devlet adamlarının sahip olmaları gereken özellikleri belirlerken; sosyal yapıdaki problemlere çözüm önerileri getirirken ortaya koydukları sosyal değerler ve ilkeler ile günümüz yönetim anlayışına katkı sağlayabilmeleri açısından da önemli kaynaklardır (Ergan, 1998:28).

İster padişahlar için, ister vezirler için, isterse genel olarak yazılmış olsun, siyasetnamelerde belirgin olarak şu konular üzerinde durulur: Öncelikle hükümdarlık kurumunun gerekliliği ve hükümdar için gerekli vasıflar ele alınır. Buna göre toplumda düzeni sağlamak ve herkesi kendi yaratılış ve kabiliyetine göre en uygun mevkide tutmak için sultana ihtiyaç vardır ve o Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. Hükümdar adil, dindar ve sözünde durmalı, istişareye önem vermeli, ehil ve dürüst kişileri seçmelidir.

Siyasetnamelerin üzerinde durduğu diğer konular, zamanın anlayış ve inancına göre en iyi yönetim şeklinin mahiyeti, halk ile olan ilişkiler, yöneticilerin halka karşı görevleri, saltanatın devamı için gerekenler, sultanın dini ve ahlâki görevleri, eski yöneticilerden örnekler, dinin ve ahlâkın emrettiği erdemler, adalet, meşveret ve işlerin ehline verilmesi şeklinde sıralanabilir (Çolak, 2003:346).

2.1.2. Siyasetnamelerin Genel Özellikleri

Siyasetnameler esas karakter bakımından ahlaki eserler arasında yer alır ve bu türün önemli dallarından biri sayılır. İlk ve orta çağlarda ahlakın temeli dindir ve siyasetnameler de dini esaslara dayanır. Kuran'dan ve hadislerden kanıtlar getirilir; tarihten örnekler verilir.

İyi bir siyaset, hükümdarın meziyet itibariyle insafli, yumuşak ve affedici karakteriyle hükmetmesine bağlıdır. Onun içindir ki, siyaset ahlâktan ayrılmaz, siyasetnameler aynı zamanda bir ahlâk kitabı, bir ahlâki öğütler dergisi mahiyetindedir (İnalcık, 1966:262).

Gerek dinî ve gerek ahlâkî eserlerin çoğunda adalet, cesaret, şecaat ve cömertlik ayrı birer konu olarak yer alır ve yazar bu arada yöneticilere nasihat ve tavsiyelerde bulunur. Bu gibi eserlerin ağırlık merkezi genel ahlâk olduğundan yalnız hükümdarlara değil, herkese hitap ettiği için ahlâki eserler içerisinde yer alırlar (Levend, 1963:21).

Siyasetnameler yazıldıkları çağın anlayışına göre, devlet ve devlet yönetimiyle ilgili öneriler sunan, iyi bir idarenin ve yönetimin nasıl olması konusunda yol gösteren eserlerdir. Bu bağlamda Eflatun'un Devlet isimli eseri de, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i de, Montesquieu'nun Kanunların Ruhu isimli eseri de siyasetnamedir. Bu eserlerin aralarındaki fark ise; her biri yazıldığı dönemin dini, siyasi, sosyal ve ekonomik anlayışının çerçevesinde en ideal devleti ve yönetimi şekillendirmiş ve bu yönde öneriler sunmuş olmalarıdır.

Siyasetnamelerin amacı, hükümdarlara ya da devlet yöneticilerine idare sanatı hakkında nasihatlerde bulunmaktır. Bu tür eserler aynı zamanda Nasihatname olarak da nitelendirilebilirler. Siyasetnameler, karakter ve muhteva bakımından ahlâki eserler arasında yer alır ve bu türün önemli dallarından biri sayılır. (Levend, 1963:167).

Genellikle adalet, hamaset, cesaret, cömertlik gibi ilke ve kavramları bolca işleyen siyasetnamelerin, örnekleri genellikle eski krallar, filozoflar ve tarihe mal olmuş şahsiyetlerdir (Uğur, 2001:22).

Siyasetnamelerin yazılış sebeplerini ve gayelerini daha adil ve daha iyi bir yönetim isteği, devlet teşkilatında ve devlet yönetiminde görülen eksikler ve kusurların tespit edilerek bunları döneminin şartlarına göre siyasi çözüm öneriler sunmak, halkın ya da belli bir sınıfın dilek ve isteklerini devlet erkine iletmek, vb. olarak sıralandırmak

mümkündür. Bunların yanı sıra başka kültür ve medeniyetlerin etkileriyle ya da dönemin hükümdarının isteğiyle ve birden fazla hükümdarın mücadelesinde bir tarafın haklılığını ortaya koymak amacıyla da siyasetnameler yazılmıştır.

Devletin toplumsal temellerine atıfta bulunmaları, siyaset, toplum ilişkileri, devletin bekası için gerekli olan siyasi ve sosyal şartlar gibi konularda içerdikleri bilgiler, yazıldıkları dönemlerin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik durumları ve olaylarına dair sundukları bilgilerle siyasetnameler, tarihsel birer belge gibi yazıldıkları toplumun mazisinin sosyolojik çözümlemesini yapmamızda bize oldukça yararlı veriler sunmaktadır (Şen, 1997:36).

2.1.3. Siyasetnamelerde Metot

Konuları ilginç hale getirmek için konular arasına hikâyeler, şiirler dâhil edilmiş, sözlerin kuvvetini göstermek için ayet, hadis, geçmiş idarecilerin uygulamaları, atasözleri, vecizler, teşbihler yerleştirilmiştir.

“Vezir tedbir sahibi bir tabip gibidir.”

“Rüşvet ilacı olmayan bir hastalıktır.” (Asaf name, teşbih)

“Halk idarecinin dizi üzerindedir.” (Kitabı Miratül Müluk, veciz söz)

“Kıl dua padişaha sövme sakın

Anı zira halife kıldı Allah

Sen o zat-ı şerifi sanma güzaf

Ki odur yeryüzünde zillullah” (Nesâyihü'l-Vüzerâ Ve'l-Ümerâ, şiir).

Giriş bölümünde kitabın ismi, Besmele, Arapça, Farsça ve Türkçe girişler. Hamd, salât, dua, yazanın kimliği, devrin padişahı belirtilir. Mevzu yani konu bölümünde iki ya da dört başlıklı konular yer alır. Konular, “bab, fasıl, tavr, makale, tarik, asıl” diye ayrılır. Ve tümüyle ya siyaset sanatı ile ya da dini nasihat ile ilgilidir. Hatime bölümünde ise dualar ve öneriler vardır.

Siyasetnameler Osmanlı Türkçesinin özelliklerini taşır, Arapça Farsça yazılmış olanları da mevcuttur. Eserlerin dil özelliklerinde yazanın ilmi seviyesi görülür. Bazı siyasetnamelerde dil özelliklerine önem verilmemiş sadece fayda ön planda tutulmuştur.

Siyasetnameler dikkatli şekilde incelendiğinde bize ışık tutacak, kurumlarımızın geçmişle ilişkilerini kuracak türden tarihi ve edebi kimliği olan ilmi eserlerdir. Bu eserlerin bir kısmı Batı dillerine çevrilmişken hala tetkik edilmemiş olanları vardır.

Bunlar bizim idare hukukumuzun, Türk idare tarihimizin büyük değer taşıyan kaynaklarıdır.

2.1.4. Siyasetnamelerde Yönetim Düşüncesi

Bütün siyasetnameler belirli bir yönetim düşüncesine dayanır. Siyasetname yazarları yönetim konusunda ki algılayışlarını, yönetenin yönetilenler üzerindeki hâkimiyetini, yöntem ve usullerini eserlerine yansıtır. Örneğin Narayana'nın yönetim algısı en genel haliyle izlenecek yola işaret eder. "Kaderin kendisine biçtiği sonuçlarla yüz yüze kalan kişi, şu ya da bu yolla kendisine bir çıkış yolu bulmalı, bir yönetim anlayışı olmalı," diyen Narayana'nın yönetim anlayışından izler taşır.

Narayana; "Bir kimse elde edilmemiş olanı elde etmeyi istemeli, elde edilen üzerindeki akıllıca ilgiyi sürdürmeli, korunanı uygun bir biçimde artırmalı ve onu çoğaldığı zaman hak edenlere aynı şekilde vermeli" der (Kaya, 2006:52-53). Burada siyasetnameler de yönetimin algılanış biçimi aklın kullanımınıdır. Akıl, siyasetin doğasına yansıtılır. Seneca'da bu düşüncüyü paylaşır: "Her şeyin üstesinden gelmek istersen, akla boyun eğ! Aklın seni yönetirse, sen de birçoklarını yönetirsin" (Uzel, 1999:95).

Yazarı bilinmeyen ve Türkçeye Hileler Kitabı olarak çevrilen metnin hemen başında şu söz aktarılır: "Tüm yöneticilerin dostu akılları, düşmanı ise cehaletleridir" (Tokyay, 2011:33). Bu bağlamda siyasal amaçlara ulaşmak için Narayana hükümdarlara şu hatırlatmayı yapar: "Bir amaca ulaşmak için, akıllı kişi düşmanlarını sırtında taşır" demiştir. (Kaya, 2006:147).

Siyasetnamelerde yönetim anlayışında ki yöntemler konusunda da es-Sealibi şöyle der: "Sultan, isyan kokusu aldığı güçlü bir kumandanın veya ileri gelenlerden şımarık birinin ayağını kaydırıp işini bitirmedikçe saltanatını sağlama alamaz, heybet ve saygınlığını hissettiremez, kısaca yönetim yapamaz". Siyaset ve yönetim en geniş anlamıyla, tehlikeli olanı yok etmeyi gerektirir. Zira "yönetim dediğin ümit ve korku ile yürür". Yine es-Sealibi'ye göre yönetim; "öfke ve dehşet derecesine çıkmayan disiplin, zaaf ve suiistimal derecesine inmeyen merhamettir" der (Aykut, 1997:101-102).

Es-Sealibi eserinde bir dizi yönetim tanımını sıralar: "Yönetim ve siyaset; seçkinleri hediye ve güzel muamele ile kendine çekebilmen, genel kitleyi adalet ve iyi imaj ile yönetebilmandır. Sinsice davranıp sana kuşkuyla bakanlara sert davranmak, iyilere merhamet etmek, tehdit ve müjdeleri yerine getirerek verilen sözü tutmak, erzakı

vaktinde bolca dağıtmak, taşradan, kenar şehirlerden gelmiş kabile fertlerine ve reislerine sarayda kolaylık göstermek, geceleri yol alan yorgun haberci ve yolcuları en kısa zamanda huzura almaktır.” “Yönetim; içinden samimi olarak sevsen de seçkinlere heybet ve korku salabilmen, adalet ve hoşgörüyü halkın kalbini kazanabilmen. Seçkinlere yumuşak ve esnek davranabilmen, genel kitleye zarar vermemendir”.

Es-Sealibi “yönetimin temeli, mülkün dayanağı” olan unsurları sıralarken de pek çok etmeni bir arada düşünür: Heybetin her yanda hissedilir olması, sevginin bolca dağıtılması, halkın rahat etmesi, ordunun cesaretli ve mert olması, güzel ahlak ve iyi kalpliliğin egemen olması; zorba, haydut, yolkesen ve başıbozuk taifelerinin ıslah edilmesi ve hezimete uğratılması, devlet hazinelerinin doldurulması, bütçede açık olmaması; iç ve dış ilişkilerin canlılık kazanması, komşu ülkelere heyet gönderilmesi, dışarıdan gelen elçilerle diyalog kurulması, sanayi ve üretimin sekteye uğramadan devam etmesi; mimariden edebiyata kadar üretilen her eserde estetiğe ve sağlamlığa önem verilmesi yönetimin unsurlarındandır.

Es-Sealibi, bir filozofa atıfta bulunarak yönetimin dört mertebesi olduğundan bahseder: “Birincisi; kişinin kendisiyle ilgili yönetimidir. Kişi kendini nasıl yönetiyor? İkincisi; kişinin ailesi, çocukları ve ona tabi olan üyelerle ilgili yönetimidir. Onları nasıl yönetiyor, onlarla nasıl geçiniyor? Üçüncüsü; bir beldenin başında bulunan emirin yönetimidir. O şehir halkına nasıl bir iyilik yapmış, şehir halkını nasıl yönetiyor? Dördüncüsü ise hükümdarın yönetimidir. Kim bu dördüncü mertebeye kadar ilk üç mertebeden hangisinde başarısız kalmışsa ona krallık (yöneticilik) yakışmaz! Kesinlikle beceriksiz olacaktır” (Aykut, 1997:202).

Yönetimin ve iktidarın, zorla boyun eğdiren bir yönü olduğu kadar “idare eden”, “görmezden gelen”, “bilmiyormuş gibi yapan” bir tarafı da vardır. Es-Sealibi bu konuda da şöyle der: “Hükümdarlara yakışan huylardan biri de bazı durumlarda görmezden gelmek, saltanatına zararı dokunmayacak hususları affetmek, izzetine leke sürmeyecek durumlarda bilmiyormuş gibi davranmaktır. Hatta bu davranışı onun celadet ve heybetine bir şeyler katabilir, sevgisini artırabilir” ve ek olarak ta der ki: “Araplar şöyle der: ‘Görmezden gelişte şeref vardır.’ Bilge Ahnef’de şöyle der: ‘Bile bile kanmak hükümdarın adaletindedir’” (Aykut, 1997:222). Bu konuda da Zencani: “Müsamaha ve af güzeldir. Sultanlarda olursa daha güzeldir” der (Adalıoğlu, 2005:204).

Narayana'ya göre “yönetim politikası” değişkenlik gösteren bir karakter arzetmeli: “Yönetim politikası, tıpkı bir hayat kadını gibi, değişkenlik göstermelidir. Bazen gerçekçi, bazen sahte, bazen yumuşak sözlü, bazen zalim, bazen merhametli, bazen cimri, bazen eli açık olmalı” (Kaya, 2006:90).

Yusuf Has Hacib' e göre “bilgi” hükümdarın yönetim anlayışında elinde bulundurması gereken en önemli kazanımdır. “Bey, halkı bilgi ile elinde tutar; bilgisi olmazsa akıllı işe yaramaz,” ve “beylik hastalığının ilacı akıl ve bilgidir; ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedavi et” der (Arat, 2003:149). Bilgi aynı zamanda hile ve kurnazlık hasletlerinin de bir parçasıdır. Yönetici hile ve kurnazlık yollarını bilmelidir; yönetimde sorunların çaresini bulan kimseye aslan bile baş eğer” (Arat, 2003:174).

Hileler Kitabı'nın müellifi hileyi, “belirli bir amaç doğrultusunda kullanılan kurnazca teknik” olarak açıklar. “Hileyi peygamberler, hükümdarlar ve diğer yöneticilerin kullanmasında şaşılacak bir şey yoktur. Sözelimi “Peygamberimizin kendisini öldürmek üzere kovalayanlardan kaçan birinin yardım istemesi üzerine oturduğu yeri değiştirmesi, kalkıp yardım isteyen adamın önünden geçmediği bir yere oturması ve kendisine “Ey Muhammed, senin önünden şuna benzeyen ve şu şekilde biri geçti mi?” diye sorulduğunda verdiği olumsuz cevap bir hiledir. Zira peygamber hem yalan söylememiş, hem de kaçan kişiyi kurtarmıştır.

Benzer bir şekilde Ömer bin Hattab'ın İslam'a geçtiğinin en kısa sürede herkes tarafından bilinmesini istemesi ve bunun için son derece güvenilir ve sır emanet edilmez birisi olan Cemil bin Mamar Cumahi'yi çağırarak “Ben Müslüman oldum. Kimseye söyleme, herkesten gizli tut, kimsenin kulağına gitmesin,” demesi de bir hiledir. Beklendiği üzere Cumahi, sokağa çıkar çıkmaz bu haberi herkese yayar (Tokyay, 2011:160-170).

İmam Gazali'de benzer bir hat üzerinden ilerler ve yönetim anlayışında “akıl ile adalet” arasında bağ kurar. Ona göre akıllı olmayan yönetici, adaletli olamaz. Adaletli olmayan yöneticinin varacağı yer ise cehennemdir. Bu sebepten saadetin ve huzurun kaynağı yöneticinin akıllı olmasıdır. Üstelik “akıllı yönetici, düşmanlarını çoğaltmamaya çalışır,” diyerek de aklın bir başka yönüne dikkat çeker (Okur, 2009:65).

Maverdi şiddetin ve zorun yegâne yönetim aracı olarak kullanılmasına karşıdır. Ölçülü bir idare tekniği önerir ve şunları söyler: “Güçlü bir melik, gücüne, yardımcılarına, cemaatine, hazinelerine, malzeme ve teçhizatına güvenen bir yönetici,

şiddetle, sertlikle, dövmek ve sırf öldürmekle bu gibi işlerde asayiş sağlayacağını, otorite kuracağını zannetmemelidir. Zira böyle bir tutum, fitnenin gücünü, şerrin şiddetini ve düşmanın azmini arttırır. Yumuşaklık ve sertlik arasında bir yönetim, rıfk ile muamele, kırıp dökmekten daha iyidir.

Maverdi şiddetin bir zorunluluk hali olduğuna da dikkat çekerek “genel güvenlik” doğrultusunda huzuru ve asayişini sağlamak için hükümdarın “tıpkı bir doktor ve iyi bir baba gibi oğlunun hasta uzvunu diğerlerini sağlam bırakmak için kestiğini” söyler (Sarıbiyık, 2004:387).

Yusuf Has Hacib ise yönetimin zorluklarına değinir. Beylik ve emir verme işinin büyük ve zahmetli olduğuna dikkat çeker ve devlet işlerinde tedbir ve uyanıklığı nasihat eder. İhtiyatlı olmak yönetimin doğasının emrettiği unsurlardandır ve memleket yönetmek isteyen hükümdar ihtiyatlı olmalıdır.

İhtiyat fikri, Hacib için gerçekten önemlidir o kadar ki, bir yöneticinin yönetim anlayışı iki unsurdan ibarettir; biri ihtiyatlılık diğeri kanun diyerek ihtiyatlılığının önemi üzerinde durmuştur. Hangi hükümdar (yönetici) ihtiyatlı ise, o memleketini muhafaza eder; düşmana boyun eğdirir ve onu sınımsız bağlar, der.

Yusuf Has Hacib’e göre yönetim anlayışı, memlekette düzeni sağlamanın temel yolu olan bir faaliyetler bütünüdür. Hükümdarın etkili bir yönetim anlayışı ile memleketi düzene soktuğundan bahseden Hacib; hükümdarların, kötü insanlara karşı yönetim anlayışını etkili bir şekilde etkin kılması gerektiğine ve halk arasında kargaşalığı ancak iyi bir yönetim anlayışı ile yatıştıracağına da atıf yapar. Ancak hem yöneticiliğin hem de hükümdarlığın sayısız zorluğu ve tehlikesi de vardır. Yusuf Has Hacib’e göre beylik, baş üzerinde bir kılıç gibidir; her gün onun tehlikeli bin işi vardır (Arat, 2003:152-162).

Er-Ravendi yöneticiliği kapsamlı bir kontrol mekanizması olarak düşünür. Yöneticiliği iyi olanın reisliği devam eder. Padişah heybetli ve yönetimde etkili bir anlayışa sahip olmazsa cihan sükûnet bulmaz, zalimler ellerini çekmezler, halk sakin kalmaz. Yönetim anlayışı zayıf olanın reisliği batıl olur (Ateş, 1999:78).

Sühreverdi’ye göre; ülkeleri sağlam bir yönetim ve idare mekanizmasından uzak olan halk bir gemiye benzer ki, okyanusun ortasında fırtınaya yakalanıp korkunç dalgalar arasında çaresizlikle kıvrılırken durumu idare edip gemiyi yönetecek tedbir

sahibi bir şahıs yani başkan olmazsa içinde bulunan kişiler, hayatlarının kurtulmasından ümit keserler (Algül, 1996:21)

Yönetim anlayışına dair bir başka özlü tasnif Kınalızade Ali Efendi tarafından yapılır. Kınalızade, yönetim anlayışını hem olumlu hem olumsuz bir zeminde ele alır. Ona göre yönetim ikiye ayrılır: Fazilete dair yönetim ve fazilete dayalı olmayan yönetim. Birincisinde hükümdar nefsinin yenmiştir ve amacı herkesin mutluluğudur. Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmıştır. İkinci yönetim anlayışında ise hükümdar nefsinin yenilmiştir, tek gayesi üstünlüktür. Bu anlayışın doğal sonucu ise kötülüktür. (Kahraman, 1996:187)

Nihayetinde türlü kötülükler ve tehlikelerle dolu bir savaş alanı olarak yönetim anlayışı algısı, hükümdarın önce kendi tutkularıyla savaşmasını zorunlu kılar. Bu zorunluluktan hareketle temel yönetici aktör olarak hükümdarın taşıması gereken özellikler idealize edilir ve her bu süreçte hükümdarın bünyesinde kötülük, tehlike, zayıflık, huzursuzluk ve yıkım taşıyan uzak durulması gereken bir “öteki”ye ihtiyaç duyulur. İdeal hükümdar bir dizi niteliklerle kodlanır. İdeal hükümdar, başka birçok şeyle birlikte ve fakat her şeyden önce, ideal bir erkek olmalıdır (Kahraman, 1996:192).

2.1.5. Siyasetname Örnekleri

Fi Nasihati Veliyyilahd

Abdülhamid el-Katib tarafından 8. yüzyılda yazılmıştır. Türkçe'ye “Doğunun Hükümdarı” olarak çevrilmiş metinde Emevi Sultanı Mervan'ın ağzından oğlu Abdullah'a devlet yönetimi, özellikle hükümdarın nitelikleri ve savaş konusunda öğütler verilir. Bu eser, Türkçeye çevirenlerin belirttiği üzere, aslında müstakil bir kitap olmayıp el-Katib'in diğer edebi risalelerinde günümüze ulaşmış belirli kısımlardan ibarettir (Gündüzöz, 2007).

Nizamü'l Mülk

Nizamü'l Mülk ismiyle tanınmış olan Siyasetname müellifinin asıl ismi Hasan bin Ali bin İshak el-Tusi'dir. Nizamü'l Mülk, devlet örgütlenmesinde Gazneliler ve Samaniler'in devlet sistemlerini incelemiş ve eski İran devlet geleneklerinden etkilenmiştir. İdari, adli, mali, sosyal ve kültürel alanlardaki düzenlemeleriyle Selçuklu devlet idaresinde önemli yenilikler ve gelişmeler sağlamıştır. Gerçekleştirdiği sistem ve

düzenlemeler bazı değişikliklerle sonraki Türk-İslam devletlerince de uygulanmıştır (Alptekin, 1992:184-202).

Nizamü'l Mülk, dönemin Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın isteği üzerine kaleme aldığı eserinde; bildiklerini, gördüklerini, bürokrasi hayatı boyunca edindiği tecrübeleri ve üstatlarından öğrendiklerini yazmıştır.

Nizamü'l Mülk'ün Siyasetnamesi'nde hükümdarın vazifeleri; asileri cezalandırıp itaat altına sokmak, her hizmet sahibini kendi kifayetine göre yerine ve mertebesine getirmek, adalet ile reyanın huzurunu sağlamak, kanallar ve köprüler yaparak, yeni köyler ve şehirler kurarak memleketi kalkındırmaktır. Hükümdarın başta gelen vazifesi; haftanın belli günlerinde bizzat reyanın şikâyetlerini dinleyip doğrudan doğruya adaleti yerine getirmek ve herkese mertebesine göre muamele etmektir (İnalçık, 1966:264).

Kutadgu Bilig

Yusuf Has Hacib tarafından 11. Yüzyılda yazılmış eser, Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur. Yusuf Has Hacib'in kitabın sunuşunda söylediği gibi eser "dört büyük temel" üzerine inşa edilmiştir. Bunlar doğruluk, saadet, akıl ve kanaat'tir. Doğruluk, Hükümdar Kün-Toğdı tarafından; saadet, vezir Ay-Toldı tarafından; akıl, vezirin oğlu Öğdülmiş tarafından, kanaat ise Öğdülmiş'in kardeşi Oğurmuş tarafından temsil edilmektedir. Beyitler halinde yazılmış eserin kendine has bir "dramatik" yapısı vardır (Arat, 2003).

Adabu'l-Muluk

Ebu Mansur es-Sealibi tarafından 11. Yüzyılın başında Harizmşahlı Türk emir Ebu'l Abbas Memun b. Memun Harizmşah için yazılmış ve ona sunulmuştur. On bölümden oluşan eserde hükümdarın iktidarını koruması için yapması gerekenler, hükümdar ve bürokratları gibi konular ele alınmış, hükümdara ayet ve hadislerden, özlü sözlerden, kıssa ve mesellerden örneklerle tavsiyeler verilmiştir. Söz konusu eser Türkçe'ye "Hükümdarlık Sanatı" adıyla çevrilmiştir (Aykut, 1997).

Et-Tibru'l-Mesbuk fi Nasihati'l-Müluk

Gazali tarafından 11. veya 12. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Gazali, "Yöneticilere Altın Öğütler" şeklinde tercüme edilen eserinde devlet adamlarına öğütler vermektedir (Okur, 2009).

Kitabü'l Nasihatü'l-Müluk

Maverdi tarafından 11. Yüzyılda yazılmıştır. Herhangi bir melike ya da hükümdara sunulduğuna dair bir kayıt yoktur. Adaletin önemi, hükümdarların nasıl hareket etmesi gerektiği, yönetim sanatının incelikleri, devlet ve bürokrasi gibi konular ele alınır (Sarıbiyık, 2004).

Siyasetname

Nizamü'l-Mülk tarafından, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın isteği üzerine 11. Yüzyılda yazılmıştır. Eser, Melikşah'ın üst düzey bürokratlarından ülkedeki aksaklıkların tespitine yönelik yazılı mütalaalarını istemesi sonucunda vücuda getirilmiştir. Elli bir bölümden oluşmaktadır (Köymen, 1999).

Siracu'l-Müluk

Muhammed B. Turtuşi tarafından yazılan eser altmış dört bölümden oluşmaktadır. 11. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilen eser, Me'mun Nizameddin Ebu Abdullah el-Betaihi'ye sunulmuştur (Aykut, 2011).

El-Letaifü'l-Alaiyye Fi'l-Fedaili's-Seniyye

Zencani tarafından 13. Yüzyılda yazılmış ve dönemin Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'a sunulmuştur. Kitaba bu adın konmasının nedeni müellifin; Alaiyye (Alanya) şehrinin Selçuklular tarafından fethedilmesinden sonra girilen imar faaliyetleri sonucunda şehrin kazandığı güzellikten etkilenmesidir. Eserde belirli ayetler ve hadisler, aktarılan kıssalar, meseller üzerinden sultanların nasıl davranması gerektiği anlatılır. Kitap, on bölümden oluşmaktadır ve Türkçe'ye "Sultan'a Öğütler: Alaaddin Keykubat'a Sunulan Siyasetname" adıyla çevrilmiştir (Adalıoğlu, 2005).

Ahlak-ı Nasiri

Nasiruddin Tusi tarafından 13. Yüzyılda yazılmıştır. Kuhistan Valisi Nasiruddin Abdurrahim İbn Ebi Mansur'un, Tusi'den İbn Miskeveyh'in Tahare isimli ahlak kitabını Arapça'dan Farsça'ya çevirmesini istemesi üzerine Tusi, kitabı çevirirken kitabı tahrif edeceğinden korktuğu için hem İbn Miskeveyh'in tezlerine bağlı kalacak hem eklemeler yapıp onu tamamlayacak bir başka kitap yazmak ister. Kitabın adını da teklifini kabul eden Vali Nasiruddin Abdurrahim'e atıfla Ahlak-ı Nasiri koyar. Eser

ahlak terbiyesi, ev idaresi ve devlet yönetimi konularına odaklanmıştır (Gafarov, Şükürov, 2007).

Rahat-üs-Sudür ve Ayet-üs-Sürur

Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi tarafından 13. Yüzyılın başında yazılmıştır. Er-Ravendi, Selçuklu sultanlarını tasvir eder, sultanların döneminde yaşanan olayları aktarır. Bununla birlikte eserde av, içki, ok atmak, satranç, güzel yazı gibi konularda da hükümdara incelikli bilgiler sunulur, nasihatler edilir (Ateş, 1999).

Es-Siyasetü’ş-Şeriyye

İbn Teymiye tarafından yazılan eserin Memluk Sultanı Muhammed b. Kalavun’a hitaben yazılmış olduğu düşünülmektedir. 14. Yüzyılın başında yazılan eser, İslam Hukuku perspektifinden yöneticilere yönelik tavsiyeler içerir. Kamu yöneticiliği, devlet hizmeti, idari işlerin liyakat temelinde dağıtılması, kamu gelirleri ve harcaması, adalet kavramı, kamunun selameti ve cezaların yapısı gibi konular ele alınır (Akyüz, 1999).

Kabusname

Ziyaroğullarından Emir Keykavus tarafından 1082 yılında oğlu Giylanşah için yazılmıştır. Suçlulara nasıl davranılması gerektiği, yiğitlik, savaş, yemek-içmek ve benzeri konulardaki tavsiyelerden oluşan eser çeşitli hikayeler üzerinden ahlak ve görgü kurallarına dair bir çerçeve de sunar (Gökyay, 2007).

Sülvanü’l-Muta Fi’udvani’l-Etba

İbn Zafer tarafından 12. Yüzyılın ortalarında yazılmış eser ahlaki kıssalar üzerinden iyi yöneticinin niteliklerini ortaya koymaya çalışır. Kitap, ideal hükümdarın nitelikleri olarak da gösterilen tevekkül, metanet, sabır, kanaat, ve rıza şeklinde beş temel kısma ayrılmıştır (Doğru, 2009).

Nehcü’s-Süluk Fi Siyaseti’l-Müluk

Ebu’n-necib Sühreverdi tarafından yazılan eser Selahaddin Eyyübi’ye sunulmuştur. 12. Yüzyılda yazılmış eser yirmi bölümden oluşmaktadır. Eserde hükümdarın sakinmesi ve dikkat etmesi gereken konular ele alınır (Algül, 1996).

Nesayih'ül-Vüzera V'el Ümera

18. yüzyılın başlarında çeşitli defalar defterdarlık görevine getirilmiş Defterdar Sarı Mehmet Paşa tarafından 1714-1717 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Eserde devletin yönetim kademesinde bulunacak kişilere devlet işlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar hatırlatılır (Uğural, 1969).

Koçi Bey Risaleleri

Görüceli Mustafa Koçibey tarafından 1631 yılında Sultan IV. Murat'a, 1640'da ise Sultan I. İbrahim'e sunulmuş risalelerde, devlet düzenindeki aksaklıklara değinilmiş ve devlet mekanizması ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Koçi Bey, bu risalelerde devlet geleneğinin dayandığı temel ilkeleri hatırlatır, devlet yönetiminde "bozulma"nın izini tarihler vererek sürmeye çalışır (Çakmakcıoğlu, 2008).

Hulasat-ül Kalam Fi Redd-il Avam

Koca Sekbanbaşı Risalesi adıyla bilinen eser 1806 yılında Şehzade IV. Mustafa'ya sunulmuştur. Eserde Nizam-ı Cedid'in Yeniçeri düzeni karşısındaki üstünlüklerine, eski askeri düzenin bozukluklarına, orduda yapılması gereken diğer reformlara işaret edilir. Müellif, kendi tecrübelerini, Nizam-ı Cedid muhalifleriyle yaptığı konuşmaları, ordunun geçmişini ve bugünü karşılaştırır (Uçman, 1999).

Ahlak-i Ala-i

Kınalızade Ali Efendi'nin 1564 yılında Şam'daki görevi sırasında, Suriye Beylerbeyi Ali Paşa için hazırladığı eser esasında bir ahlak kitabıdır. Genişçe bir mukaddimenin ardından "ahlak ilminin beyanı ve sembollerinin açıklanması" ile başlayan ilk cildi, aile ahlakına ayrılan ikinci cilt ve devlet ahlakına ayrılan üçüncü cilt takip eder (Algül, 1998).

Hitopadeşa

"Yararlı Eğitim", "Uygun Öğüt", "Dostça Tavsiye" gibi anlamları olan Hitopadeşa, Narayana'nın 14. Yüzyılda yazdığı ve geleceğin hükümdarlarına devlet, iktidar ve hükümdarlık konusunda, çoğu hayvanlar âleminde geçen masallar aracılığıyla, tavsiyeler veren bir kitaptır. Hint kültüründeki "niti"lerin bir parçası olan eserde geleceğin krallarına devlet yönetiminin inceliklerini öğretmek amaçlanır. Kitapta yer alan masallar iç içe geçmiş bir biçimde aktarılır. Belirli bir masalın kahramanları da

başka bir masal anlatıp anlatının katmanlarını derinleştirirler. Masaldan çıkarılacak dersler kadar doğrudan aktarılan özlü sözler de metnin içeriğini oluşturur (Kaya, 2006).

Kelile ve Dimne

Hükümdara öğütler içeren eser iç içe geçmiş masallardan oluşmaktadır. Eserin Beydaba tarafından Hint sultanı Debşelim'e sunulduğu sanılmaktadır (Batur, 2005).

Gülistan

İlk bölümü hükümdarların tutum ve davranışlarına ayrılmış olan ve sekiz bölümden oluşan Gülistan, Sadi Şirazi tarafından 13. Yüzyılda Salgurlu veliahtı II. Sadd için yazmıştır. Eser, öykü, mesel, özdeyiş ve manzum parçaların iç içe geçmesinden oluşmaktadır (Batur, 2005).

Hagakure

Tsunetomo Yamamoto tarafından 18. Yüzyılın başında yazılmış bir eserdir. Kyuşu adasındaki Saga bölgesine hükmeden Nabeşimaların hizmetkârlarından biri olan Yamamoto, eserinde onur ve sadakat kavramı üzerinde beyliklerin durumunu, değişen zamanın getirdiklerini, örnek alınacak savaşçı davranışlarını aktarır (Erkin, 2006).

Asaf-name

Eser Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamınca 1541-1563 yılları arasında yazılmıştır. Lütü Paşa, Asafname adını verdiği eseri neden yazdığını şöyle açıklamaktadır: “Sultan Süleyman Han bu fakire veziriazamlık makamını verdiği zaman, bazı töre ve yasaları, Divan-ı Humayun'un kanunlarını evvelce gördüklerine aykırı olarak perişan halde bulduğumdan, veziriazamlık hizmetine gelen kardeşlerime hediye olsun diye, veziriazamlık adabını ve veziriazamlığa gerekli olan şeyleri toplayıp bu kitapçığı yazıp ona Asafname adını verdim. Ta ki veziriazamlığa getirilen kardeşlerim okudukça bu fakire dua edeler.” Eser, veziriazamlık, ordu, maliye ve halkın yönetimine ilişkin önerilerin yer aldığı dört bölümden oluşmaktadır (Uğur, 1998).

Nushatü's-Selatin

Eser 1581 tarihli bir yapıttır. Gelibolulu Mustafa Ali, medrese eğitimi gördükten sonra, divan kâtipliği, tımar defterdarlığı, yeniçeri kâtipliği, defter eminliği ve sancak beyliği gibi görevlerde bulunmuş bir Osmanlı bürokrati, aynı zamanda Arapça ve Farsçadan çeviriler yapan, büyük bir genel tarih (Küh'ül-Ahbar) yazarı, kişisel

mektuplarını biriktiren bir aydın, şair ve tarihçidir. Dört Osmanlı padişahına hizmet eden Gelibolulu Mustafa Ali, mesleğe Kanuni Sultan Süleyman'ın en görkemli günlerinde girmiştir. Gelibolulu Mustafa Ali, olağanüstü bir kapsayıcılık ve kavrayışla devletin tarihini belgelemiş, gününün Osmanlı toplumunu ve yönetimini yazılarında şiddetle eleştirmiştir. İktisadi, toplumsal ve siyasal değişim sorunlarını ve kurumsal kargaşayı açık ve kapsamlı bir biçimde irdeleyen ilk Osmanlı siyasal yorumcusudur. Bu nedenle Gelibolulu Mustafa Ali'nin o günkü yönetim uygulamalarının ve sorunlarının ayrıntılarını vererek, Osmanlı sisteminde reforma yönelik özgül tavsiyelerde bulunduğu Nushatü's Selâtin adlı eseri, Osmanlı siyasal düşünce tarihinde bir kilometre taşı temsil etmektedir (Ortaç, 1996).

2.2. SİYASETNAME TÜRLERİ

Bu kısımda Doğu, Batı ve İslam Medeniyetindeki siyasetnameler incelenecektir.

2.2.1. Doğu Medeniyetinde Siyasetnameler

Doğu Medeniyetlerinde devlet yönetimi ve siyasetle ilgili kaynakların çok eski ve köklü bir geleneği vardır. M.Ö. 2500 yılında Mısır Kralı Merikare'nin oğluna bıraktığı öğütler ve yine Mısır'da 12. hanedanın kurucusu Kral Amenemhat'ın oğlu için yazdığı kitap meşhurdur. M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı kabul edilen ve Taoculuk'un ilk büyük düşünürü olan Lao-tse, insanın saadeti için erdemli olması gerektiğini, erdemliliğin devlet yönetimi içinde zaruri olduğunu söylemektedir. M.Ö. 7. yüzyılda Çin'de yaşayan Konfüçyüs, hükümdarların ahlâki kanunlarını ele almıştır. Eski Ahit'in çeşitli bölümlerinde yaşadığı devrin siyasi düşüncelerini aksettiren kısa ara sözler mevcuttur (Uğur, 2001:66).

Eski doğu medeniyetlerinden Hint ve İran Medeniyetlerinin konumuz açısından ayrı bir önemi vardır. Zira bu medeniyetlerin devlet ve hâkimiyet anlayışları, siyasi düşünceleri ve bu alanlarda yazdıkları eserleri kendilerinden sonraki medeniyetleri, özellikle de İslâm Medeniyetini derinden etkilemiş ve İslâm Medeniyeti'nde yazılan siyasetnamelere kaynak teşkil etmiştir.

Hindistan'da Miladi 300 yılında hükümdarlara hikmet dersi vermek amacıyla yazılmış Pançatantra, siyasetnâme geleneğinin öncüsü olarak kabul edilebilecek bir politika ve devlet idaresi kitabıdır. Eserin yazarı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bir iddiaya göre eser Beydaba isimli bir Hint filozofu tarafından telif edilmiştir. Başka bir

görüşe ise yazar olarak gösterilen “Beydaba” âlimlerin başı anlamına gelen bir unvan olduğu için eserin yazarı meçhuldür (Doğrul, 1985:3). Daha sonra Kelile ve Dimne adıyla Pehlevi’ye, Farsça’ya daha sonra da Arapça’ya çevrilen eser, İran ve İslâm Siyasetname geleneğinde derin izler bırakmıştır.

Eldeki bilgiler İslâm öncesi İran Uygarlığında da çok köklü ve eski bir siyasetname geleneğinin olduğunu göstermektedir. Ahamenidler’e ait bir yazıtta şöyle denilmektedir. “Hak ve adalet esaslarına göre hareket ettim. Ne yoksula, ne de yetime karşı şiddet kullanmadım. Evimde hizmet eden adama iyi davrandım. Haksızlık edeni şiddetle cezalandırdım... Ey, sen ki benden sonra kral olacaksın; yalancı adamı dost edinme! Yalancı adamı şiddetle cezalandır” Darius I’in mezarı üzerinde krallar doktrini şöyle ilan edilmektedir: “Adaleti sevdim. Yalanı sevmedim. Arzu ve iradem, yetime, dula karşı hiçbir şekilde adaletsizlik yapılmaması gerektiğini öngörmüştür. Yalancıyı şiddetle cezalandırdım. Fakat tarlasını süreni de ödüllendirdim (Arslan, 1989:232).

Sasani Hükümdarı Parviz’in de, ağır vergilerle halkı yoksullaştırmakla suçlandığında, “hükümdarı ayakta tutan ve gücünü güvenceye alan, Tanrı’dan sonra para ve ordudur” dediği rivayet edilir. Sasani Şehinşah’ı I. Hüsrev Nusirevan’a atfedilen altı maddelik yasa, adil bir hükümetin ilkelerini özetlemektedir. Bunlar; köylünün gücüne göre vergi almak, halkın can ve mal güvenliğini sağlamak, kamu yollarını koruyup kervansaray ve köprüler yapmak, ordu kurmak, adil yargıç ve valiler görevlendirmek, ülkeyi dış düşmanlara karşı korumaktır (İnalçık, 2004:71-74).

Sasani Devleti’nin son zamanlarında, hükümdarlara iyi bir devlet idaresinin esaslarını öğretmek gayesini güden nasihat kitapları Andarznâme veya Pendnâme adı altında çok yayılmış bulunuyordu. Bunlardan en meşhuru I. Hüsrev Nusirevan zamanına ait Tansar’ın Mektubu, o devirde hayali bir durumu ele alarak ahlâki ve siyasi nasihatler vermektedir. Başka bir tanesi, Buzurcmihr Risalesi’dir ki, Ortaçağ İslâm tarihinde çok meşhur olduğu gibi Osmanlı Türkçesine de çevrilmiştir (Uğur, 2001:14).

Yukarıda zikrettiğimiz kaynaklar dışında, Sasani Kısrası Hüsrev I. Nusirevan zamanında tabip Bürzüye’nin (Berzüye) Pañçatantra ile birkaç Sanskritçe kaynaktan yararlanarak Pehlevi dilinde tercüme ve telif suretiyle meydana getirdiği Kelile ve Dimne, çok önemli bir siyasetname örneğidir.

İran medeniyetindeki devlet yönetimine ve siyasete dair kaynaklar incelendiğinde çok kuvvetli bir ahlâk ve adalet anlayışı olduğu görülmektedir. İran

devlet geleneğinde her şeyin üstünde hükümdarın mutlak otoritesi vardır. Hatta bu otorite kanun üzerindedir. Bu sınırsız otoriteyi yalnız adalet düşüncesi sınırlar. Pendnameler'in çoğunda adaletin de yine hükümdarın menfaatini göz önünde tutan pragmatik bir gayeye tabidir (adalet olmazsa huzursuzluk ve kargaşalık doğar, halk fakirleşir, hükümdarın gelir kaynakları kurur). Adaletin yerine getirilmesi, tamamıyla hükümdarın bir bağışlama hakkıdır. Onun mutlak otoritesini sınırlayan objektif kaideler şeklinde maddeleşmemiştir. Adalet, büyük divanda hükümdarın bir lütuf ve ihsanı şeklinde tecelli eder. Pendnameleri yazanlar, adaletin garantisi olarak hükümdarın adil olması, insaf ve hilm sahibi bulunması gibi ahlâki prensiplere dayanmaktan başka yol bulamamışlardır (İnalçık, 2004:268).

Eski Hint-İran Nasihatname ve Siyasetnameleri'nde devlet, hükümdarın kuvvet ve kudretinden, otoritesinden başka bir şey değildir. Siyaset ise, hükümdarın bu otoritesini koruma ve kuvvetlendirme ve bunun vasıtalarını, yani askeri ve parayı halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmadan sağlama yoludur. Halkın huzursuzluğu ve hoşnutsuzluğu otoriteyi tehlikeye düşüren, fakirliğe yol açan bir durumdur. Hükümdar bundan olabildiği kadar kaçınmalıdır. Bu da ancak adil olmakla mümkündür.

Bu eserlerde adalet esas itibariyle, halkın üzerinden zulmü gidermek, kuvvetlinin zayıfı ezmesine meydan vermemek, tebaanın can ve malını emniyette bulundurmak şeklinde anlaşılır. Hülâsa, hâkimiyet adalete sıkı sıkıya bağlı bir kavram olarak meydana çıkar. Başka bir deyişle, iyi bir siyaset hükümdarın şahsi, ahlâki meziyetlerine gelir dayanır. Hükümdar insafı, yumuşak ve affedici karakterde ise adil bir hükümet kurmak mümkündür. Onun içindir ki siyaset ahlâktan ayrılmaz (İnalçık, 2004:262).

2.2.2. Batı Medeniyetinde Siyasetnameler

Eski Yunan Medeniyeti'nde şairler, nesircilerden daha önce siyasetle ilgili eserler vermeye başlamışlardır. Bunların başında M.Ö. 9. yüzyılda yazılması muhtemel olan Homeros'un şiirleri gelir. Şair devrinde, sayılı krallar baştadır. Bunlar kavimlerin çobanıdır. Çoğunluğun idareyi ele almasını bir delilik sayar. Şair Hosiodos (M.Ö. 8. yüzyıl), Arkhilokhos (M.Ö. 7. yüzyıl), Alkeos, Theognides (M.Ö. 6. yüzyıl). Pittakos, Heraklites (M.Ö. 6. yüzyıl) meşhur tarihçi Herodot (M.Ö. 5. yüzyıl) ve M.Ö. 5. Yüzyılın sonunda sofistler, bu konuya ilk ışık tutanlardır. Bunlar eserlerinde siyasi konulara dokunmuşlar ve idareyi zaman zaman tenkit ederek uyarılmışlardır (Tiryakioğlu, 1968:21-27).

Yunan siyaset felsefesinde konumuz açısından üç isim öne çıkmaktadır. Bunlar; Sokrates, Eflatun ve Aristo'dur. Sokrates, “doğası gereği en iyi olan siyasal düzenin gerçek bilgisini araştıran ilk kişi olarak bilindiği için” siyaset felsefesinin kurucusu olarak takdim edilir. Bazı düşüncelerinde sofist düşüncenin izleri görülen Sokrates, toplumu bilgili ve erdemli kişilerin yönetmesi gerektiğini düşünmektedir. Filozof, kişi-toplum ilişkisine de bu açıdan yaklaşmaktadır. O'na göre toplumda; toplumu yönetenlerin yaptıkları yasalar (yazılı yasalar) ile genel ahlâk kuralları (yazısız yasalar) olmak üzere iki türlü yasa vardır. Sitenin varlığı ve sürekliliği için tüm site halkının bu yasalara riayet etmesi zorunludur (Akad, 1993:6-7).

Aristokrat bir aileye mensup olan Eflatun'un devlet nazariyesinde de tam bir aristokrasi hâkimdir. O'na göre toplumda üç sınıf vardır: Yöneticiler, yardımcılar ve üreticiler. Yardımcılar ve üreticiler alt sınıflardır. Yönetime karışamazlar. Onlar sadece yöneticilerin emirlerini yerine getirir. Yönetici sınıf ise bilgili, adaletli ve erdemli kişilerden oluşmalıdır. Hatta yazara göre ya hükümdarlar filozof olmalı, ya da filozoflar hükümdar olmalıdır (Demirci, 2005:50).

Eflatun'a göre beş türlü devlet vardır. Bunlar; monarşi, aristokrasi, tiranlık, oligarşi ve demokrasidir. Hâkimiyetin tek bir kişide toplandığı devlet türü olan monarşi ile hâkimiyetin belli bir sınıf ya da zümrede toplandığı devlet türü olan aristokrasi en iyi yönetimlerdir. Zira politika çok zor bir sanattır. Avam hâkimiyetine dayanan demokratik bir yönetim ile iyi bir politika uygulanamaz. Bundan dolayı, yönetimi ve hâkimiyeti bir ya da birkaç kişiye bırakmak en doğrusudur.

Eflatun'un üzerinde önemle durduğu iki husus, adalet ve kanundur. İyi bir yönetim için adalet şarttır. Eflatun, iyi bir yönetimde her ne kadar kanuna gerek olmadığını söylese de her zaman iyi bir yönetim kurmanın mümkün olmayacağı için keyfi yönetimi önlemek ve gelenekleri korumak için kanunlar gereklidir ve kanunlara uymak şarttır (Sarica, 1973:20-21).

Batıda kral ve hükümdarların başucu kitapları olmuş olan Thomas More'un Ütopya'sı T. Campanella'nın “Güneş Sitesi”, Machiavelli'nin “Prens”i gibi eserlerin ilk örneği Eflatun'un “Politeia (Devlet)” adlı eseridir. Devlet önce 6. yüzyılda Pehlevi ve Süryani dilline, 7. yüzyılda Arapça'ya çevrilerek, Doğu'da kaleme alınacak ilk siyasetnameleri de etkilemiştir. Yusuf Has Hacıp'ten bir yüzyıl önce aynı çevrede

yaşayan ve Kutadgu Bilig üzerinde büyük etkisi bulunan Farabi “Medinet’ül Fazıla”sını yazarken elinde Platon’un Devlet’inin Arapça çevirisi bulunmaktadır. (Ergan, 1998:28).

Yunan siyasi düşüncesinin bir diğer önemli ismi olan Aristo’nun, devlet ve siyaset üzerine görüşlerini içeren en önemli kitabı “Politika”dır. O’na göre devlet, insanların ihtiyaç ve gereksinimleri sonucu ortaya çıkmış bir organizasyondur. İnsanı sosyal ve siyasi hayvan olarak tanımlayan ve bu açıdan tek başına yaşamasının imkânsız olduğunu savunan düşünüre göre insanların bir araya gelmesiyle aileler, ailelerin (ihtiyaç ve gereksinimlerinin zorlamasıyla) birleşmesiyle köyler kurulur. Köylerin kusursuz ve büyük bir topluluk halinde birleşmesiyle de devletler kurulmaktadır (Akad, 1993:11-12).

Aristo’ya göre iyi bir yönetim üç şekilde mümkündür. Monarşi, Aristokrasi ve Cumhuriyet. Aristo’da Eflatun gibi demokrasiyi benimsememektedir. O’na göre her kavim karakterine uygun bir yönetimi kabul eder. Devletin esası, kanunların niteliği, yönetimi ele alan kişiye ya da sınıfa göre değişmektedir. Adalet mutlak değildir. Yönetimin aldığı şekle göre uygulanır. Politikanın temeli ahlâktır (Sarıca, 1973:21-27).

Aristo’nun siyaset felsefesinde, devletin üç temel görevi vardır: Karar vermek, yönetmek ve hükmetmek. Ona göre bu üç esas dışında hâkimiyetin hiçbir şekli meşru sayılmaz. Bu düşünceler günümüzde de geçerliliğini koruyan güçler ayrılığı ilkesinin temelini oluşturmaktadır.

“İdeal devlet” kavramında Eflatun ile Aristo metotta birleşmektedirler. Ancak, aile, mülk iyeliği ve sınıf hakkındaki görüşleri farklıdır (Levend,1962:176). Eflatun ve Aristoteles tarafından, “iyi bir devlet nedir? Nasıl olmalıdır? İyi bir yönetim nedir? Nasıl ve kimlerden teşekkül etmelidir? Nasıl korunmalı? Hedefleri ne olmalıdır? Ahlâki temeller çerçevesinde neler iyidir? Ya da iyi nedir?” gibi sorular çerçevesinde şekillenen klasik siyaset felsefesi, daha sonraları Musevi, Hıristiyan ve Müslüman filozoflar tarafından büyük ölçüde bu klasik yaklaşım göz önünde bulundurularak zenginleştirilmiştir (Severcan, 1999:123).

Orta Çağ’da Batı Siyasi düşüncesine Skolâstik düşünce hâkimdir. Augustinus “Civitas Dei” (Tanrı Devleti) adlı eserinde, Tanrı Devleti’nin gelecekteki Tanrı ülkesinin bütün yurttaşlarından kurulacağını söyler. Bunun karşıtı olan yeryüzü devleti ise, şeytana boyun eğmiş olanları kapsayacaktır. Augustinus Hıristiyan Kilisesi’nin anlam ve görevini kuramsal olarak temellendirmeye çalışmıştır. Aslında, ortaçağın

devlet anlayışı evrenseldir. Devletin görevi yeryüzünde tanrısal devlet düzenini gerçekleştirmektir (Dikici, 2005:11).

Rönesans döneminin en önemli eseri ise siyasi düşünce tarihinde de çok önemli bir yere sahip olan “Prens”tir. Eserin yazarı Machiavelli (1469–1527) modern siyaset biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Yazar, eserinde siyasi yazın tarihinde ilk kez siyaseti ve iktidarı dinsel ya da ahlâki kaygıları dikkate almaksızın irdelemiştir. Ona göre gayeye ulaşmak için her yol meşrudur (Sarıca, 1973:51-54).

Siyasi düşünce tarihinin bir diğer önemli ismi Thomas More, 1516’da yayınladığı Ütopya adlı eserinde ideal bir devlet düzeni tasarlamıştır. Tommaso Campanella da “Civitas Solis” (Güneş Devleti) adlı eserinde tasarladığı devletten söz eder. Yine Francis Bacon “Nova Atlantis” (Yeni Atlantis) adlı eserinde bilime dayanan ideal bir devlet tasarlar.

Bunlardan başka öğüt verici mahiyette hayvanları konuşturan Fabl yazarı, La Fontaine Fenelon, Les Aventures de Telemaque...vb. gibi Batı Siyaset düşüncesine eserler kazandırmış bir çok yazar ismi saymak mümkündür (Uğur, 2001:15).

2.2.3. İslam Medeniyetinde Siyasetnameler

İslâm tarihinde gerek fiili, gerekse nazari siyaset, Müslüman dünyanın hayatına ilk andan itibaren girmiştir. İslâm siyasi düşüncesinde devlet ve siyasete dair yazılan eserler, genellikle fıkıh, kelam, felsefe, tarihi-sosyolojik ve siyasetname türündeki eserler olarak sınıflandırılmıştır (Davutoğlu, 1994: 238–240).

Fıkıh merkezli eserlerde, devletin oluşturulması hukuki bir zorunluluk olup, devlet ve kurumlar belirli bir hukuki yaklaşım içerisinde ele alınıp, var olan siyasi gerçekliğin meşruiyet zemini ele alınmakta, yorumlanmakta ve yönlendirmeler yapılmaktadır. Bu tür eserlerde devletin esas idari fonksiyonları asker, hazine ve adalet temellerine dayanan kadim İran devlet anlayışına paraleldir (İnalçık, 2004:264). Maverdi’nin el-Ahkamu’s-Sultaniyesi ile İbn Teymiye’nin es-Siyasetü’s-şer’iyye’si bu geleneğin tipik örneklerindedir (Yılmaz, 2002:44).

Fıkıhçıların yanında ehli-sünnet kelimcileri de bu konuyu ele almışlar ve eserlerinde siyasi konulara değinmişlerdir. Kelam alanında kaleme alınan eserlerde genellikle imamet meseleleri ele alınmıştır. Bu tür eserlerde bir devlet modeli ve yaygın bir devlet anlayışından ziyade, dini inanç ve siyasi liderlik arasında da bir bağ

kurulmaktadır (Anay, 1994:224-225). Bunların başında Maverdi, Bağdadi, Gazali, İbn Cemâ'a, İbn Teymiye gelmektedir (Uğur, 2001:70).

İslâm siyasi düşüncesinde, İslâm filozofları tarafından kaleme alınan eserler de önemli bir yere sahiptir. Siyaset felsefesinin yapıldığı bu eserlerde devlet ve idari kurumlar, siyasi gerçeklik ve tecrübeden uzak, teorik bir anlayışla değerlendirilmektedir. İslâm filozofları Müslüman da olsalar, sistemlerini genelde Eflatun ve Aristo'nun görüşleri ışığında kurmuşlardır. Bu nedenle de ilimler tasnifinde üstatları gibi siyasete de yer vermişler ve ameli ilimlerin alt bölümünde ahlâk ile beraber düşünmüşlerdir. Kindi, Razi, Farabi, İbn Sina, İbn Mace, İbn Tufeyl, İbn Rüşd, Sühreverdi, bu alanda eser veren İslam düşünürlerinden bazılarıdır (Çaksu, 1996:174).

Devlet ve kurumlarını tarihi tecrübe ve sosyal gelişmeler ışığında ele alan eserler ise tarihi-sosyolojik olarak nitelendirilebilecek kaynaklardır. Bu türün en önemli örneği İbn Haldun'un Mukaddime isimli eseridir (Yılmaz, 2002:45).

Siyasetname türündeki eserler, İslam Siyasi Düşüncesi kaynakları arasında ayrı bir yere sahiptir. Nasihatname, Pendname, Âdâbu'l-mülûk, Nasihatü'l-mülûk gibi isimlerle de anılan bu eserler, aynı zamanda ahlâki ve edebi eserler olarak da değerlendirilmişlerdir (Çaksu, 1996:113).

İslâm dini ve medeniyetinde, gerek Kur'an'da gerekse hadislerde siyasi konularla ilgili pek çok işaretler vardır. Bu iki temel kaynağın dışında, Hz. Peygamber'in siyasi icraatları, yazdığı diplomatik mektupları, ilk dört halifenin kendi dönemindeki idarecilere, komutanlara yazılı veya sözlü nasihatleri ve sahabenin halifelere yaptıkları tavsiyeler, İslâm siyasetname geleneğine temel teşkil eden ilk örneklerdir. Daha sonraki dönemlerde kaleme alınan siyasetname ve nasihatnamelerde bu kaynaklardan bolca alıntılar kullanılmıştır. Özellikle Dördüncü Halife Hazreti Ali'nin Mısır'a vali olarak atadığı Malik bin El-Haris El Ester'e göndermiş olduğu emirname, İslâmi siyasetname geleneğinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Zira bu emirname aynı zamanda devlet yönetimiyle ilgili esasları içeren bir siyasetname özelliği de taşımaktadır (Coşan, 1995:4-32).

İslâm siyasetname geleneğinin oluşmasında, yukarıda zikrettiğimiz İslâm dini ve Medeniyetinin yazılı ve sözlü kaynakları dışında, Kadim Hint, İran ve Yunan Medeniyetleri'nin de önemli etkileri olmuştur. Bu etkiler ilk olarak Emeviler döneminde başlamıştır. Emeviler devrinde yönetimin hanedanlık şekline dönüşmesinde

Bizans yönetim şeklinin tesiri görülmektedir. Çünkü Emevi hükümeti eskiden Bizans'ın hâkimiyetinde bulunan topraklar üzerinde kurulmuştu. Emevi Halifesi Hişam geniş boyutlu İslâm fetih hareketinden sonra devleti kurmak ve organize etmek amacıyla, İran ve Bizans gibi kadim devletlerdeki yönetim metotlarına ilgi gösterdi. Emevi küttablari bu konuda faydalı olabilecek kitapları onun kullanımını için tercüme ettiler.

Dönemin önde gelen bürokrati Mevlâ Ebû'l-Alâ Sâlim, Aristo'nun İskender'e yazdığı zannedilen risaleleri tercüme etti. O'nun Horasan'da artış gösteren yönetim zorluklarına çözüm bulmak amacıyla Emevi valilerine yazdığı pratik amaçlı "Kitâbu fi's-siyaseti'l-ammiyye" adlı risalesi özellikle çok önemlidir. Bu dönemde İran krallarının hikâyelerini içeren eserlerin de Arapça'ya çevrildiği bilinmektedir. Tarihçi Mes'udi Halife Hişam için Arapça'ya çevrilmiş İran Kralları'nın hikâyelerini anlatan bir eseri gördüğünü zikretmektedir (Durak, 1991:78).

Daha sonra bu devirde Ebû'l-Alâ Sâlim'in halefi ve Emevilerdeki Dîvânu'r-Resâil'in meşhur bürokratlarından Abdülhamid b. Yahya el-Kâtib, Son Emevi Halifesi Mervan b. Muhammed'in veliahdını tayin için uzun ve detaylı bir risale yazdı. Bu risale, adaletli bir yönetim oluşturabilmek için gerekli ahlâki yeterlilikleri içeren, siyasi ahlâk bölümü ile askeriyenin organizasyonu üzerine ayrıntılı pratik bilgilerden oluşmaktaydı (Demirci, 2004:47).

Abbasiler döneminde İslâm kültür ve medeniyeti üzerinde, İran Medeniyeti'nin etkisi ziyadesiyle görülmeye başlanmıştır. Abbasiler Eski İran'ın Büyük İmparatorluğu'nun kurulduğu yerde kurulmuştu ve Abbasileri zafere ulaştıranlar Fars kökenliydi. Bu sebepten, aydın zümre ve siyasi düşünürler İran'ın siyasi mirasına yöneldiler ve onlardan esinlendiler. Bu süreçte İran asıllı vezir ailesi Bermekiler'in, şüphesiz çok büyük etkisi olmuştur.

Abbasiler'in iktidara gelişinden, Me'mûn'un halifeliğine kadar geçen sürede Farsça, Hintçe ve Yunanca kaynakların çevirileri yapılmıştır. Bu çeviriler arasında siyasetnamelerin yeri şüphesiz çok önemlidir. Bu dönemde İran kültür ve medeniyetinin etkilerini taşıyan tercüme ve te'lif siyasetname türünde birçok eser kaleme alınmıştır. Cahiz'in Kitabu't-tâc'ı, Muhammed b. Turtûşî'nin Sirâcü'l-Mülûk'ü, Abdurrahman b. Nasr es-Seyzerî'nin Nehcü'l-mesbûk fi siyâseti'l-mülûk'u, İbn-Mukaffa'nın Kelile ve Dimne çevirisi, Keykavus'un Kabusname'si ve Marzuban b. Rüstem'in Marzubannâme'si bunların en önemlilerindendir (Adalıoğlu, 2005:12-20).

2.3. OSMANLI DÖNEMİNDE SİYASETNAMELER

Siyasetnameler, Osmanlı siyasi düşünce geleneğinin teşekkülü, gelişimi, kaynaklarının tespiti, ilkelerinin belirlenmesi, sosyal, iktisadi ve teşkilat yapısı bakımından önemli; siyaset ve yönetim tartışmaları açısından da incelenmesi zaruri eserlerdir (Yılmaz, 2002:69).

Osmanlılarda, kuruluş döneminden itibaren siyasetname geleneği, tercüme ve te'lif siyasetnamelerin yanı sıra diğer alanlarda yazılmış eserlerde de kendini hissettirmiştir. Osmanlı dönemi, ilk yazılı kaynaklarında siyasetnamelere özgü cümle ve bölümlere sıkça rastlamak mümkündür. XV. yüzyılın önemli yazarlarından ve Sultan II. Murad'ın hocalarından olan Ahmedî'nin İskendernamesi'nde siyaset kuramı açısından önemli fikirler bulunmaktadır (Yılmaz, 2002:52).

Yine ilk dönem müelliflerinden Ahmed Dai, Aşık Paşazade, Oruç Bey ve Tursun Bey gibi şair, yazar ve tarihçilerin eserlerinde devlet yönetimiyle ilgili önemli ipuçları ve siyasetnamelere özgü öneriler ve fikirler bulunmaktadır.

Kronolojik olarak bakıldığında Osmanlı siyasi düşünürlerinden ilk dikkat çeken kişi, saltanat kurumu hakkındaki düşünceleriyle tanınan Tarih-i Ebu'l-Feth'in yazarı Tursun Bey'dir. Hayatı hakkında tek kaynak olan eserinden anlaşıldığına göre genç yaşta tımar sahibi olarak parlak bir yükseliş çizgisi izleyen Tursun Bey, İstanbul'un fethinin ardından burasının iskânına esas olmak üzere bizzat Fatih Sultan Mehmet'in emriyle mukataaların tahririne tayin edilmişti. Bu güç işin üstesinden gelerek yükselmesine devam eden Tursun Bey, aynı dönemde defterdarlık makamına geçmiş, böylece Fatih gibi bir hükümdarın güvenine mazhar olduğunu göstermişti. Daha sonra Veziriazam Mahmut Paşa'nın da hizmetinde bulunan müellif, II. Bayezid döneminin başlarında da itibar görmüştür (Ocak, 1999:166-167).

Eserinin mukaddimesinde saltanat kurumunu ele alan Tursun Bey' e göre her insanı kendi kabiliyetine göre mevkiinde hakkına razı tutmak ve başkasının hukukuna saldırmaktan men etmek zarureti bir padişahın vücudunu zaruri kılar. Padişah olmazsa insanlar mahvolur, nizam kalmaz. Bu sebeple padişaha mutlak itaat lazımdır. Kur'an da bunu emreder. Padişah, istediği gibi yüksektekileri alçaltır, aşağıdakileri yükseltir. Tanrı'nın zatına mahsus bu sıfat onda tezahür eder. Padişah zahiren kendi ihtirasını tatmin için hazine ve asker toplar, fakat asıl maksat iyi bir siyasetle bu hazineyi yerli yerine harcamak ve asker sayesinde düzeni korumak, İslâm dinini müdafaa etmektir. Bu

tutum öbür dünyada kendi saadeti için şarttır. Tursun Bey'e göre herhangi bir toplulukta bir şahıs sivrilip hüküm ve emrini yürütmezse o topluluk dağılmaya mahkûmdur. Diğer taraftan adaletsiz ülke ayakta kalmaz. Adalet, insanlar arasında düzenin temelidir.

Tursun Bey'in yakın adamı olduğu Veziriazam Mahmut Paşa'dan naklettiği şu sözlerde konumuz açısından dikkat çekicidir. “Hükümdar, saltanata şükrederek insanlara adalet göstermeli, hizmet edenlerin hakkını bilmeli, memleketin genişliğine bakarak rehavete kapılmamalı, zulme uğramışlara adaletle yetişmeli, reayanın evlerine asker yerleştirmekten mümkün mertebe kaçınmalıdır.”

Tarihi Ebu'l-Feth, XV. yüzyılın en önemli tarih kaynaklarından biridir. Eser hem üslup hem içerik hem de ihtivasıyla aynı dönemde yazılmış tarih kaynaklarından ayrılmaktadır. Müellif, çağdaşı olan tarihçilerden farklı olarak eserinde sosyolojik ve siyasi konular üzerinde ayrıntılı olarak durmuş ve bu konularda teşhislerde bulunmuştur. Örneğin yazar, eserinde toplum üyeleri arasındaki uyumun, her ferдин toplum içinde kabiliyetine göre belirlenmiş yerini muhafaza etmeyi gaye edinen devlet politikası ile gerçekleşeceğini vurgulamaktadır (İnalcık, 1990:30).

İlk Osmanlı tarih kaynaklarından biri olan Aşık Paşazade Tarihi'nde de genellikle siyasetnamelerde kullanılan üslup ve cümlelere rastlamak mümkündür. Eserde geçen “Bu Osmanlı hanedanı ne yaparsa kanun üzere yapar” (Paşazade, 1992:19) cümlesi konumuz açısından dikkat çekicidir. Eserde hükümdarın kanun ve töre dairesi içinde hükmetmesi için yapılan telkinler siyasetnamelerde de sıkça vurgulanmaktadır. Yine eserde geçen Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye verdiği rivayet edilen vasiyette “Bir kimse sana Tanrı'nın buyurmadığı sözü söylese sen onu kabul etme, eğer bilmezsen Tanrı ilmini bilene sor, sana itaat edenleri hoş tut. Bir de askerlerine daima ihsan et ki senin ihsanın onun halinin tuzağıdır” (Paşazade, 1992:34) sözleri siyasetnamelerde verilen nasihatlerle aynı doğrultuda bir nasihattir.

Aşık Paşazade Tarihi'nde bu türden cümlelere ve bölümlere bolca rastlanmaktadır (Paşazade, 1992:160-161). Buna benzer ifadelere aynı dönem tarih kaynaklarından biri olan Oruç Bey Tarihi'nde ve Anonim Osmanlı Tarihleri'nde de rastlamak mümkündür. Özellikle gazilere hitap eden Anonim Tevarih-i Âl-i Osman'da bahsedilen ideal hükümdar tipi dikkat çekicidir. Bu eserlere göre ideal hükümdar, meselâ Hazarlar'da olduğu gibi mal ve hazine yığmaktan kaçınan, fakir fakat son derece adil bir hükümdar olarak tasvir olunur (İnalcık, 1990:80).

Siyasetnamelerde, sıkça vurgulanan ve devlet yönetiminin esası olarak kabul edilen adalet kavramı, XV. yüzyıl diğer Osmanlı yazarlarının da üzerinde önemle durdukları bir konu olmuştur. Adaletin devletin temeli olduğu noktasında, İskendername'nin yazarı Ahmedi ve Ahmed Dai de ısrarla durmuştur.

Osmanlı Türkiye'sinde ve belki de daha erken devirlerde bu tercümelerin yanında telifler de başlamış ve devrin aydınları ve ilim adamları, idarecilerin dikkatini çekmek ve onlara siyaset sanatında ışık tutmak için eser yazmışlardır. Kenzü'l-Kübera, Rumuzu'l-Kunuz, Nasihat-ı Sultan Murat, Enisü'l-Celis, Miftahu'l-Adl bunlardandır (Köprülü, 1976:240).

Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devrinden hemen sonra bu gibi eserlerin telifi sıklaşmış ve daha sonra da bu tür eserler devam etmiştir. Bugün kütüphanelerimiz bunlarla doludur (Yücel, 1974:87).

2.3.1. Osmanlılarda Devlet Kavramı ve Yönetim Anlayışı

Osmanlı devlet ve yönetim anlayışına göre hükümdar, ülkesini Allah adına yönetmekte ve Allah'ın adaletini reayasına dağıttığı kabul edilmekteydi. Genel anlamda 14. yüzyıl İslâm dünyasında hâkimiyetin Allah'ın lütuf ve inayeti ile bir kişide toplandığı, fiilen hâkimiyeti ele geçirmiş olan hanedan üyesinin Allah'ın lütuf ve inayetine mazhar olduğu düşüncesi hâkimdi. Osmanlı hükümdarı ile ilgili bu ilahi anlayış, ilk Osmanlı kroniklerine de tanrı tarafından mübarek bir şahsiyet vasıtasıyla Osman'a bağlanmış olduğu telakkisi şeklinde yansımıştı.

Osmanlıdaki devlet ve hâkimiyet telakkisinin 15. Yüzyıldan sonra İslamî kimliğin daha da belirginleştiği, Mekke ve Medine'nin ele geçirilmesiyle eski hilafet telakkisinin bir bakıma Osmanlı hükümdarının şahsında tekrar canlanmaya başladığı görülür. Sözü edilen bu İslamî kimliğin devlet katmanlarında kendisini bu kadar bariz bir şekilde göstermesinde Kemalpaşazâde ve Ebu's-Suud gibi Osmanlı devlet adamlarının oynadıkları önemli rolü de burada belirtmek gerekir.

Osmanlı hükümdarına yüklenen bu kutsiyet, bir aşiretten imparatorluğa dönüşümünü gerçekleştirdiği II. Mehmet döneminden itibaren uygulamada da kendisini göstermeye başlamıştı. Üstün bir şahsiyet halini alan Osmanlı hükümdarı ile sarayda bile ancak sınırlı sayıdaki kişiler temas etme imkânına kavuşabilmişlerdi. II. Mehmet' den itibaren bu uygulama idari mekanizmada da varlığını göstermiş ve hükümdar

Divan'a başkanlık etmeyerek bu görevi hükümet üyelerine bırakmıştı. Kendisi ile konuşma, elini öpme, bir mesele hakkında arzda bulunma ancak hükümet üyeleri vasıtasıyla yerine getirilmeye başlanmıştı (İnalçık, 1958:68-72).

II. Mehmet'in çağdaşı ve bilgini Tursun Bey kaleme aldığı eserinde hükümdar ile ilgili ileri sürdüğü fikirlerde yukarıda verilen görüşleri destekler niteliktedir. O'na göre her devirde bir hükümdara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılayan hükümdar ulu bir kişidir. Bu ulu kişiye gerektiği gibi itaat edilmelidir. Hükümdarın ululuğu, yaratılmışların en şerefli olan insanın hallerini düzene koymasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda kendi işlerini düzene koyan kişiye de insanoğlunun şükretmesi ve itaat etmesi gerekmektedir. Tursun Bey bununla hükümdara ilahî bir görev yükler ve diğer insanlardan üstün kıldıklarını vurgular. Sıralanan bu üstün vasıflar hükümdarı diğer insanlardan ayrı kılmaktadır (Uğural, 2001:14).

18. yüzyılda yaşamış ve tezimize konu olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa da siyasetnamesinde, Tursun Bey gibi hükümdarın yerine getirmesi gerekli görevini, Müslüman olmayanların hallerini iyileştirmek, Müslümanların işlerini düzene koymak, kutsal ve güzel emirleri yerine getirmek olarak belirtirler.

Osmanlı hükümdarı, eski Türk ve İslam geleneklerine dayanarak oluşturulan devlet ve yönetim kavramlarına kendi kanunlarını da yerleştirerek, eski gelenek ve İslami değerler ikilisine hukukî alt yapıyı katıp dünyevî meşruiyeti de sağlamış olmaktadır.

2.3.2. Osmanlılarda Yönetim Sistemi ve Hukuki Yapı

İlk Osmanlı yönetim sistemi, kuruluşunda rol oynayan etmenlerden ötürü bir teokratik monarşi biçiminde belirmiştir. Buna göre, yönetim, egemenlik hakkını Tanrıdan aldığı varsayılan padişahın mutlak otoritesine dayanmıştır.

Yalına indirgenmiş olan bu yönetim sisteminde, erkler ayrımı söz konusu olmadığı gibi, gerçek anlamıyla görev ayrılığı da yoktur. Devletin yürütme, yasama ve yargı yetkileri doğrudan ya da dolaylı olarak tek elde toplanmıştır. Öte yandan, askeri bir örgütlenme gösteren Osmanlı toplumunda, yönetim görevleri askerlik görevlerinden ayrılmış değildir. Kısacası yönetim sistemi, bir tür tek organlı örgüt temeline dayanmıştır.

Osmanlı toplumu örgütlenmesini geliştirdikçe giderek etkinlik ve ilgi alanı genişleyen devlet içinde bir işlev ayrımı belirmiştir. Bu ayrıma göre Osmanlı yönetim örgütünün belli başlı ögeleri, a. Padişah, b. Yardımcıları, c. Divan'dır (Ortaylı, 1979:24).

2.3.2.1. Padişah

Padişah, tek ve mutlak kişisel otorite ve devletin başıdır. Tüm kamu güçleri ve egemenlik yetkileri padişahta toplanmıştır. Padişahlık, önce babadan oğula, giderek hanedanın en yaşlı erkeğine geçen bir konumdur. Monarşinin teokratik niteliği gereği padişahın görevi, şeriatı (Tanrı hukukunu) uygulamak ve İslam ilkelerinin geçerliğini sağlamaktır.

Padişah şeriat hükümlerini uygulamakla yükümlü olduğuna göre, kuramsal olarak, otoritesini kullanırken kendisi de bu üstün kurallara uymak zorundadır. Ancak bu kuramsal yükümlülüğe bakarak, Osmanlı Sultanı'nın otoritesinin sınırlı, eylem özgürlüğünün kısıtlı olduğu sonucuna varmak yanıltıcıdır. Gerçekte, padişahın şeriata göre davranıp davranmadığını denetleyecek hiçbir kurum ya da organ yoktur. İslam öğretisine göre bu alanda sultan ancak Tanrıya karşı sorumludur (Üçok, 1976:39).

Osmanlı padişahlarının egemenliği Tanrı isteminin ürünü sayılmıştır. Buna göre otoritesi Tanrısal bir kaynağa dayanan padişah yürütme gücünü ilkece elinde bulundurduğu gibi, yasama yetkisinin de sahibidir. Din kurallarına uygun olması durumunda padişah sözünün yasal bir geçerliği vardır. Şeriat (İslam Hukuku)'ın kamu hukuku, özellikle de kamu yönetimi alanında ayrıntılı hükümler getirmemiş olması, Osmanlı Sultanlarına bu alan da çeşitli kural ve yasalar koyma olanağı vermiştir. Özellikle şer'i konular dışındaki düzenlemeler padişah fermanlarıyla olmuştur. Gerçi padişah kararlarının şeriata uygunluğunu sağlamak üzere biçimsel olarak şeyhülislam fetvası aranmışsa da, bu en yüksek din görevlisinin padişah tarafından atanıp görevden alınabilmesi nedeniyle söz konusu denetim uygulamada işlerlik kazanamamıştır.

Yargı yetkisinin de dolaylı olarak padişahın elinde bulunduğu açıktır. Merkezde veziriazam ve kazaskerlerin, taşrada beylerbeylerinin padişahın temsilcileri olarak onun adına yüksek yargı yetkisine sahip olmaları özellikle şer'i yargı işlerine bakan kadı ve müftülerin merkezden atanan birer görevli durumunda bulunmaları nedeniyle, yargı organı da padişah istemine bağımlıdır.

Kısacası padişah, koşulsuz ve kuralsız boyun eğilen bir otoritedir. Sultanlar, tekellerindeki iktidarı kullanırken giderek genişleyen ve çeşitlenen bir yardımcı ekipten yararlanmışlardır. Padişahın yetki vererek görevlendirdiği kişi ve organlarla yönetim örgütü zamanla geliştirilmiştir (Ortaylı, 1979:25).

2.3.2.2. Yardımcıları (Veziriazam ya da Sadrazam)

Osmanlı yönetim örgütünde padişahın başyardımcısı veziriazamdır. Kökence yardımcı anlamına gelen “vezir”, Osmanlı İmparatorluğu'nda en yüksek rütbeli asker ve yönetici kişidir. Başlangıçta tek bir vezir varken, devletin gelişmesiyle vezir sayısı da artmış ve aralarından biri baş vezir sayılarak önce veziriazam, sonra da sadrazam olarak adlandırılmıştır. Doğrudan padişah tarafından atanan ve görevden alınan veziriazam onu temsil eden ve onun adına tüm devlet işlerini yürüten tam yetkili vekili ve en yüksek görevlidir. “Buyrultu” denilen veziriazam kararlarının padişah fermanları gibi yasal geçerliği vardır.

Ancak Osmanlı sisteminde, veziriazamın sultanın otoritesine rakip olmasını engelleyecek çeşitli önlemler alınmıştır. Padişah, önce yeniçeri ağası, defterdar ve kazasker gibi kimi önemli görevlileri doğrudan kendisine bağımlı ve sorumlu tutmuştur. Ayrıca, veziriazama, vezir, kazasker, şeyhülislam ve beylerbeyleri gibi yüksek yöneticileri sultanın onayını almadan doğrudan atama yetkisi verilmediği gibi, geliri 6 binin üzerindeki tımarları yine padişahın izni olmadan verme yetkisi de tanınmamıştır. Bu nedenle, Osmanlı kamu yönetimi, bir tür dağılmış otorite sistemi olarak belirmiş ve bu özelliğiyle sultanın merkezi otoritesini uzun süre koruyabilmesine olanak sağlamıştır (Uzunçarşılı, 1984:47-48).

2.3.2.3. Şeyhülislam

Padişahın din işlerindeki yardımcısıysa şeriatın koruyucusu ve yorumlayıcısı olan şeyhülislamdır. Yine padişah tarafından atanan şeyhülislam, fetvalarıyla devlet işlerinin din ilkelerine uygun olarak yürütülmesinden sorumludur. Din, öğretim ve yargı işlerini gören tüm örgüt ve kuruluşlar şeyhülislam'a bağlıdır.

Osmanlı yönetim örgütünün belli başlı öteki öğeleriye, Kubbealtı vezirlerinin yanısıra, özellikle askeri yargı işlerine bakan Kazasker, padişah fermanları ve töresel kuralların hazırlanma, yazım ve kayıt işlerini yürüten Nişancı, mali işlerden sorumlu olan Defterdar, Divan kayıtlarını tuttuğu gibi, çeviri işlerini yapan ve giderek dış

işlerine bakan Reisülküttap'la yeniçeri ocağını yöneten ve kolluk görevi yapan Yeniçeri Ağası'dır. 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Osmanlı deniz egemenliğinin kurulmasından sonra görevlendirilen Kaptan Paşa (Kaptanıderya) da bu yüksek yöneticiler arasında yer almıştır (Onar, 1960:53).

Osmanlının hukuki yapısı ise İslam hukukunun anayasa idare ve malî hukuk gibi hususlarda çerçeve hükümler getirmesiyle yetinmiş ayrıntıya girmemiştir. Bunun çeşitli tarihi siyasi ve hukuki sebepleri vardır. İslam'ı bir hukuk sistemi olarak da benimseyen Osmanlı Devletinde de sultanlar bu çerçeve hükümleri esas alarak kendilerine tanınan sınırlı yasama yetkilerini kullanmışlardır.

Kanunname, ferman, adaletname, yasakname gibi isimlerle anılan bu düzenlemelere fıkıh kitaplarındaki hükümlerle karışmaması için örfî hukuk ismi verilmiştir. Buna göre fıkıh kitaplarında yer alan hükümlere şer'î hukuk, devlet başkanının fermanları ile oluşan hükümler topluluğuna da örfî hukuk denmiştir. Her iki hukuk birden de Osmanlı hukukunu oluşturmaktadır (İnalçık, 1999:9).

2.3.3. Osmanlı Siyasetnamelerinin Genel Özellikleri ve Tahlili

Osmanlı siyasetnameleri, İslam düşüncesinin siyasi bir yansıması oluşu için, İslami siyasetname geleneğine göre değerlendirilmelidir.

Osmanlı coğrafyasına siyasetnamelerin ilk girişi tercüme yoluyla olmuştur. Genellikle Hint-İran medeniyeti kökenli olan ve İslâm medeniyetinin ilk dönemlerinde Arapça ve Farsça'ya çevrilen bu eserlerin Türkçe'ye tercümesiyle; eski Hint-İran ve Yunan siyasi düşüncesinden önemli ölçüde etkilenmiş olan İslâm düşüncesi de Osmanlı siyasi düşüncesine taşınmıştır. Kuruluş döneminde Türkçe'ye tercüme edilen Kelile ve Dimne, Kabusname, Marzubanname gibi eserlerin, Osmanlı siyasetname geleneğinin şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur (Öz, 1999:28).

Hint-İran ve Yunan siyasi düşüncesinin dışında ilk dönem Osmanlı siyasetnamelerinde Türk siyasi telakkilerinin izlerini de görmek mümkündür.

Klasik Dönem Osmanlı Siyasetnameleri, İslam şemsiyesi altında varlığını sürdüren başlıca üç ana siyasi felsefe ve düşünce temeline dayanmaktadır.

1. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde kısmen eski Hint felsefesiyle karışmış bir halde somutlaşan eski Türk siyasi telakkileri.

2. Tipik örneğini ünlü Selçuklu Veziri Nizamü'l Mülk'ün Siyasetnamesi'nin oluşturduğu eski Hint siyasi düşüncesiyle karışmış İran siyasi felsefesi.
3. Eflatun ve Aristo'nun fikirlerine dayanmak suretiyle ünlü filozof el-Kindî'nin risaleleri ile başlayıp Farabi'nin el-Medinetü'l-Fazıla ve Kitabü's-Siyase isimli meşhur eseriyle devam eden; ayrıca muhtelif zamanlarda yazılmış Es-siyasetü's-Şer'iyye isimli pek çok eser tarafından temsil edilen; eski Yunan ve İran siyasi düşüncesi ile İslam'ın sentezinden oluşan Müslüman Arap siyasi düşüncesi (Ocak, 1999:159-193).

Osmanlı siyasetnamelerinde 14 ve 16. Yüzyılda zikredilen üç ana siyasi felsefe ve düşüncelerin izlerini takip etmek mümkündür. Örneğin Osmanlı siyasetnameleri ve nasihatnameleri incelendiğinde genellikle sultan merkezli oldukları ve siyasetnamelerin sultan ile devletin çıkarlarını çoğu zaman özdeş tutan bir anlayışı benimsedikleri görülür. Temelleri Kadim Hint-İran siyasi düşüncesine dayanan bu anlayışta, “adalet ve hakkaniyet mutlak ahlaki değer ve talepler biçiminde anlaşılmayıp siyasi açıdan yararlı ve devletin ve devlet başkanının çıkarı için gerekli görülürler (Severcan, 1999:123-144).

Eski doğu geleneğinde “Adalet Dairesi” olarak nitelendirilen formül Osmanlı öncesi siyasetnamelerinden Osmanlı Siyasetnameleri'ne taşınmıştır. Kınalızade'nin Ahlâk-ı Alai'sinde şematik olarak izah edilen bu anlayış Osmanlı hükümdarının mutlak gücü için bir dayanak oluşturmaktaydı:

“Adldir mucib-i salâh-ı cihan, cihan bir bağıdır divarı devlet, devletin nazımı şeraittir, şeraitte olamaz hiç haris illa melik, melik zabteyleyemez illa lesker, leskeri cem'edemez illa mal, malı cem'eden raiyettir, raiyetti kul eder padişah-ı âleme adl.” Bu özdeyişte kısaca, hükümdarın askersiz gücü olamayacağını; para olmadığı takdirde askerinin beslenemeyeceğini; teb'ası müreffeh değilse paranın olamayacağını ve halkın refahının da ancak adaletle sağlanacağını vurgulamaktadır (İnalçık, 1990:30-36).

Osmanlı Siyasetnameleri'nde kadim Hint-İran siyaset geleneğinin dışında; eski Türk siyaset telakkilerinin izleri de fark edilmektedir. Lütü Paşa, Hasan Kâfi, Mustafa Ali gibi siyasetname yazarlarının eserlerinde ısrarla vurguladıkları “kanun” ve hükümdarın kanun dâhilinde maslahat yapması anlayışının temelleri Türk tarihinin İslam öncesi dönemlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Siyasetnameleri'nde kanun, hükümdarın ülkesini adil bir biçimde yönetebilmesi için uyulması ve dışına çıkılmaması gereken temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir başka ifade ile hükümdarın hâkimiyetini sınırlandıran temel bir unsur siyasetnamelerdeki mülk (devlet) anlayışı da eski Türk devlet anlayışıyla paralellik taşımaktadır. İlk dönem Osmanlı siyasetname yazarlarından Şeyhoğlu tarafından “Mülk’ün bekası açısından adil bir kâfir hükümdarın, zalim bir müminden yeğ olduğu” açıkça ifade edilmiştir. İbn Kemal’in “tutar küfür ile durmaz zulüm ile mülk” ifadesi de Osmanlı Siyasetname geleneğinde ve siyasi düşüncesinde devletin önemini göstermektedir (Gencer, 2000:103-151).

Osmanlı Siyasetnameleri’nin en önemli konularından biri de “reaya”dır. Osmanlı Siyasetnameleri’nde hükümdarın reaya ile ilişkileri, toplumsal sınıfların birbirleriyle olan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı Siyasetnameleri, Osmanlı toplumunda herkesin bir yeri ve konumu olduğunu savunur. Herkesi kendi yerinde tutmak padişahın işidir ve bunu yapan padişah adildir ve itaate layıktır. Reaya hükümdara Allah’ın emanetidir. İyi yönetilmeli, her türlü zulüm ve baskıdan özellikle aşırı vergilerden korunmalıdır (Özcan, 1999:91-101).

14-16. yüzyıl dönemi siyasetnamelerinin hemen hemen hepsi ortak bir gayeye yönelmiştir. Bu gaye yazıldığı dönemin ve geleceğin idaresine ve idarecisine ışık tutmak, nasihatte bulunmak ve yol göstermektir. Yazarları genellikle ulema sınıfından ilim adamları veya devlet adamlarıdır. Bu dönem siyasetnameleri genellikle besmele, Allah’a hamd ve şükür, peygambere salâvat ve sultana, sadrazama veya başka devlet idarecilerine dualar ile başlar. Hatime bölümünde de yine bazı temenniler ve dualar ile eser noktalanır (Uğur, 2001:150).

Kanuni dönemi sadrazamı Lütfî Paşa’nın Asafname isimli siyasetnamesine kadar yazılan Osmanlı Siyasetnameleri’nde bazı küçük dönemsel farklılıklar bulunmasına rağmen; bu siyasetnameler arasında üslûp ve muhteva açısından büyük benzerlikler görülmektedir. Bu dönem eserlerinde, pratiğe yönelik somut önerilerin yerine genellikle soyut, teorik öğüt ve nasihatler verilmektedir. Verilmek istenen mesaj ve nasihatler, kıssa tarzında birçok sarmal hikâyelerin başlangıç ve sonlarında verilir.

Siyasetname yazarları, eserlerinde fikir ve önerilerini desteklemek için çokça ayet, hadis, kibar-ı kelam ve özlü sözler kullanmışlardır. Eserlerde verilen örnek olarak gösterilen kişiler Osmanlı ve Türk dünyasının hükümdar ve devlet adamlarının yerine genellikle peygamberler, halifeler, İslam büyükleri, Nuşirevan, Ardeşir gibi eski İran hükümdarları, İskender, Eflatun ve Aristo gibi Yunan filozoflarıdır. Yine bu dönem

siyasetnamelerinin bir kısmında, Klasik Yunan Felsefesi'nin izlerini görmek mümkündür. Anasır-ı erbaa (su, ateş, hava, toprak), âlemin yaratılışı gibi Klasik Yunan Felsefesi'nin izlerini taşıyan konular bazı Osmanlı siyasetnamelerinin de ilgisini çekmiştir.

Kanuni dönemi sadrazamlarından Lütfi Paşa'nın Asafname isimli eseri siyasetname geleneğinde yeni bir türün başlangıcı sayılmaktadır. Asafname kendinden önce yazılmış siyasetnamelerin klasik kalıp ve kavramlarını kullanmakla beraber bu siyasetnamelerin aksine soyut ve teorik öğütler yerine pratik ve uygulamaya yönelik öğüt ve önerileri ihtiva etmektedir. Yazarın verdiği örnekler, Osmanlı tarihinden hükümdar ve devlet adamlarına aittir. Eserdeki eleştirel üslup da Asafname'yi kendinden önceki yazılmış siyasetnamelerden ayıran en önemli özelliktir.

Lütfi Paşa, kendinden önceki siyasetname yazarlarından farklı olarak devlet yönetiminde gördüğü bozulma ve aksaklıkları dile getirerek çözüm önerileri sunmaktadır. Asafname'den sonra yazılan siyasetname türündeki eserlerde, sadece teorik konularla uğraşılmayıp, güncel meselelerle de ilgilenilmiş, problemlere karşı önemli gözlem ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur (Öz, 1997:16).

Osmanlı Devleti'nde siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların büyümesi ve devlet teşkilatındaki aksaklık ve bozulmaların artmasının etkisiyle siyasetnameler çözüm önerileri getiren belgelerden farksız bir hale gelmeye başlamıştır. Siyasetnameler de ahlaki, dini nasihat ve öneriler bir tarafa bırakılarak mevcut durumu ıslah etmek, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri sorunlara çözüm arayışları ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.3.4. Siyasetnamelere Göre İdeal Yönetici

Siyasetnameler ideal yöneticinin nasıl olması gerektiğini tartışan metinler olarak muhatabı olan yöneticiye ya da yöneticilere “en iyi yönetici” fikrinin mümkün olduğundan hareketle bir dizi nitelik sunar. Yöneticilerin sahip olması gereken bu nitelikler, iyi yöneticilere has niteliklerdir ve tarihsel olarak bir dizi “iyi”, hatta “kusursuz” hükümdarın/yöneticinin sahip olduğu nitelikler olarak da denenmişlerdir. İyi bir yönetimin nasıl mümkün olacağı sorusunun yanıtını taşıdıkları için değerlidirler.

Siyasetnameler, farklı dönemlerde farklı isimlerin yazdığı bu metinlerde genel geçer ve itiraz edilemez bir dizi niteliğin neredeyse tüm siyasetnameler için ortak bir çerçeve sunacak kadar örnek bir görünüm arz ettiğini düşünmemize yol açar. Cesaret,

bilgi, merhamet, akıl, güç ve liyakat temelinde karşımıza çıkan bu niteliklerin temeli adalettir.

Beydaba, Kelile ve Dimne’de ideal hükümdarın nasıl davranması gerektiğine işaret ederken akıl, adalet, cömertlik, iyilik, ölçü, düşmanı küçümsemek ama yeri geldiğinde de gücünü göstermekten çekinmemek, bilge insanlarla istişare etmek, iyi ve işinin ehli yardımcılarla çalışmak, tutkulara yenilmemek gibi özelliklerden bahseder. Ona göre ideal bir hükümdarın iktidarına darbe vuracak şeyler; akıllı ve cesur yardımcılara sahip olmamak, tutkulara kapılmak, öfke ve kabalık, düşünmeden hareket etmek, ahmaklık, zamanın kötü koşulları (kuraklık vs.) gibi bir dizi olumsuz etmeden kaynaklanır (Batur, 2005:96).

Hükümdar her zaman aklını kullanmalı ve başına gelebilecek kötü şeyler karşısında tedbirli olmalı, sorunları ortaya çıkmadan önce çözmeli, tebaası için her zaman en doğru kararları almayı bilmeli, işleri günü gününe yapmayı ihmal etmemeli ve her zaman azimli ve kararlı olmalıdır (Batur, 2005:206).

Nefse karşı mücadele hükümdarın sahip olması gereken bir başka niteliktir. Çünkü nefsin arzuları güzelliklerin kilidi, kötülüklerin anahtarı ve aklın düşmanıdır. Arzular kişiyi gaflete sürükleyerek yok etmek isteyen bir düşmandır. Hükümdar tereddüt göstermeden bu arzularla savaşmalıdır.

Abdülhamit el-Katib, hükümdarın nefsine karşı yürüteceği savaşın “hükümdar politikasında istikrar, sır tutmak, askere karşı pintilik etmemek, insafli olmak, nefsine adalet ile boyun eğdirmek, akli kibirden korumak, tembellikten sakınmak, yüz kızartacak işlerden uzak durmak, gerçekten cezalandırılması gerekeni cezalandırmak, affedilmesi gerekeni affetmek, aceleci olmamak, sevinci dizginlemek, şımarmamak, korkularını basiret ve sağduyu ile bastırmak, tehlikeli durumlarda korkaklık göstermemek” gibi bir dizi özsel nitelik ve tavırla söz konusu olacağını belirtir. Bunlara ek olarak hükümdarın şakalardan, gülünç hikâyelerden, mizah ve şaklabanlıktan uzak durması gerektiği ve mizahın kötü huyları ateşleyeceği fikri dikkatle hatırlatılır

Hükümdarın sığınacağı bir iç dünyası olması da önemlidir. Kendi karar ve eylemleri üzerine etraflıca tefekkür edebilmelidir. Kendini beğenmişlik ve öfkeden sakınmalıdır. Abdülhamit el-Katibin hükümdarın davranışlarına ilişkin önerdikleri o kadar ayrıntılıdır ki hükümdarın güleceği zaman kahkaha atmak yerine hafifçe dişlerini

göstererek gülümsemesi, kızdığında ise başını öne eğip ağırbaşlılıkla kaşlarını çatması gerektiği bile göz ardı edilmemesi gereken nitelikler arasında kendisine yer bulur.

Buna benzer başka görgü kuralları da vardır bir hükümdarın uyması gereken: Hükümdar, göz önünde balgam atmaz, tükürmez, esnemez, geğirmez, hızlı adımlarla kasılarak yürümez, parmak çıtlamaz, elini yüzünde gezdirmez, sakalını sıvazlamaz, bıyık burmaz, bastonla ve kılıç kabzasıyla oynamaz, göz kırpmaz, bir emri için hizmetkarına kaş göz etmez, fısıldaşmaz, çabuk yemez ve içmez, ağzına ufak lokma alır, nefes alarak içer, höpürdetmeden yudumlar (Gündüzöz, 2007:54-67).

Ebu Mansur es-Sealibi, Adabu'l-Müluk'ta hükümdarın niteliklerini tartışmaya onun Allah tarafından seçilmiş olması niteliği ile başlar. Buna göre Yüce Allah hükümdarların işlerini görkemli kılmış, yeryüzünde onlara saltanat ve otorite vererek imkânlar tanımış, onlara heybet, izzet, esenlik ve ayrıcalıklar ihsan etmiştir. Dolayısıyla din ve dünya ferahlığı daima hükümdar vesilesiyle sağlanır (Aykut, 1997:33).

Hükümdarlığın tanrısal temellerine vurgu Yusuf Has Hacib tarafından da yapılır. Kutadgu Bilig'de "bey doğarken, beylikle doğar" denir. (Arat, 2003:147)

Es-Sealibi; hükümdarı "halkın başı", "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi", "kitlelerin ruhu", "düzenin direği " olarak sahip olduğu ve sahip olması gereken niteliklerden ötürü denize benzetir. Ona göre, gerek deniz gerekse sultan, birçok menfaati, maslahatı ve insanların işlerinin kolaylaşmasına yol açan türlü türlü etkenleri özünde bulundurmaktadır. Derya onca tehlikesine ve verdiği ürperti hissine rağmen sırtına aldığı gemileri memnun etmekte, komşu olduğu balıkçılara besin sağlamaktadır, tıpkı sultanın halkına ve kumandanlarına ettiği iyilikler gibi.

Bununla birlikte hükümdar sadece "deniz" benzetmesi ile düşünülmez. Es-Sealibi; okuduğu kitaplar, işittiği hikmetli sözler, söylenegelen atasözü ve deyişler üzerinden hükümdarı uzaklaştığında fayda vermeyen, yaklaşıldığında yakıp bitiren ateşe, çabuk öfkelenen bir çocuğa, korkutucu bir aslana, yağmura, çoğu zaman huzur ve neşe getiren rüzgara, kış ve yaza, geceye ve gündüze, güneşe ve aya, örtüsü İslam olan devlet çadırının direğine, tırmanılması zor bir dağa benzetir (Aykut, 1997:180-183).

Yusuf Has Hacib'de, benzer bir şekilde, hükümdarı güneş benzetmesi ile düşünür. Hükümdarın memlekete düzen getiren kanunları, güneş ışığına; doğruluk ile yolu aydınlatıcı varlığı da bizatihi güneşe benzetilir (Arat, 2003:56-58).

Es-Sealibi, ideal hükümdarı “ölçülülük” temelinde tarif eder. İdeal hükümdar her şeyden önce adildir. Yüzünü zulme dönmemiştir. Serttir ama acımasız değildir. Halkına ve çevresindekilere sevgiyle yaklaşmasını bilir ama bunun kötüye kullanılmasına izin vermez. Cesurdur ancak iyice ölçüp biçmeden hareket etmez. Akıllıdır ancak başkalarının da akıllarına güvenmesini bilir. Danışır, çevresindeki güvenilir ve bilgili insanlardan fikir alır. Bürokratlarına ideal bir denge ile davranır. Onları nerede ödüllendirip nerede cezalandıracağını bilir.

Bu doğrultuda es-Sealibi, ideal bir yöneticide olması gereken diğer özelliklere de değinir. Hükümdar, zorunlu olmadıkça sert cezalar vermekten, öldürmekten kaçınmalıdır. “Olur olmaz suçlamalarla kelle kopartmak” ya da sürekli bir öç alma hissiyatıyla hareket etmek hükümdarı bir dizi geri dönülmez yanlışa sürükler. Düşmanlarını arttırır ve iktidarını tehlikeye sokar. Bu yüzden es-Sealibi, hükümdarın cezalandırmayı bilmesi kadar affetmeyi de bilmesi gerektiğine inanır. “Affetmek en güzel huylardandır,” diye yazarak, ulu padişahlara yaraşan en faydalı olan kararın af kararı olduğunu hatırlatır. Hükmetmenin karmaşık dinamiği, kusursuz bir ölçüde, mükemmel bir dengede saklıdır: İşin sırrı, hükümdarın iyiliği de cezalandırmayı da yerinde yapabilmesidir.

Es-Sealibi için hükümdarlık pek çok konudan temel bilgilere sahip olmayı gerektirir ve aklında müstakbel hükümdar için yoğun bir eğitim programı vardır. Hükümdarın oğlu eğitim ve öğretim yaşına geldiğinde Kur’an, tefsir, tevil, din, bilinmeyen kelimeler, dilbilgisi, şiir, şiirde ölçü, mantık, geometri, astroloji, astronomi, münakaşa ilmi, süvarilik, silah kullanma sanatı, ordu yönetmek, savaş idaresi, rehberlik, kağıt üzerinde ordunun yön ve gidişatını gösterme ilmi ve benzeri tüm bilim sanatlarına giriş yapmalı, yaşı ilerledikçe bedeninin de olgunlaşmasıyla yavaş yavaş terbiye ve bilgisini arttırmalıdır (Aykut, 1997:201-206).

Maverdi de benzeri bir eğitim programından bahseder. Şiirden halife menkıbelerine, din eğitiminden ok ve mızrak atıcılığına yoğun bir eğitim programı meliklerin çocukları, geleceğin hükümdar adayları için elzem görülür. Maverdi’ye göre, hükümdara yakışan; yüce hedefler peşinde koşmak, çitayı yüksek tutmak ve çok çalışmaktır. Kısa vadeli işler yapmak, küçük hesaplar peşinde koşmak kadar hükümdarı geride bırakan tehlikeli bir huy yoktur. İdeal bir hükümdar, her zaman ihtiyatlı olmalı, gerekirse de “uyuduğu yeri kimseye bildirmemelidir.

Ayrıca sır saklamayı bilmeli, ağzında çıkan her söze dikkat etmelidir: Sır saklamak hükümdarların ahlakındandır. Çünkü memleketin ve hükümlürlüğün korunması, siyasetin akıllıca yürütülmesi sır saklamakla mümkündür: Halk, şiddet ve şefkat, bağışlama ve ceza, ihsan ve mahrumiyet, hayır ve şer arasında kalarak ıslah olduğuna göre aradaki şer de hayra dönüşür. O mahrumiyet, hediye; o hoşnutsuzluk, sevgi ve rızaya dönüşür (Sarıbyık, 2004:101-107).

İdeal bir hükümdarın yapmaması gereken şeylerden biri de tebaa karşısına fazlaca çıkması, fazlaca görünür olmasıdır. Es-Sealibi, bu konuya bir hükümdarın özellikle özen göstermesi gerektiğini söyler. Hükümdar heybetini ve şanını azaltacak şekilde davranmamalı, halkın gözünde sıradanlaşmamalıdır. Es-Sealibi, hükümdarlardan birinin oğluna verdiği öğüdü anımsatır: Halkın sana fazla bakmasına imkân verme! Çünkü aslana karşı en cüretkâr davranan adam, devamlı onu seyreden avcıdır.

Hükümdar doğasının bir başka unsuru da “teklik” tir. Hükümdar, hele ki ideal bir hükümdar kendisini sürekli olarak çevresindeki diğer insanlardan ayırmalıdır. Bu yüzden hükümdar, giyimine dikkat etmeli ve çevresindeki hizmetkârlar, danışmanlar ve kumandanlar kesinlikle hükümdar gibi giyinmemelidir (Aykut, 1997:209).

Hükümdar güzel kokular sürmelidir zira insanlar arasında koku sürülmeye en layık olanlar elbette hükümdarlardır. Hükümdarın bineği de heybetli ve yürüyüşü hızlı olmalı ve ayrıca güzelliğiyle de göz kamaştırmalıdır. Hatta es-Sealibi’ye göre binek aynı zamanda biraz da efendi olmalıdır ve yanında hükümdar bulunuyor iken büyük ve küçük dışkısını yapmamalıdır.

Hükümdar doğası gereğince uygun düşen bir başka hal, hükümdarların hastalandıklarında ya da başlarına bir felaket geldiğinde sıradan insanlar gibi tepkiler göstermemeleridir. Acı çektiklerini hissettirmemeli, sultana yaraşır şekilde canlarını dişlerine takmalı, heybet ve celadetlerinden hiçbir şey kaybetmemelidirler. Onları sadece yakın hizmetkârları ve özel doktorları zayıf görmeli, diğer kumandanlar, askerler ve halk ise böyle hallerde hükümdarları görmemelidirler (Aykut, 1997:211-219).

Nizamü’l-Mülk ideal hükümdar profilini çizerken, işe öncelikle hükümdara ilahi kökenli bir karizma atfederek başlar ve hükümdarların Allah tarafından seçildiğini belirtir. Onun adaleti sayesinde güven içinde yaşayacak insanların ona saygı duymasını

sağlayan da onun eliyle yeryüzünde düzeni tesis eden de yine o ilahi kuvvettir. Ona göre hükümdarı diğerlerinden ayıran fark onun hükmünün geçmesidir.

Nizamü'l-Mülk, ideal bir hükümdarın taşınması gereken özelliklerin önemli bir bölümünü siyasetnamesini sunduğu hükümdar olan Melikşah'ın zaten taşıdığını düşünmektedir. Zira tüm siyasetnamelerde ideal kabul edilen özellikler Melikşah'ın sahip olduğu özellikler olarak zikredilir: Güzel bir çehre, temiz bir ahlak, adalet, civanmertlik, binicilik, ilim, envai çeşit pusatları kullanma mahareti, muhtelif sanatlara vakıf oluş, dinde istikamet ya da zalimlerin kökünü tebaadan kazımak gibi

Nizamü'l-Mülk ideal hükümdarda olmazsa olmaz bir özellik olarak dine özel bir önem verir. "Din ve hükümdarlık kardeş gibidir," diyerek dindeki bozulmanın hükümdarlığa, hükümdarlıktaki bozulmanın dine sirayet edeceğinin altını çizer. İdeal bir hükümdar ayrıca cömert olmalı, memleket meselelerinde karar vermeden önce acele etmemeli ve bütün işlerde mutedil olmalı, orta yolu tercih etmelidir (Ayar, 2009:344).

Sühreverdi'ye göre; ideal hükümdar şu sekiz şeye benzemelidir: "Yağmur, güneş, ay, rüzgâr, ateş, su, yeryüzü, ölüm. "Yağmur"; hükümdarların yardımcılarına verdiği ücret ve mükâfatlara, "güneş"; hükümdarların tebaadan vergi tahsil etmesine, "ay ve ışığı"; adaletin tüm tebaaya yayılmasına, "rüzgar"; memlekette olan bitenin bilgisine sahip olmaya, "ateş"; bozguncuları cezalandırmaya, "su"; gerektiğinde sert gerektiğinde yumuşak davranmaya, "yeryüzü"; hükümdarların tahammülüne, "ölüm"; hükümdarların düşmana karşı aman vermez ve ani hareketine işaret eder (Algül, 1996:157-159).

Machiavelli'nin ideal hükümdarın özelliklerini şu ana kadar ele aldığımız siyasetnamelerdeki ideal hükümdar özellikleri ile belli ölçüde örtüştüğü, belli ölçüde de zıtlık arz ettiğini söylemeliyiz.

Örneğin; bahsettiğimiz siyasetnamelerde karşımıza çıkan bir özellik olarak ideal hükümdarın cömert olması fikri Machiavelli tarafından hiç de hoş karşılanmaz. Ona göre; adının cömerde çıkmasını bekleyen herhangi bir hükümdarın zarar görmeden bu şarla anılması olanaklı değildir. Ne var ki, eğer akıllı biriye adının cimriye çıkmasından gocunmamalıdır. Çünkü zaman içinde tutumlu davranmış olmakla gelirinin kendisine yeterli geldiğini, düşmanlarına karşı kendisini savunabildiği ve halkını sıkıntıya sokmadan tasarımlarını yaşama geçirebildiği ve adının daha çok

cömerde çıktığının farkına varacak ardından, hiçbir şeyine dokunmadığı büyük çoğunluğa cömert bir şey vermediği azınlığa cimri gözükecektir.

Machiavelli hükümdarın cimri olması gerektiğine karşın, askerleriyle sefere çıkan, kentleri yağmalayan, talan eden, başkalarını haraca bağlayarak geçinen hükümdar gerektiğinde cömert olmak zorundadır der. Tersisi durumda arkasında kimseyi bulamaz. Senin ve uyruğunun malı olmayanları sen de tıpkı Kyros, Caesar ve İskender gibi bol keseden dağıtabilirsin. Çünkü başkasının kesesinden cömertlik etmek saygınlığını azaltmaz, arttırır diyerek cömertliğin belirli koşullarda gösterilmesi gereken bir tavır olduğunun altını çizer. Ancak iktidar mücadelesinde ya da taht oyununda güç kazanmak isteniyorsa cömertlik bir çözüm olabilir (Akal, 1995:102-103).

Machiavelli insanın kötücül doğasından hareketle hükümdarın nasıl davranması gerektiğini anlatırken, herkesçe kabul edilen erdemlere sahip olmaktan çok, o erdemlere sahipmiş gibi görünmenin değerine, koşullar elverdiğinde bu erdemlere zıt faaliyetlere girişebilme bilgi ve cesaretinin önemine işaret eder. Sadece şiddet değil yönetimin incelikleri açık, gerektiğinde hileye ve aldatmaya hazırlıklı, sözünde durmamaya kapı açan kurnazlık da hükümdarın silahlarındandır ve hükümdar bu doğrultuda “tuzaklardan korunmak için tilki, kurtlara karşı koyabilmek için de aslan olmak” gerektiğini bilmelidir.

Machiavelli'ye göre; “bir hükümdar iyi bilinmek için sahip olması gereken bu niteliklerden devleti ayakta tutabilmek amacıyla vazgeçmek ve iyilik yapmamak; verdiği söze, insanlığa ve dine karşı durmak zorunda kalabilir. Bu nedenle yazgının cilvesine ve olayların değişkenliğine karşı koyabilecek bir ruh kıvraklığına sahip olması gerekir. Yapabiliyorsa iyilikten uzaklaşmasın, ama gerektiğinde kötü olmasını da bilsin.

Bu doğrultuda tekrar altı çizilmesi gereken nokta; hükümdarın “merhametli, sözünde duran, dürüst, insancıl, dindar” görünmesinin önemli olduğudur. Machiavelli, hükümdarın “dindar görünmesi hiçbir şeyin gerekli olmadığı kadar gereklidir,” diyerek asıl önemli noktaya dikkat çeker: Hükümdar başarılı olmak ve devleti ayakta tutmak için elinden geleni yapmalıdır. Başvurduğu yollar saygın ve övgüye değerlidir, çünkü kalabalıklar görünüşe aldanır ve başarıya bakar, dünyada sıradan insanların üzerine çıkacak kimse de yoktur, dayanak noktalarını bulan çoğunluğun karşısında azınlığın söz hakkı olmaz.

Buna ek olarak hükümdar erdemli ve yetenekli insanları korumalı ve desteklemeli, ülkesine hizmet edenleri ödüllendirmelidir. Tüm bu faaliyetlerde tek bir temel kıstas vardır: Hükümdar, yaptığı her işte büyük ve olağanüstü akıllı bir insan olduğu izlenimini bırakmak için özellikle çaba göstermek zorundadır (Akal, 1995:129).

Machiavelli'nin ideal hükümdarıyla Doğu'nun siyasetnamelerinin müelliflerinin ideal hükümdarı arasındaki görkemli tarihsel çizgi ideal hükümdarı kendi zayıflıklarını tanımaya çağırır. Kendi zayıflıklarını bilen, bu zayıflıkların farkında olan hükümdarın önünde iki yol vardır: Ya bu zayıflıklarını saklayıp kitlesine olmadığı biri gibi davranacak ya da bu zayıflıkların üstesinden gelip gerçekten insanların kalplerinin anahtarını tutacak bir konuma ulaşacaktır. Hangi yolu seçerse seçsin, bu iki yolun kavşağında ideal hükümdar iktidarını kaybettirecek veya zayıflatacak her şeyden uzak duracak hükümdardır.

Bir hükümdarın gerçekten merhametli ve adil olması ile merhametli ve adil gözükmesi arasında iktidarın korunması kaygısından doğan tedirgin edici bir ortaklık vardır. “Düzeni sağlamak”, “devleti ayakta tutmak”, “memlekette huzuru tesis etmek” hep iktidarın nasıl elde edileceği ve korunacağı sorusuyla el ele yürür. Bu zorlu yürüyüşün hikayesi nasıl hükmedilmesi gerektiği ve hükmetme dinamiklerinin temel unsurlarının neler olduğu soruları üzerinden şekillenir (Türk, 2012:112-113).

3. DEFTERDAR SARI MEHMET PAŞA ÖRNEĞİ

Bu bölümde araştırmanın tanıtımı, metodolojisi ve bulguları hakkında bilgiler sunulmuştur.

3.1. ARAŞTIRMANIN TANITIMI

Bu kısımda araştırmanın alanı, kapsamı, amacı açıklanacak, problem cümlesi ve hipotezlerine ilişkin bilgiler sunulacaktır.

3.1.1. Araştırmanın Alanı ve Kapsamı

Osmanlı Devlet yönetiminde kötüye gidişin başlamasıyla üst düzey yöneticiler bu sorunun çözümü için birtakım çare arayışlarına girmişlerdir. Bunun için devletin içinde bulunduğu durumu kendilerince değerlendirmiş, sorunun nedenlerine inerek çeşitli çözüm önerileri sunmuşlardır.

Osmanlı üst düzey yöneticilerinin, yönetsel sorunların kaynağı ve çözümleri üzerine çalışmaları siyasetname, nasihatname gibi eserlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu eserler arasında yer alan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Nesâyhü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ' (Devlet Adamlarına Öğütler) adlı eseri, 18. Yüzyıl Türkiye'sinde yönetime ait önemli bir kaynaktır. Eser dokuz bölümden meydana gelmişse de ele alınan konular itibariyle yöneticiler, reaya, asker ve hazine olarak dört ana başlıkta toplanabilir (Eryılmaz, 2006:38-39). Ancak ferdi düzeyde kalan bu gayretler uygulamada beklenen etkiyi gösterememiş, padişahların iktidar dönemleriyle sınırlı kaldığından başarılı olamamıştır (Gökçe, 2010:75). Günümüzde de yönetimin önemli ilgi alanları arasında yer alan askeri, adalet, liyakat, yönetsel uyum, yönetsel etik ve savunma stratejileri gibi konuların bütünlük içerisinde incelediği anlaşılmaktadır.

3.1.1.1. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Hayatı

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, 1659 yılında İstanbul'da doğmuştur. Bakkalzade, Sarı ve Defterdar lakaplarıyla anılmıştır. Hayatının ilk devresi ile ilgili sağlıklı bilgi yoktur. 12-15 yaşlarında kalem memurluğuna girdiği bilinmektedir. Defterdar Kılıç Ali Paşa'nın maiyetinde, kalemde bir süre tecrübe kazandıktan sonra Ruzname kâtipliği, sonra da Defterdar Mektupçuluğu görevinde bulunmuştur. Burada çalışırken Divanın başkâtibi Rami Mehmet Paşa'nın teveccühünü kazanarak 1703'te Şikk-ı Evvel Defterdarlığı'na getirilmiştir. Devletin içinde bulunduğu hızlı siyasi ve yönetsel

gelişmeler nedeniyle 1702-1714 yılları arasında farklı sürelerle yedi defa defterdarlık görevinde bulunmuştur (Süreyya, 1996:1068-1069).

Sultan'ın emirlerine itaatsizlik yapmak, padişah hakkında kötü söz söylemek gibi suçlamalarla 1717 yılında idam edildi (Pakalın, 1977:108-109). Sarı Mehmet Paşa'nın idam edilmesine bazı saray entrikalarının etkisi olduğu da bilinmektedir (Özcan, 1994:98).

Yaşadığı dönemin entelektüel bir kişiliği olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa, devlet yönetimindeki bozulmalara karşı çözüm önerileri sunmuştur. Gerileme sürecini durdurmak için dönemin şartlarına uygun çözüm önerileri ve reform fikirleri sunan Mehmet Paşa, devrin olaylarını ve devletin içinde bulunduğu şartları iyi okuyabilmiş, isabetli tespitlerde bulunmuş bir kişidir.

3.1.1.2. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ

Adlı Eseri

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın devlet yönetimindeki deneyimlerini ve fikirlerini içeren bu eseri 1714-1717 tarihleri arasında kaleme aldığı söylenebilir (Öz, 2005:33). Defterdar Sarı Mehmet Paşa kitabının mukaddimesinde, devlet işlerini yürütmede yardımcı olabilecek yeterli sayıda yazılı eser olmadığından, bu konuda kamuya hizmet amacıyla kitabı yazdığını belirtmektedir.

Eser 16. Yüzyıldan 18. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan tarih dönemini içermektedir. Niteliği yönünden Nizam-ül Mülk'ün "Siyasetname" adlı eserine ve Machiavelli'nin "İl Principe" sine benzetilebilir. Eserde başlıca yüksek rütbeli görevlilerin nasıl olması gerektiğine ve zamanın devlet yönetiminde büyük tehlike olan başlıca sorunlara yer veriyor. Ahlaksal karakteri daha belirgindir. Öğütler arasında Osmanlı Türk Devletinin yönetim kurallarına ilişkin çok şey öğreniliyor. Asıl ders alınacak olan taraflar 18. Yüzyıl başlarında Osmanlı Türk Devletinin içine düşmüş bulunduğu hali göstermesi açısından önemlidir. Devlet teorileri tarihi ve genellikle Siyaset Bilimle uğraşanların masaları üzerinde bulunması gerekli bir eserdir. Tarihin önemli bir aşamasını bugünün diliyle bize getiren bir yapıttır (Esen, 1969:347-348).

Dokuz bölümden oluşan eserin bölümleri sırasıyla şu konuları içermektedir. Sadrazamın ahlâk ve davranışları, makam sahiplerinin durumları ve rüşvetin zararı, hazine defterdarı ve makam sahiplerinin davranışları, Bektaşî (Yeniçeri) Ocağı,

reayanın (halkın) durumları, zulmün ve gariplerin siteminin zararı, sınır erlerinin ve ordu komutanın nitelikleri, cimrilik ve cömertlik, hırs ve aç gözlülük, kibir ve kıskançlık, alçak gönüllülük ve gurur, güzel huy, kötü huy ve ikiyüzlülük, sadık dost, çekiştirme ve arabozuculuğun zararları, tımar ve zeamet konularını anlatmaktadır.

Eser, devletin yapısı hakkında orijinal bilgiler ihtiva etmekte ve 18. yüzyıldaki durumuna tenkitçi bir görüş açısından bakma imkânı vermektedir. Paşa gerileme döneminin başlangıcında çevresindeki bozuklukları eleştirirken Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemini düşünmekte ve devleti Kanunî devrindeki yapısıyla karşılaştırmaktadır. Bu sebeple sistemi değil onun işleyiş tarzını, mali-siyasî tenkidini yapmakta tenkit etmektedir. Devlet yöneticilerinde en başta zekâ, bilgi, dürüstlük ve tecrübenin bulunması lâzım geldiğini belirtmekte, devlet memuriyetine yapılacak tayinlerde de mutlaka bu niteliklerin aranması gerektiğini vurgulamaktadır.

“Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ”nın orijinal metni Walter Livingston Wright tarafından bir önsöz, giriş, İngilizce değerlendirme ve tercümesiyle birlikte Amerika'da yayımlanmıştır. Eserin ayrıca “Devlet Adamlarına Öğütler” adıyla Hüseyin Ragıp Uğural tarafından yapılan ve sadeleştirilmiş metinle beraber orijinal metni de ihtiva eden yeni harflerle bir neşri de vardır (Özcan, 1995:98-100).

3.1.1.3. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetmel Kışılığı

Devlet yönetimi ile ilgili öncelikle emanetlerin ehline verilmesi gerektiğini savunan bir kişiliğe sahiptir. Osmanlı ülkesinin harap olmasının sebebini emanetin ehline değil, ehliyetsiz ve gaddar kişilere verilmesi olarak görmektedir. Buna göre mansıplar para ile satılmakta, satın alan kişi verdiği parayı çıkarmak amacıyla reayaya kötü davranmakta, mansıbını başkasına satmaktadır. Bu da reayanın ezilmesine ve ülkenin harap olmasına yol açmaktadır.

Yönetim açısından reayaya iyi davranılması gerektiğini, aksi takdirde reayanın vergi veremez duruma geleceğini ve bunun hazine ve memleket için zararlı olacağını düşünmektedir. Defterdar Sarı Mehmet Paşa reayanın korunmasını, vergi veren halkın azalmaması amacıyla istemektedir. Aynı şekilde reayanın asker zümresine katılmasını vergi gelirinin azalmasına sebep olacağından istememektedir.

Mehmet Paşa hazineye çok önem vermiş, hazine işlerini devletin en önemli işlerinden saymış ve bu konuda özen gösterilmesini istemiştir. Rüşvetin devlet için

büyük ve tedavisi en zor hastalık olduğunu düşünmekte, reayaya ve dolayısıyla devlete zarar veren rüşvetin ortadan kaldırılmasını istemektedir.

Sadrazam, defterdar, yeniçeri gibi devlet görevlileri, Bektaşî Ocağı, düşmanın hallerini bilme, tımar sistemi ve insanların sahip oldukları iyi ve kötü huylar hakkındaki fikirlerini de açıklamıştır. Sarı Mehmet Paşa uzun yıllar yürüttüğü defterdarlık görevinden azledildikten sonra tecrübelerini, devlet düzeni hakkındaki bilgilerini kitaplaştırmıştır.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa devlete hizmet etmiş bir yazardır aynı zamanda. Aldığı eğitim ve uzun yıllar yürüttüğü görevleri doğrultusunda görüşlerini açıklamıştır. Yeni gelişmeleri özellikle de harici dünyada yaşanan gelişmeleri dikkate almamıştır. Harici gelişmelere yer vermemesi dönemin zihniyetini yansıtmaktadır.

3.1.1.4. Defterdar Sarı Mehmet Paşa Dönemi

Osmanlı düşünce dünyasında Eflatun, Aristo, Hipokrat gibi Batı klasiklerinin önemli yeri olmasına karşın devlet geleneğinde ve siyasal hayatında İslam medeniyetinin kendine has siyasal kurumları ve düşünce sistematiği egemendir (Kafadar, 2002:24). Ayrıca Selçuklular döneminin siyasal kazanımları Bizans Medeniyeti'nin etkileriyle bütünleşerek Osmanlı'da kendine özgün ve çağına göre da oldukça işlevsel bir yönetim uygulamasının hayata geçmesine neden olmuştur (Köseoğlu, 1997:250).

Tarihsel ve zengin birikim devlet adamlarına özgüven verdiği için bu dönemlerde yazılan siyasetname türü eserlerde sisteme yönelik eleştirel bir yaklaşımdan daha fazla propaganda ve yağcılığın ön plana çıktığı, karşılaşılan sorunların ise nasihat türü uygulamalı siyaset düşüncesi diyebileceğimiz bir yaklaşımla irdelendiği ileri sürülmektedir.

Bu nedenle bu tür yazın geleneğinin en erken örneklerinden sayılabilecek Lütfî Paşa'nın "Asafname" sinden başlayarak Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın risalesine gelene kadar kaleme alınan kitaplarda yazarların gözleme dayalı tavsiye içerikli nitelermelerle Osmanlı kurumlarının ince ayarı ile meşgul oldukları söylenebilir (Kafadar, 2002:27).

18'nci yüzyılda Rönesans ve Reformların etkisiyle Avrupa'da sosyal ve siyasal bilinç hızla gelişmeye başlamış Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile olan

çatışmaları ise devlete daha ağır maliyetler getirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı nasihat geleneğinden daha farklı bir reform (ıslahat) ihtiyacı içine girilmeye başlanmıştır (Ortaylı,2002,38). Nitekim Defterdar Sarı Mehmet Paşanın “Devlet Adamlarına Öğütler” adıyla günümüz Türkçesine çevrilen eseri nasihat türü siyaset eleştirisi geleneğinin son örneğini oluşturmakta, bundan sonra yazılan eserlerde sistemde bir değişiklik yani reform düşüncesinin daha belirgin hale gelmeye başladığı görülmektedir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın yaşadığı dönemin yönetsel yapısı kısaca özetlenecek olursa şunlar söylenebilir: Osmanlı Hukukunda Şer'i Hukuk temel bir dayanak olarak kalmasına rağmen yerel gelenekler ve örf ağırlığı olan hukuk kaynaklarıdır. Bu nedenle her yerde geçen standart bir kanun ve hukuk uygulaması bulunmamaktadır. Gerek özel hukuk alanında ve gerekse kamuya ait sorun ve davalarda sınıflara ya da bölgelere özgü kanunlar nedeniyle kimi zaman örfi hukukun Şer'i hukuk alanına bile taşıdığı olmuştur (Bozkurt, 2007:226).

Yönetsel anlamda Osmanlı zengin bir arşive sahip olmasına rağmen kayıtların ayrıntı ve standart olmaması nedeniyle özellikle Tanzimat'tan önceki dönem için bütünüyle merkezin kontrolünde olan bir yapılanma bulmak güçtür. Öyle ki vergi mükellefleri, ödemeler ve harcamalar hakkındaki kayıtların zamanında güncellenmemesi ve Divan-ı Hümayun kararlarının bile biraz karışık olarak sadece tarih sırasına göre kaydedilmiş olması devletin yönetim kademesinin kontrolünü zamanla daha da zayıflatmış devletin gelir ve giderlerinin doğru hesaplanamamasına neden olmuştur.

Ancak Tanzimat'tan sonra bu konularda uzmanlaşma ve sınıflandırma nedeniyle bir düzelme sağlanabilmiştir. Yönetici sınıfın konumunda ise kendi yeteneği ile yükselme Osmanlı'nın özgün bir özelliği olmasına karşın şeyh, vakıf mütevellisi ve bazen ilmiye sınıfı gibi bazı egemenlik araçlarında irsiyetin işleri kolaylaştırdığı görülmektedir. Yönetim değişik güçlüklerle yerine getiremediği bazı hizmet guruplarını yerel elemanlar, meslek gurupları, loncalar ve mahalle örgütlenmeleri ile yerine getirmekte, fiyat uygulamaları, güvenlik ve vergi işlemlerinde memleket eşrafına sıklıkla başvurulurdu. Bu bağlamda Osmanlı yönetim sisteminin başından sonuna geleneksel ve merkezîyetçi bir yönetim sistemi olduğunu ileri sürmek yetersiz bir saptama olacaktır (Ortaylı, 2004:23-25).

3.1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Nesâyhü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ isimli eserinin güncel yönetim yaklaşımları çerçevesinde incelenmesidir. İyi yönetimin (yöneticinin) gereklilikleri üzerine geçmişten günümüze yansıyan çıkarımlar yapmaktır. Bu amaçla yönetim kavramı teorik olarak incelenmiş olup, söz konusu eser güncel yönetime katkıları açısından değerlendirilmiştir.

Bilindiği gibi geçmişte çok başarılı uygulamalar gerçekleştiren yöneticilerin o döneme ilişkin birikimlerini yazılı belgelerle gelecek kuşaklara aktarmaları oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu durum o zamandan günümüze kadar toplanan yönetsel bilgilerin yetersiz olmasına yol açmış, kişilerin o değerli yönetsel tecrübelerinden yararlanma imkanları azalmıştır (Eren, 2001:16). Bu nedenle yönetsel deneyimlerini gelecek kuşakların yararlanması için yazan önemli yöneticilerden olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın eseri çalışma konusu yapılmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi

Araştırmanın ana problem cümlesi şöyledir:

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Bu ana problem cümlesine bağlı olarak oluşturulan alt problemler aşağıda sunulmuştur:

Askeri sistem ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Adalet sistemi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Liyakat sistemi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Yönetsel uyum ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Yönetsel etik ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

Savunma stratejisi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamakta mıdır?

3.1.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın problem cümlelerine göre oluşturulan hipotezler şoyledir:

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

Bu ana hipoteze bağlı olarak oluşturulan hipotezler aşağıda sunulmuştur:

Askeri sistem ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

Adalet sistemi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

Liyakat sistemi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

Yönetsel uyum ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

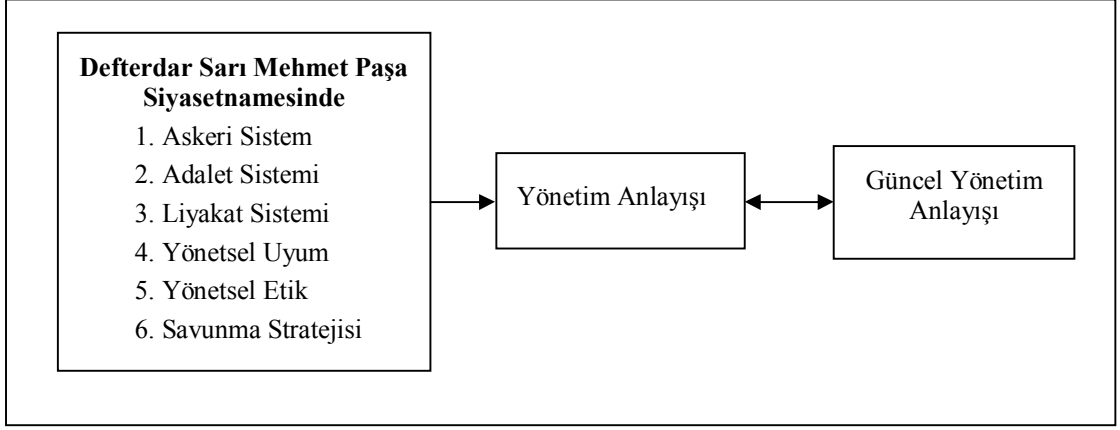
Yönetsel etik ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

Savunma stratejisi ile ilgili değerlendirmeleri güncel yönetim anlayışına katkı sağlamaktadır.

3.2. ARAşTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.2.1.Araştırmanın Modeli

İlişki bulmaya, durum belirlemeye ve bilgi vermeye yönelik keşfedici araştırma modeli kullanılmıştır. Mülakat yöntemi kullanılarak araştırma konusu hakkında bilgi toplanmıştır (Seyidoğlu, 2003:35). Keşfedici araştırmalarda kaynak taraması ve konunun uzmanlarıyla konuşma yöntemleriyle konu hakkında yeni anlayışlar geliştirmek amaçlanmıştır (Altunışık ve diğerleri, 2005:61).

3.2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bilgi alınacak kişilerle karşılıklı derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak bilgi toplanmıştır. Bu çalışmada, Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın siyasetnamesinden araştırmanın amaçları doğrultusunda türetilen ve aşağıda belirtilen altı temel soru ile Zonguldak'ın Çaycuma İlçesi'nde Milli Eğitime bağlı 13 Okul Müdürü, 15 Müdür Yardımcısı ve 2 İlçe Milli Eğitim Şube Müdürü olmak üzere toplam 30 yönetici ile durum hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

3.2.2.1. Yapılan Mülakat Çalışması İçin Hazırlanan Soru Grupları:

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın eserinden yararlanılarak güncelleştirilen sorular altı grupta toplanmıştır.

- Grup 1. Askeri Sistem
- Grup 2. Adalet Sistemi
- Grup 3. Liyakat Sistemi
- Grup 4. Yönetmel Uyum
- Grup 5. Yönetmel Etik
- Grup 6. Savunma Stratejisi

3.2.2.2. Sorular:

Yukarıda belirtilen soru gruplarına ait oluşturulan sorular şu şekildedir:

Grup 1. Askeri sistem ile ilgili oluşturulan soru:

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi'nde Yeniçeri Ocağı'nda yöneticilerin dinî ve ahlaki nitelikleri, ocağın yapısı için bir sigorta görevi görmekteydi şeklinde belirtilmiştir. Günümüzdeki askeri kurumlarda dini ve ahlaki niteliklerin aranması sizce gerekli midir? Gerekliyse neden?

Grup 2. Adalet sistemi ile ilgili oluşturulan soru:

Adalet ile ilgili görüşlerini “bir saatlik adalet, 70 yıllık ibadetin yerini tutar” hadisine dayandırarak açıklamıştır. Adaleti bir makinenin dişlilerine benzetir ve adaletin sağlanmasıyla bir döngünün oluşacağını ve devletin sağlam bir şekilde ayakta duracağını söyler. Yönetimde adaletin sağlanması sizce de bu kadar önemli midir?

Grup 3. Liyakat sistemi ile ilgili oluşturulan soru:

Devlet yönetiminde işlerin işin ehline verilmesi konusunda büyük özen gösterilmesi gerektiğini savunmuştur. Yönetim görevlerinin ehil yöneticilere verilmesi önemli midir?

Grup 4. Yönetimsel uyum ile ilgili oluşturulan soru:

Yönetimde Yeniçeri Ocağı ile saray arasında tam bir iletişim ve uyum olması gerektiği belirtilmiştir, hedeflenmiştir. Yönetimle ilgili kesimler (paydaşlar) arasında etkin bir iletişim ve uyum olması gerekli midir?

Grup 5.a. Yönetimsel etik ile ilgili oluşturulan soru grubu:

Padişahın Vekili ve Baş Vezir olan Sadrazamın nitelikleri anlatılırken, iyi bir yönetici olmasının yanı sıra iyi ahlaklı bir insan olması gerektiği vurgulanmıştır. Yöneticiler özellikle de üst düzey yöneticiler için bu nitelikler gerekli midir?

Grup 5.b. Bir devlet hizmeti rüşvetle birine verildiğinde o kimse devlet tarafından kötülük yapmaya görevlendirilmiş gibi olur ve fakir halka zulüm yapıp halkı perişan eder denilmiştir. Günümüzde yönetimin çeşitli kademelerinde yapılan işlerde sizce rüşvet benzer bozucu etkileri yapar mı?

Grup 5.c. Yöneticiler ön yargı oluşturabileceği düşüncesiyle özellikle dedikodudan uzak durmaları gerekmektedir anlayışı vardır. Bu tespit günümüz yöneticileri açısından da geçerli midir?

Grup 6. Savunma stratejisi ile ilgili oluşturulan soru:

Savunma ve taarruz stratejilerinde uzlaşma mümkünse, çatışma ortamı sürdürülmemelidir, kan dökmekten sakınmakta askerin kurtuluşu vardır denilmektedir. Aynı stratejinin günümüz kamu ve işletme yönetiminde geçerli olabileceğine inanır mısınız?

3.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Grup 1: Bu grupta, siyasetnamede Yeniçeri Ocağı'nda yöneticilerin dinî ve ahlaki nitelikleri, ocağın yapısı için bir sigorta görevi görmekteydi şeklinde belirtilmiştir. Günümüzdeki askeri kurumlarda dini ve ahlaki niteliklerin aranması sizce gerekli midir diye sorulmuştur.

Birçok yönetici, askeri kurumlarda dini niteliklerden çok ahlaki niteliklerin olması gerektiği ve ahlakın her şeyin başı olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Görüşmeye katılan bazı yöneticiler ise dini niteliklerin içerisinde zaten ahlakında mevcut olduğunu ve dini niteliklerin ahlaki nitelikleri kapsadığını, dolayısıyla dini nitelikler olduğu zaman ahlakında olacağı yönünde fikir beyan etmişlerdir. Böylelikle Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın dini ve ahlaki niteliklerin olması yönündeki fikrinden biraz farklı düşünüldüğü ve günümüzdeki askeri kurumlarda daha çok ahlaki niteliklerin olmasının gerektiği saptanmıştır.

Grup 2: Bu grupta Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi'nde adalet ile ilgili görüşlerini "bir saatlik adalet, 70 yıllık ibadetin yerini tutar" hadisine dayandırarak açıklamıştır. Adaleti bir makinenin dişlilerine benzetir ve adaletin sağlanmasıyla bir döngünün oluşacağını ve devletin sağlam bir şekilde ayakta duracağını söyler. Yönetimde adaletin sağlanması sizce de bu kadar önemli midir şeklinde sorulmuştur.

Yöneticilerin istisnasız hepsi adaletin gerekliliği üzerinde durarak, devletin sağlam temellere oturmasının ancak adaletle mümkün olabileceğini ve adaletin olmadığı yerde düzenin de olamayacağını belirtmişlerdir. Edinilen görüşler ışığında yönetimin her alanında adaletin vazgeçilmez bir unsur olduğu saptanmıştır.

Grup 3: Sarı Mehmet Paşa devlet yönetiminde işlerin işin ehline verilmesi konusunda büyük özen gösterilmesi gerektiğini savunmuştur. Mülakata katılan yöneticilerimize yönetim görevlerinin ehil olanlara verilmesi önemli midir diye sorulmuştur.

Yöneticilerimiz, siyasetnamedeki bu fikirlere paralel olacak şekilde görüş bildirmişler ve yöneticilerin işin ehli olmamasının başarıyı getirmeyeceğini, işlerin zamanında bitirilemeyeceğini söylemişleridir. Dolayısıyla özellikle yönetim alanında ısrarla işin ehil insanlara verilmesi gerektiği saptanmıştır.

Grup 4: Siyasetnamede, yönetimde Yeniçeri Ocağı ile Saray arasında tam bir iletişim ve uyum olması gerektiği belirtilmiştir, hedeflenmiştir. Yönetimle ilgili kesimler (paydaşlar) arasında etkin bir iletişim ve uyum olması gerekli midir diye yöneticilerimize soruldu.

Yöneticilerimiz, yönetimle ilgili kesimlerle uyumlu bir şekilde çalışmak istediklerini ve bunun da başarıyı getireceklerini, uyumsuzluk olması halinde de çatışmanın çıkacağını ve işlerin aksayacağını belirttiler. Yöneticilerin “ben yaptım oldu” şeklindeki despot davranışların yerini işbirlikçi etkin bir iletişim ve karşılıklı uyuma bırakması yönünde fikirlerini açıkladılar. Aynı uyumun devletle diğer kurumlar arasında da olması gerektiği ve böylece güçlü bir devlet yapısının olacağı saptanmıştır.

Grup 5.a: Siyasetnamede Padişahın Vekili ve Baş Vezir olan Sadrazamın nitelikleri anlatılırken, iyi bir yönetici olmasının yanı sıra iyi ahlaklı bir insan olması gerektiği vurgulanmıştır. Yöneticiler özellikle de üst düzey yöneticiler için bu nitelikler gerekli midir şeklinde soruldu.

Araştırmaya katılan yöneticilerimizin büyük bir çoğunluğu ferdi ahlaktan çok iş ahlakı üzerinde durmuşlardır. İnsanların iyi ahlaklı olmalarının işlerini iyi yaptıkları anlamına gelmeyeceğini ve bu yüzden de iş ahlakı prensibinin yöneticilerin vazgeçilmez bir unsur olduğu görüşündedirler. Her işin kendine has sorumluluklarının olacağını ve bu görevlerin de hakkını vererek yapmanın işteki ahlakı doğru yönde etkileyeceğini savunmuşlardır. Böylelikle yöneticilerimizin çoğundan edinilen genel kanı, çeşitli alanlarda yönetimde bulunan insanların her şeyden önce iş ahlakına sahip olmaları gerektiği saptanmıştır.

Grup 5.b: Siyasetnamede, bir devlet hizmeti rüşvetle birine verildiğinde o kimse devlet tarafından kötülük yapmaya görevlendirilmiş gibi olur ve fakir halka zulüm yapıp halkı perişan eder denilmiştir. Günümüzde yönetimin çeşitli kademelerinde yapılan işlerde sizce rüşvet benzer bozucu etkileri yapar mı diye soruldu.

Araştırmaya katkı sağlayan yöneticilerimiz rüşvetin hak-hukuk ve adalete de aykırı bir iş olduğunu, bulaşıcı ve öldürücü hastalığa benzediğini belirttiler. Bir milletin var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi, devletin gücüne, ahlaksızlıkların, haksızlıkların ortadan kaldırılmış olmasına ve adil, insani bir düzenin kurulmasına bağlıdır. Rüşvetin temelinde haksız yere menfaat temin etmek, gayri meşru kazanç elde etmek yatar. Alan da, veren de, devlet de, millet de toptan zarar görür. Devletin düzeni bozulur, devlet adına iş yapan memura vatandaşın güveni sarsılır. Birlikte yaşamının uyumu bozulur, birçok insan mağdur olur. Toplumda dayanışma, fedakârlık gibi karşılıksız yapılan işler yapılmaz olur görüşündedirler. Dolayısıyla rüşvet, kayırmacılık gibi ahlaksızlıklar devletin temelini sarsar hatta yıkılmasına neden olur. Bunun için yönetici rüşvet kapılarını kapatmalıdır. Eğer rüşvetin kapıları kapatılmazsa o zaman devletin ve yönetimin kapıları kapanır tespiti saptanmıştır.

Grup 5.c: Siyasetnameye göre yöneticilerde ön yargı oluşturabileceği düşüncesiyle özellikle dedikodudan uzak durmaları gerektiği anlayışı vardır. Bu tespit günümüz yöneticileri açısından da geçerli midir şeklinde soruldu.

Yöneticilerimizin tümü dedikodunun zararlı bir fiil olduğunu ve kaçınılması gerektiğini savunmaktadırlar. Hele ki kurumsal dedikodunun sadece insanın kendine değil, içinde bulunduğu kuruma, yönetime ve devlete zararının büyük olacağı görüşündedirler. Dedikodu bir kurumdaki, yönetimdeki güven ortamını ortadan kaldırır. Gerçekle yalan birbirine karışır. Ruhsal huzursuzluklar baş gösterir. Kişiler konuşmaya çekinir. Bu durum iş verimini ortadan kaldırır, sağlıklı iletişim olmaz. Dedikodu yönetimde ve içinde bulunulan kurumda kamplaşmalara yol açar. Devletin ve her türlü yönetimin bekası için dedikoduya önlemler alınması gerektiği görüşü saptanmıştır.

Grup 6: Mehmet Paşa'nın Siyasetnamesi'nde savunma ve taarruz stratejilerinde uzlaşma mümkünse, çatışma ortamı sürdürülmemelidir, kan dökmekten sakınmakta askerinin kurtuluşu vardır denilmektedir. Araştırmaya katılan yöneticilere, aynı stratejinin günümüz kamu ve işletme yönetiminde geçerli olabileceğine inanır mısınız sorusu yöneltmiştir.

Yöneticiler hem kişisel uzlaşmadan hem de kurumsal kamu ve işletmelerde uzlaşmadan yanadırlar. Yönetimlerde muhakkak ki çeşitli problemler ortaya çıkacaktır. Fakat bu sorunlar da uzlaşma anlayışı çok büyük önem arz etmektedir. Uzlaşmanın, birlik ve beraberliğin olduğu yönetimlerde başarı kendiliğinden gelecektir. Çalışmaya katılan yöneticiler uzlaşma için ilk şartın, bilgili, dürüst, saplantılardan kurtulmuş, açık zihinli ve en önemlisi korkulardan sıyrılabilmiş kişileri iş başına getirebilmenin gerektiği üzerinde hemfikirdirler. Yönetimi oluşturan insanların uzlaşma kültürüne yapacakları katkı çok daha fazladır. Böylelikle yöneticilerden edinilen bilgilerle siyasetname arasında görüş paralellliği olduğu saptanmıştır.

3.3.1. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Askeri Sistem ve Yeniçeri (Bektaşî) Ocağı İle İlgili Değerlendirmeleri

Kitabın askeri konular ile ilgili bölümlerinde sistemin işleyişi yerine sistemde yer alan kişi ve görevlilerin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Askeri yöneticilerin ehil ve dürüst kimseler olmasının ne kadar önemli olduğu sıklıkla vurgulanarak bu kimselerin Yeniçeri Ocağı içinden yetişerek gelmiş kişiler arasından seçilmesinin zorunluluğu anlatılmıştır. Ayrıca vergi vermekten kaçmak için Yeniçeri kılığına girenler bulunduğu belirtilip gerçek hizmet erleriyle bu kimselerin ayırt edilmeleri gerektiği anlatılmakta askeri rütbe ve makamların gelişi güzel dağıtılmasının hem ordunun düzenine hem devletin maliyesine zarar verdiği belirtilmektedir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, “Nesayihü'l-Vüzera Ve'l-Ümera” adlı eserinde Bektaşî Ocağı'nın durumunu “Der-beyan-ı Keyfiyyet-i Ocağ-ı Bektaşîyye” adıyla anlatmıştır:

“Devlet-i ‘Aliyye’de gerek Yeniçeri Ağası ve gerek Kul Kethüdası olan kimseler gayet müdebbir ve mu'temed ve müstakim ve dindar ve ocaklarının ahvalinden haberdar ve zabtu rabta kadir hayr-hah ve sefer görmüş ve kargüzar âdemler olmağa muhtaçtır”.

Bu ifadelerde, Osmanlı Devleti'nde, orduda görevli olan Yeniçeri Ağası ve Kul Kethüdası'nın güvenilir, doğru, dindar, ocakların durumunu iyi bilen, intizamlı, disiplinli, hayırsever, bizzat savaşmış, becerikli insanlar olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu nitelikler aslında, Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı dönemlerinin, devletin güçlü olmasını sağlayan zihniyetin özellikleridir. Zira Osmanlı kurumlarını yönetenlerin, yukarıda sıralanan özellikleri devlet yapısının sağlamlığına işaret etmektedir. Ordunun üst kademesinde bulunanların bu hasletleri, kurumun çözülmesinin önüne geçmekteydi. Yani yöneticilerin dinî ve ahlaki nitelikleri, ocağın yapısı için bir sigorta görevi görmekteydi. Ne zaman ki bu hasletleri taşıyanların sayısı azaldı, o zaman ocağa yabancı ve zararlı unsurların sızmasına sebep oldu.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın merkezden gelen paranın askerlere ne şekilde dağıtıldığı ve bu işte ocak zabitlerine düşen görevlerin önemi ile ilgili verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. Devletin tuttuğu defterlerde belli olan asker sayısına göre yeniçerilere aylık verilir ve yeniçeriler ilgili yerlere gönderilir. Ancak çoğu zaman sınırlarda defterdeki sayıdan çok daha az asker vardır. Yine de aylıklar defterlerdeki sayıya göre gönderilir. Yerinde bulunmayan askerler ocak zabitlerinin sadakat, gayret ve himmeti ile tespit edilir. Burada ocak zabitanın doğruluğuna ihtiyaç duyulur.

Yeniçeri Ocağı'nın bozulma sebeplerinin en önemlileri arasında bulunan, Ocağa gayri nizami bir şekilde dışarıdan insanların alınması, daha önce, Ocak Ağaları ve Kul Kethüdarları'nın erdemleri ile engellenmiş oluyordu. Ocak dışından kişi alınması gereği varsa da herhangi bir şekilde sistemin bozulmasına sebebiyet verecek bir hal zuhura gelmezdi. Burada Defterdar Sarı Mehmet Paşa bu görevlere getirilecek kişilerin dinini muhafaza eden, devletine önem veren ve hazinenin malını, Allah'a karşı sorumluluk hissiyle ceza günü suçlu düşmemek için gözetilen insanlar arasından seçilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu, o dönemin zihnî yapısının en önemli özelliğini göstermektedir.

Yapılacak bütün işlerde dinî kaidelerden uzaklaşmama ve devletin çıkarlarını sonuna kadar koruma anlayışı hâkim olmuştur. Böylelikle de Yeniçeriler arasına yabancı unsurlar karışamayacak, kurumsal ve zihnî bozukluk yaşanmayacaktır. İhtişamı getiren bu anlayış ihtişamın devam ettiricisi olan ordunun da sağlam bir şekilde işleyişini sürdürmesini sağlamıştır. Ancak son dönemlerde Ocak'ta emanetin ehline verilmemesi dolayısıyla Ocağa doğruluk, dürüstlük, dindarlık gibi belli erdemlerden yoksun niteliksiz kişiler, bir yolunu bularak Ocağa yönetici olmaya başlamışlardır. Böylelikle Ocağa gayri nizami bir şekilde niteliksiz kişiler girmeye, Yeniçeri esamisi

satın alan esnaf türediler ocağa yazılmaya başlamışlardır. Böylelikle ordunun kurumsal nizamı çözülmeye başladı.

O dönemde halkın önemli bir kısmı taşrada Yeniçeri olduğunu ileri sürmeye başlamış, son zamanlarda yapılan seferlerin uzaması dolayısıyla yeni askerlere ihtiyaç duyulmuş, bu da Bektaşî Ocağı'na yabancıların gereğinden fazla karışmasına yol açmıştır. Birçok yerde halkın çoğu, vergilerden kaçmak için kılık değiştirerek yeniçerilik iddialarına başlamış, kumandanların bunlara yardım etmeleri sebebiyle halkı askerden ayırt etmek oldukça güçleşmiştir.

İşte bu noktadan itibaren Yeniçeri Ocağı'nın bozulması için önemli bir sebep zuhur etmiş oldu. Bu durum başta zihniyet bozulmasına, akabinde de kurumsal çözümlenin başlamasına sebep oldu. Bektaşî Ocağı temel özelliklerini kaybetmeye başlamıştır. İhtişamı taşıyan en önemli kurum olan ordudaki bu bozulma zamanla diğer kurumlara sıçramıştır. Bu bozulma kendini savaş meydanlarında alınan sonuçlarla göstermeye başlamıştır. Ordu, başta ağır yenilgiler almasa da seferler uzamaya başlayarak külfetli bir iş halini almış, askerî zaferler de gecikmeye, zamanla gelmemeye başlamıştır.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, ordudaki bu bozulmaların çok farklı psikolojik, sosyal ve ekonomik sonuçlarını sağlam gözlemlerle ortaya koymuştur. Seferlerin bütün zorluklarını çekerek savaşlarda gazi olmuş, din ve devlet için türlü sıkıntılar çekmiş, sınır beklemiş emektarlar ile Yeniçerilik iddiasında bulunanların bir farkı kalmamıştır. Bunlar, emektar yeniçerilerden daha fazla beğenilip saygı gördüklerinden dirliğin değeri ve istenir tarafı da kalmamıştır. Ocak için bu durum büyük utanç kaynağı olmuştur. Bunların düzeltilmesine önem verilmelidir.

Düzeltilmesi murat edilirse ocağın başında olan, daha önce iş yapmış, tecrübeli ve denenmişlerin arasında güvenilir, doğru ve dindar olan ve nefesine düşkün olmayan kişiler tayin edilerek bu kişilere Yeniçeri kaleminden imzalı bir müfredat defteri verilmelidir. O da bu hususta açıkgozlülükle ocakta kıskançlığa sebep olacak kimselerin sığınmasına yalvarmasına bakmadan, bir kişiyi dahi kayırmadan, defterde adı olanları Yeniçeri defterine, olmayanları reaya defterine kaydetmelidir.

Aynı tutumla bu aksaklıkları araştırmak ve düzeltmek üzere eline padişah emri verilip gönderildiği vakit Allah'ın yardımıyla güzel hale koyulursa bu durumun hazineye çok katkı sağlayacağı beklenir. Halk da beslenmiş olur. Zira eğer asker sayısı

gereğinden çok olup, Yeniçeri sayısı artarsa, daha az kimseye daha çok vergi yükü düşecek, bu da halkın fakirleşmesine sebep olacaktır.

Ocakta işin ehil kişilere verilmesi, ocağa hukuksuz ve nizamsız bir şekilde uygunsuz insanların alınmaması, ocağın saygınlığını zedeleyecek durumların ortadan kaldırılması gerekliliği ortadadır. Bunun ekonomik ve sosyal anlamda büyük faydaları bulunmaktadır. Bir kere devlet yeniçeri esâmesi satın alan binlerce kişiye fazladan maaş ödemeyeceği için para hazinede kalacak, vergi veren insanların sayısı artacak ve ocağın faydasız kalabalığı yüzünden asayişin bozulması gibi olumsuzlukların önüne geçilmesi ile halk kendi işi ile meşgul olacak, hem de güvensizliğin tedirginliğini yaşamayacağından kendini üretime verecektir. Bu da halkı daha güçlü kılacaktır.

Böylelikle sosyal nizam da sağlanmış olacaktır. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın bu tespitleri ordudaki bozulmaları göz önüne koymakla beraber devlet düzenindeki ve sosyal yapıdaki bozulmaları da ortaya koyan önemli tespitlerdir.

Yine seferlerde ve sınırlarda hiçbir zaman hizmetleri olmamış, İstanbul'dan hiç çıkmamış çok insan vardır. Birilerinin aracılığı ve ricası üzerine Yeniçeri ve diğer aylıklı asker zümresine dâhil olarak, bazısı emekli, bazısı asker maaşı alıp, bu yüzden Müslümanları maddi zarara uğratan insanların çokluğu halk arasında dillendirilmektedir. Bu kimselerin defterden tespit edilmesi ve çıkarılması, Yeniçeri Ağası ve Kul Kethüdası Ağanın sadakati, doğruluğu ve Müslümanların hazinesine Allah rızası için gücünün yettiği kadar çalışıp gayret göstermelerine bağlıdır. Ancak bu konuda devlet adamlarından ve saltanatın iyiliğini isteyenlerden görüş alınması, ocak zabitlerinin yetkililerle anlaşılma görüşlerinden sonra onların bağlılığına işaret olan reyleriyle açığa çıkması ve Padişahın konu hakkında ilgilileri uyarması gerekmektedir.

Yeniçeriler ne fazla rahatsız edilmeye ve sıkıştırılmaya ne de ölçüsüz iltifata dayanıklıdır. Bu konuda orta yolu tutmak lazımdır. Bektaşî Ocağı içindeki sıkıntıların giderilmesi aslında bir ideal işi olduğu ve bunun Allah, din ve devlet sevgisi ve bağlılığı ile yapılması gerektiği Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın sözlerinden anlaşılıyor. Yani iş kanun zoru ve yaptırımlarıyla değil, öncelikle kişisel sorumluluk hissinin ortaya çıkardığı baskıyla yapılmalıdır.

3.3.2. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Adalet Sistemi İle İlgili Değerlendirmeleri

Defterdar Sarı Mehmet Paşa adalete herkesin önem vermesi gerektiğini ama özellikle de padişahın bu konuda çok dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü adalet, hazinenin artmasına ve halkın çoğalmasına sebep olur. Hazine için halkın çokluğu ve ülkenin bayındır olması gerekir. Memleketin bayındırlığı ise adalet ile olur. Eğer bir ülke harap ise orada halk zengin olamaz, vergi veremez.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa adalet ile ilgili görüşlerini anlatırken Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "bir saatlik adalet, 70 yıllık ibadetin yerini tutar" sözüne de yer vermiştir.

Sadrazam din ve devlet işlerinde gerekli olanı padişahın yüksek katına çekinmeden sunmalı ve söylemeli, azlolunmaktan korkmamalıdır. Zira bir işte doğru olanı yapmayıp halk arasında kötü olmaktansa azlolunup Halik tarafından beğenilmek daha iyidir. Sadrazam fakir ve güçsüz olan ama devlet işine uygun kimseleri bulmalı ve memuriyetlerde görevlendirmelidir. Serhat ağalıkları, dizdarlıklar ve alaybeyliklerini hak edene vermeli, azil veya ölüm dışında bu kişileri görevinden uzaklaştırmamalıdır. Taşra görevlilerinin halka baskı ve zulüm yapmasını önlemeli, gerekmedikçe ulak göndermemelidir. Ulak, çok önemli, saltanat işlerine zarar verme ihtimali olan yerlere, maaşlar için devlet malında acele ihtiyaç olan yerlere ve sınır kalelerinin istihbarat almaları gerektiğinde gönderilmelidir.

Sadrazam doğruluktan şaşmadan şeriatı uygulamalıdır. Padişah, veziriazam, valiler, subaylar, yargıçlar şeraite uygun ve adalet üzere hareket etmelidirler. Sadrazam para konusuna önem vermeli, akçenin ayarı ve ağırlığını yoklamalıdır. Bu devletin gereklerindedir. Sadrazam fiyat konusunu kadı ve çarşı ağalarına havale etmekle yetinmeyip kendisi yoklamalıdır. Günlük narhı da ihmal etmeyip her şeyi değeri ile sattırmalıdır. Aksi halde her kişi istediği gibi alır, satar.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre sadrazam daima şanı büyük Allah'tan korkup çekinmeli, haktan uzaklaşıp doğruluk yolundan sapmaksızın şeriatı yürütmeye çalışmalıdır. Zira "Tanrı'dan korkandan herkes korkar" buyrulmuştur.

Ve yine Peygamberimizin adaletli davranan önder hakkındaki hadisine de yer vermişleridir: "Kıyamet gününde insanların en sevimsisi adil önderdir".

Defterdar Sarı Mehmet Paşa adaleti bir makinenin dişlilerine benzetir ve adaletin sağlanmasıyla bir devir döngünün oluşacağını ve devletin sağlam bir şekilde ayakta duracağını söyler. Sadrazamlar gibi bütün amirlerin adalete uygun davranmaya çalışmaları gerektiğini ve padişahların bu konuya herkesten daha fazla önem vermeleri gerektiğini belirtir. Zira adalet hazinenin artmasına ve halkın çoğalmasına yol açar. Hazine ise halkın çokluğundan ve ülkenin bayındırlığından kaynak alır. Memleketin ümranı ise adalet ile olur. Harap olan bir ülkenin maldan nasibi olmaz ve halkı zenginlikte yetersiz olur.

3.3.3. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Liyakat Sistemi İle İlgili Değerlendirmeleri

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre de bütün devletlerde görülen karışıklık ve bozulmanın yaşanmasının sebebi “emanetleri ehline veriniz” sözü ile hareket edilmemesidir. İş bilir kimseler beyzade olmadıkları gerekçesiyle bir kenara atılmamalı, uygun devlet makamlarına getirilmelidir. Ehliyetsiz ve zalim kişilere rüşvet ile makam verilmesi reayanın mallarının yağmalanmasına sebep olur. Çünkü bu kişiler makama gelmek için verdikleri paranın karşılığını almak isterler.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın bazı devlet görevlileri hakkındaki görüşleri de emaneti ehline verme anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilir. Ona göre padişah Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesidir. Tanrı, Osmanlı hanedanını güçlü kılmış, hanedana ve topraklarına bereket vermiş, hanedanın kapılarını dünya halklarının erzaklarının taksim edildiği yer hâline getirmiştir. Padişahın bu nimetlere karşılık yapması gereken ise Müslümanların işlerini düzene koymak, gayrimüslimlerin hâllerini iyileştirmek, Tanrı'nın emirlerini yerine getirmektir. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, padişahın bu amaca yönelik olarak yapması gerekenleri “adalet dairesi” kavramı ve “emanetleri ehline vermek” ilkeleriyle birleştirmiştir. Ona göre Padişah, “hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz” deyimini göz önünde bulundurmalı, ”memleket yetişmiş adamsız, yetişmiş adam da malsız olmaz” deyimine göre yetişmiş vezirleri ve harp kazanacak askerleri görevlendirmelidir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, sadrazam, defterdar, serdar, serasker gibi devlet görevlileri hakkındaki görüşlerini de açıklamıştır. Sadrazamın mal ve yiyecek biriktirmek, büyük hazineler sağlamak, reaya başta olmak üzere tüm Tanrı kullarının rahatını ve güvenliğini sağlamak, adalet ile hareket etmek, tüm halkın davalarını

dinlemek, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere' nin yıllık yiyeceklerini göndermek gibi önemli görevleri olduğundan padişah sadrazamı göreve getirirken “emaneti ehline vermek” ilkesine uymalı, hükümet işlerinde tam yetkili olmasını sağlamalı ve sadrazamın huzuruna getirdiği işleri geri döndürmemelidir.

Sadrazam padişah ile olan ilişkisinde doğru ve hak sözünü söylemeli, dürüst olmalı, padişahın sırrını hiç kimseye anlatmamalı, padişahın kendisine gösterdiği sevgiyi fırsat bilip insanlara kötü davranmamalı, rüşvet ve müsadere adıyla halktan para toplamamalı, paraya değer verip servet biriktirmeye çalışmamalıdır. Çünkü padişaha hizmet etmek para sahibi olmaktan daha önemlidir.

İslam padişahı hazretlerine gerek büyük vezirleri, gerek bütün halk duacı olup, hayır duadan yoksun olmamalıdır. Peygamberimiz "sultana sövmeyin, çünkü o yeryüzünde Tanrı'nın gölgesidir" buyurdular. Cihan padişahına yer her fert temiz yürekle daima candan duada ve övgüde bulunup bunun dışında ki davranışlardan çekinmelidir. Ulu Tanrı onu kendisine halife kılmıştır. Padişah yeryüzünde Tanrı'nın gölgesidir. Duası ise herkese ödevdir.

Veziriazamın kendisine verilen haslarla yetinmesi gerektiğini belirten Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Lütü Paşa'nın Asafname adlı eserinde yazdıklarını nakletmiş ve Lütü Paşa'nın yıllık 20 yük olan geliriyle yetinerek daha çoğu ile ilgilenmediğini yazmıştır. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre, Lütü Paşa'nın hâlâ rahmetle anılmasının sebebi rüşvet ve müsadere adıyla halktan para toplamamasıdır. Veziriazam kendisi için halktan para toplamadığı gibi Padişahın hazinesine de reayanın parasının girmesini önlemelidir. Çünkü hem padişahın buna ihtiyacı yoktur, hem de bu durum hazinenin zararına sebep olur.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre yapılması gereken uygulama şudur: “Maliye hazinesi namıyla akçe düşse verese gelinceye kadar padişah kapısında emanet tutulmalı, yedi seneye dek varis çıkıp da kanunen varisliğini ispat etmezse hazineye alınmalıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde uygulanan bu kuralı uygulamaya devam etmek gerekir”.

O makama şeref veren sadrazamın, halktan para cezası ve rüşvet adıyla mal toplama sevdasına düşmemesi gerekir. Kanaatkâr olup aç gözlülükten ve ceza gününü düşünüp Tanrının kahredici gazabından çekinmesi gerekir. Zira mal toplama ve

saklama, sahibini dünyada huzursuz, hesap gününde sorulacak soruları cevaplandırmada güçsüz kılar, azap çektirir ve pişman eder. Ama ne fayda!

Kendisi de defterdarlık makamında görev alan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre bir defterdarın sahip olması gereken özelliklerse şunlardır: Defterdar doğruluktan ayrılmamalı, hazine gelirini artırmalı, kalem işlerini düzgün yola koymalı, askerlerin gereç ve aylıklarını zamanında ödemeli; sözün kısası doğrulukla ve eksiksiz “her işin adamı vardır” sözüne yakışır, doğru, dindar, devlet malının toplanmasında ve tahsilinde tam yeterli biri olmalıdır. Yüksek rütbeye layık olmayan ve ehliyetsiz kişiler rica, kayırma ve yakınlık gibi sebeplerle defterdarlığa tayin edilmemelidir.

Defterdar kötülüklerden kaçınmalı, açgözlü olmamalı, dine bağlı olmalı, devletin kendisine verdiği kalemiye ve diğer geliriyle yetinmeli, rüşvet almamalı, mal ve menfaat hevesine kapılmamalı, dine ve akıl kurallarına uymalı, kendini ilgilendiren kamu hizmetlerinde güzel işler görmeli, hazine gelirinin artmasına, giderinin azalmasına çalışmalıdır. Ama bu konuda padişah ve sadrazamın da ona yardım etmesi gerekir. Sadrazamın, defterdara yardım etmesi, bildirilerine uyması hazinenin artıp çoğalmasına sebep olur. Sadrazam gerekmedikçe hazine ile ilgili konularda ferman çıkarmayıp defterdara havale etmelidir.

Defterdar geliri artırıp gideri azaltmak için gereksiz harcamaları önlemelidir. Ayrıca, hazine kimseye miras kalmadığından yersiz harcamalardan kaçınılmalıdır. Kul sayısının artması önlenmeli, kul az ama öz olmalı ve hepsi ihtiyaç zamanında hazır olmalıdır. Defterdar bu konuda da özenle çalışmalı, defterleri gerektiği gibi tutup neferlerin yerinde hazır olmasını sağlamalıdır. Hazine gelirinin düzenlenmesi için hükümdarın izniyle defterler incelettirilmeli, gelir ve gider belirlenip padişaha sunulmalı, padişahın izniyle gerekli görülen giderden başkası ortadan kaldırılmalıdır.

Saygı değer buyruk sahiplerinin maliye hazinesinden hisseleri ancak yiyecek ve giyecek zorunluluğunu giderecek kadar olduğunu din bilginleri ve ictihad sahibi imamlar yazılarıyla belirtmişlerdi. Hazreti Ömer (r.a.) hilâfeti günlerinde geceleri devlet ve yurt işleriyle uğraştıklarında yaktıkları mumu maliye hazinesinden kullanıp, özel işlerinde kendi mallarından aldığı mumu yakarlardı. Ve beşte bir ganimet malda bulunan miski, eshab-ı güzîn (saygı değer sahabeler) aralarında bölüştürdüklerinde onların hisselerinin de kokusu genizlerine gitmesi ihtimalinden kaçınarak burunlarını kaparlardı.

Müslümanların maliye hazinesi kimsenin miras kalmış mülkü olmayıp yersiz harcanmasından çok fazla kaçınıp dünya ve ahrette soru ve cevabından, azap ve eziyetinden, eksiksiz derecede düşünülüp çekinmek herkese lazımdır.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Yeniçeri Ocağı ve Yeniçeri Ağası'nın nasıl olması gerektiğiyle de ilgili şu görüşlere yer vermiştir. Yeniçeri ağası ve kul kethüdası tedbirli, güvenilir, doğru, dindar, ocaklar hakkında bilgi sahibi, düzenli, disiplinli, hayırsever, sefer görmüş, iş bilir olmalıdır. Çünkü Yeniçeri Ocağı, Osmanlı Devleti için önemli ve gerekli işlerdendir.

Yeniçeri Ocağı ile ilgili olarak yapılması gereken en önemli işlerden biri defterlerin kontrol edilmesidir. Defterde kayıtlı olanların sayısı çoktur. Ancak bunların yarısı hatta daha fazlası yerlerinde bulunmamalarına rağmen hâlâ maaşlarını almaya devam ederler. Yeniçerilerin gerçek sayısı bulunmalı, düzen sağlanmalıdır. Yeniçeri Ocağı'na taşradan adam alınması doğru değildir. Çünkü bu adamların güvenilir, sağlam ve askerlik için uygun olup olmadıkları bilinemez.

Vergi vermemek amacıyla halkın birçoğu yeniçerilik iddiasında bulunmakta, serdarlar da onlara yardımcı olmaktadır. Bu durum reayanın asker sınıfından ayırt edilmesini zorlaştırmaktadır. Seferlerde devlete hizmet edenlerle, yeniçerilik iddiası içinde olanlar arasında fark kalmamış, hatta yeniçerilik iddiasında bulunanlar emektar yeniçerilerden daha değerli kabul edilmeye başlanmıştır. Ocağa zarar veren bu durumun düzeltilmesi için ocağın başında olan, tecrübeli, doğru, güvenilir biri görevlendirilmeli, defterde adı bulunmayanlar tekrar reaya defterine kaydedilmelidir.

Ayrıca seferlerde, sınırlarda hiç bulunmayan ama yeniçeri ve diğer ulûfeli asker zümresine katılan birçok insan vardır. Maliye hazinesine zararları olan bu adamlar da bulunup defterlerden çıkarılmalıdır.

3.3.4. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetsel Uyum İle İlgili Değerlendirmeleri

Osmanlı Devleti'nde düzenin en önemli teminatı şüphesiz Yeniçeri Ocağıydı. Bunun bazı temel özellikleri vardır. Bu özellikler, ocak zabitlerinin yapılacak bir işte acele etmeyip bir düşünce dairesinde hareket etmeleri, işin başında olanların istişare ile hep birlikte, ortak kanaat ve reyi ile karar vermeleridir. Bu, aynı zamanda sağlam işleyen kurumların temel özellikleridir. Yani işleyiş tam ve yerindedir.

Ocağı ilgilendiren bütün işlerde bir ortak akıl hareketinin meşveret dairesi içinde istişari bir fikir teatisi ile karar almak, sağlam ve düzenli işleyen kurumsal yapı için gerekli bir durumdur. Lakin ne zaman meşveret sisteminde bir bozulma, istişari fikir hareketlerinde ne zaman bir tıkanıklık oldu, o zaman kurumda bir bozulma başlamış demektir.

Görüldüğü gibi o devrin ihtişamını hazırlayan zihnî yapı Osmanlı askeri unsurları arasında, en alt kademedен başlamak üzere düzen ordunun her kademesinde mevcuttu. Böylelikle kurumların sağlamlığı devam ettirilmiş oluyordu. O devrin zihnî yapısının en önemli özelliği adaletin bütün insan-insan, insan-kurum ve kurum-kurum ilişkilerinde tek geçer akçe olarak kabul edilmesiydi. Defterdar Sarı Mehmet Paşa dönemi, bu nizamın bozulduğu, dolayısıyla da temel problemlerin ortaya çıktığı bir zamandı.

Burada bozuklukların ortadan kaldırılmasına yönelik işbirliği oldukça önemli görülmektedir. Böyle bir durumda istişare içinde olunarak sürekli iletişim halinde bulunulması ve Sultan'ın bilgisi dâhilinde, ocakta ilgili kişilere gerekli uyarıların ve direktiflerin verilmesi önemli husustur.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın vurguladığı gönül birliği kavramı önemlidir. Çünkü Defterdar Sarı Mehmet Paşa, ortak düşünce ile hareket edilmesinin önemini vurgulamış ve bunun neticelerinden bahsetmiştir:

Gönül birliği edildiği vakit sıra ile her şey Allah'ın yardımı ve yetkililerin sadakat ve doğrulukları ile yavaş yavaş gerçekleşir. Müslümanların maliye hazinesini kayırıp din ve devlet hizmetlerini, kendilerine ahiret için bir saadet sermayesi kabul edip Allah için çalışma ve özenle iş görmelerine gereksinim duyulur. Bu işte kötü bir amaç olmadan Allah için çalışıldığından Yüce Allah da onların yardımcıları olur. Beklenir ki, tedbirler de takdire uygun olursa bu zor iş, yola konur. Ancak bu konuda danışmak ve akıllıca hareket etmek gerekir.

3.3.5. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Yönetmelik İle İlgili Değerlendirmeleri

Bu bölümdeki öğütler diğer bölümlerde yapılan tavsiyelere uygun düşecek başlıklardan seçilmiş adeta toplu bir değerlendirme ile daha önce yapılan tavsiyeler güçlendirilmek istenmiştir. Ahlakî öğütler cimrilik ve cömertlik; alçak gönüllülük ve

gurur, güzel huy ve kötü huy birlikte ele alınarak hırs, açgözlülük, kıskançlık, ikiyüzlülük, gıybet, arabozuculuk, çekiştirme gibi kişilerin yönetsel niteliklerini doğrudan etkileyen olumsuz nitelikler özellikle seçilmiştir. Övülen niteliklere insanların rağbetini artırmak düşüncesiyle yine ayet ve hadislerden örnekler seçilmiş, duygulara seslenerek iyi niteliklerin kişilere kazandıracağı itibar ve esenlik ile kötü huyların kişilere vereceği zararlar sıralanmış böylece bir karşılaştırma yapılmasına olanak sağlanmıştır.

3.3.5.1. Etik Değerler

Defterdar Sarı Mehmet Paşa Sadrazamın olması gereken özelliklerine devlet idaresi ve yöneticiliği dışında kişisel ahlakını, güzel huyluluğunu da eklemiştir. Zira Sadrazam iyi ve kudretli bir yönetici olabilir ama bunun yanında aynı zamanda cimri olmayıp cömert ve eli açıkta olmalıdır. Çünkü cömert, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözüyle Allah'ın yakınındadır ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'de cömert insanın yoldaşdır. Defterdar Mehmet Paşa, muhtaçlara istediklerini vermeyi, kimsenin malına tamah etmemeyi, zulmü caiz görmemeyi ve halkın gizli ayıplarını araştırmamayı da cömertlikten saymıştır.

Sadrazam olan devletli hiddetli, şiddetli ve kötü huylu olmayıp halkın dilini bilir ve yaraları saran bir doktor gibi olursa devletin yönetiminde ki başarısı artar. Kıskançlığa kapılmayıp gösterişten kaçınmak, kibir ve gururdan son derece çekinip alçak gönüllü olmaya çalışmak gerekir. Müstahak olanlara sadaka verilmekte kusur edilmeyip onların istemesi beklenmemelidir. Zira Allah sadaka verenlerin nice üzüntü ve sıkıntılarını bu sadakalarla giderir, düşmanlarına karşı ona yardımcı olur ve onlara karşı da üstün kılar. Peygamberimizin de sadaka ile ilgili sözlerine yer verir Mehmet Paşa: “Sadaka belayı önler ve ömrü artırır”, “sadaka Rabbin gazabını söndürür”, “sadaka vermenin iyiliği sonsuzdur”.

Dilencilere de Allah rızası için bir şeyler vermede geri kalınmamalıdır. Zira Peygamberimiz “Her kim ki Allah için bir parça şey isteyen aç dilenciye kapısından boş çevirirse yüce Allah ona cehennem vadisinde bin yıl azap eder". "Dilenciye bir hurmayı bütüncü vermezsen bari yarısını ver" demişlerdir. Hasislik (cimrilik) ise insanı kötülüğe sürükleyen kötü sıfatlardandır. "Hasis kimse, dünyada fakara hayatı yaşar ahrette de zenginler gibi hesaba çekilir" buyrulmuştur. Ve yine bu iki huy hakkında İki cihanın

Sultanı şöyle buyurmuşlardır: "Hasis kimse ömrünü ibadetle de geçirse cennete giremez; cömert kimse günahkâr da olsa ateşe atılmaz".

Kötü huylu ise kötü yaradılışlı kimseye derler. Ondan da son derece sakınmak lâzımdır. Zira Peygamberimiz, "Sirke balı nice bozarsa kötü huy da yapılan işi öyle bozar". Kötü huyun tam tersi olan güzel huy da Peygamberimizin deyiimiyle "dinin yarısı" sayılmıştır.

Mehmet Paşa Sadrazamların kibirli olmamalarını, kibirli olanların Allah katında aşağılanacağını, alçak gönüllülüğün ise Allah katında değerlerini yükselteceğini bildirmiştir. Ve Peygamberimizin " Bir kimsenin içinde zerre kadar kibir olsa cennete giremez" sözüne yer vermiştir.

Kötü sıfatlardan biri de hırs ve açgözlülüktür. Zira "Çok hırslı olan kimse isteğine ulaşamayıp çoğunlukla isteğinden mahrum olmuştur". O sonu gelmeyen istek ile daha çok olanı isteyip elinde olanı da kaybeder. Hırs eden mahrumdur ve kıskanç ise uğursuzdur. Haset eden daima yaptığı iş ve söylediği söz ile bulunduğu yere ateş bırakır. Nitekim Allah'ın Peygamberi şöyle buyurmuşlardır: "Çekememezlik öyle bir ateştir ki sahibinin yaptığı iyi işleri ateşin odunu yediği gibi yer". Bu kıskançlık hastalığına çok kimse tutulur ve ondan kurtulamazlar.

Yönetici, yaptığı işe kötü bir huy olan gösterişi katmaktan çekinmelidir. Zira gösteriş (riya) çirkin bir sıfat ve beğenilmeyen bir huydur. Riya, ibadeti ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi gizli tutmayı halka göstermektir. Her kim böyle yaparsa gösterişçi olur. Böyle olan iş de Allah katında makbul olmaz. Ahrete yönelik işlerde nasıl ki gösterişten kaçınmak gerekirse, dünya işlerinde de gösterişten uzak durulmalıdır. Eğer dünya ile ilgili işte de gösteriş olursa o iş makbul değildir. Sonuç vermez ve bitirilemez. Kısacası, içine gösterişin girdiği işten hayır gelmez. Öyle ise şeytan insanın aklına gösteriş getirirse, onu gidermeye çalışıp, kişi kendisini gösteriş çemberine uğratmamaya elden geldiği kadar gayret etmelidir.

3.3.5.2. Rüşvet

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, İslâm topluluğu için bütün kötü adetlerin ve zulümlerin kaynağı, felâketlerin büyüğü olan rüşvetten başka din ve devleti yıkıcı kötülük olmadığını düşünmektedir. Bir devlet hizmeti rüşvetle birine verildiğinde o kimse devlet tarafından kötülük yapmaya görevlendirilmiş gibi olur ve fakir halka

zulüm yapıp halkı perişan eder. Rüşvet yüzünden bunalan halk toprağını ve köyünü terk eder, buralarda ziraat yapılmaz. Bu da hazine ve memlekete zayıflık getirir. Defterdar Sarı Mehmet Paşa rüşvet konusunda fikirlerini açıklarken Hz. Peygamber (s.a.s.)’in “rüşvet verene de rüşvet yiyene de Allah lanet etti” sözünü de kullanmıştır.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa’ya göre adaletli bir vezirin başka iyi hâli olmasa bile sadece rüşvetten uzak durması yeterli olur. Kadıların çoğu artık rüşvete mahsul adını vermiş, Allah’ın emirlerini yerine getirmeyip rüşvet verenin lehine hüküm vermeye başlamıştır.

Kanuna göre yapılması gereken işlerin rüşvetle yapılması kadar büyük bir günah yoktur. Mehmet Paşa rüşvet hastalığının ilacı olduğu konusunda endişelidir. Yapılması gereken iyi düşünüp ona göre hareket etmektir. Bir dost çıkar amacı olmadan sadece sevginin artması için hediye verirse bunu almakta sakınca yoktur.

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in “rüşvet verene de rüşvet yiyene de Allah lanet etti” sözüne binaen Mehmet Paşa’da: “Bir devlet hizmeti rüşvetle verilmek lâzım gelirse bu yol Allah göstermesin o kimse devlet tarafından çeşitli zulümler yapmaya yetkilendirilmiş olur ve fakir ahaliye zulüm ve yolsuzluklar yaparak fakirler üzerine ateşler salıp halkı perişan ve mamur mülkü harap ve viran eyler” der.

Mehmet Paşa, rüşvetin kabulünün baştaki emir buyuranlar tarafından reddedilmesiyle rüşvetin önüne geçilebileceğini düşünür. Gerek veziriazam'a ve gerek bir memlekette vilâyet valisi olan vezir, mir-i miran, âmirler ve sair buyruk sahipleri bir kimsenin şeriat'a ve yüksek kanuna aykırı bir işin karşılığı sunduğu rüşvete göz ucu ile bakarak iltifat etmeyip rüşveti sunan haksız bozguncuya can düşmanı olursa, emrindekiler, vesaire iş başında olanlardan hiç kimse mala eğilim düşüncesinde bulunmak ve zulüm günahına heves etmeye kalkmak ihtimali olmaz.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa devlet adamlarına doğru sözlü olmaları gerektiği telkininde bulunur. Doğru sözlülük ve içten bağlılık derecelerinin en üstünüdür. Doğruluğun tam tersi olan yalancılık ise Peygamber efendimizin buyurduğu gibi “kişinin rızkını eksik eden ve mel’un (lanetlenmiş) dan farkı kalmayan kimse” konumuna düşüren kötü bir fiildir.

Mehmet Paşa, Osmanlı Devleti’nde birkaç defa defterdarlık yaptığını ve bu tecrübelerine dayanarak, yüksek rütbeli memurların ve yüksek dereceli başkanların vazife

başına gelip giden insanların içinde hakikat üzere dostluk eder kişinin çok az olduğunu söyler. Yönetici, insanların herkesi dost bilmemesi gerektiğini ve dost eylediği kimselerle de dostluğu sağlam yapıp, hakiki dostluk edenin değerini bilmesi gerektiğini bildirir.

Devlet adamları, bütün isteği düzensizlik ve bozgunculuk olup yalnız kendine menfaat çıkarmak için devlet büyüklerinden birini türlü yanıltma ile kandırarak vicdanına aykırı iş yaptırıp, sonradan dünyada ve ahrette de bütün zararını çektirmeye sebep olan insanlardan uzak durmalıdır. Eğer araştırılırsa bu tür insanların şarap içen ve kötü işler yapan adamlar olduğu görülecektir. Allah'tan utanmayıp nefsinin dilediği şeyi elde etmeye çalışan adamdan insanlara da fayda gelmeyeceği ortadadır. Gereği gibi araştırma yapmaya muhtaç olunan bu tür insanların özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Yalancı, iftiracı, özü kötü, kötülükten yana, iyiliği önleyici, yüze gülücü ve zaman adamı olup işittiğini söyler, gördüğünü ve görmediğini anlatır, sır saklamaz, vefasız, ayıp ve kusur arayıcı, babasına ve büyüklerine karşı saygısız adamlardır. Bu çirkin huylara bulanmış kimseler fırsat bulduklarında sonunda devlet adamlarını da kötüler ve çirkin bir işe sebep olur. Bu gibi özelliklere sahip insanlardan son derece uzak durmak gereklidir.

Bir kısmı da vardır ki herkese dostluk yüzünden görünür, işittiği sözün birine on daha katıp bir adamın hakkında nice sözler söyleyip ve onlardan da her ne işitirse onu da başka mecliste kendisinden uydurmalar ekleyip anlatır. Bunlara koğucu ve arkadan söyleyici derler. Koğucular hakkında Hz. Peygamber (s.a.s.) "Koğucu cennete giremez" buyurmuştur.

Devlet adamı, Yüce Yaraticının "ölü eti yemek gibidir", Hz. Peygamber (s.a.s.)'in de "zinadan daha kötüdür" dediği gıybet (dedikodu) ten sakınmalıdır. Zira gıybet odur ki, hakkında söz söylenen kimse onu işittiği zaman incinmesi umulan sözü söylemektir. Velew ki bu ister bedeni, ister giyim kuşamı, isterse de duruşu ve davranışı ile ilgili olsun. Eğer bu söylenen ve istenmeyen söz, söylenen kimse üzerinde yok ise, bu bühtan ve iftiradır. Dedikoducu leş eti yemeye, ateşe atılmaya müstahak olmaya, eğer iyiliği var ise bunların, arkasından söz söylenen kimseye verilmesine, iyiliği yoksa da onun bütün kötülüklerini yüklenmeye razı olmalıdır.

Devlet büyüklerine gereken odur ki, bu gibileri meclislerinden uzak tutmalı, bunlarla şakalaşmamalı ve bunlara yüz vermemelidir. Vakit buldukça da geçmiş

tarihleri ve eskilerin hikâyelerini, evliya menkıbelerini ve şerefli büyüklerin hayat öykülerini okuyarak zihni dinlendirmeli ve sözü geçen kaçınılması gereken kötülüklerden kendini temiz ve uzak tutmalıdır.

3.3.6. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Savunma Stratejisi İle İlgili Değerlendirmeleri

Defterdar Sarı Mehmet Paşa devletin bekası için düşmanın durumunu bilmenin, inceden inceye araştırma ve bilgi edinmenin, gerekirse sınırdan düşman içine gizli casuslar gönderilip yavaş yavaş din düşmanlarının niteliklerinden haberdar olunmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. İslam memleketlerinin sınırı olan kalelere iyi kılıç kullanan, yay ve ok atmada maharetli muhafızların tayin olunması gerekir. Ve bu sınır boylarındaki muhafızları da idare eden, düşmanın zarar ve ziyanından korumaya yeterli kabiliyette olan, iyilik ve kötülük, darlık ve bolluk görmüş, kısacası görmüş geçirmiş, cesur, mert ve çalışkan vezirlerin ve Mir-i Miranın tayin edilmesi de gerekmektedir.

Mehmet Paşa, saltanatın en önemli görevlerinden birisinin de düşmandan gelebilecek zararlara karşı yapılmış olan sınır kalelerinin tamir edilmesi ve sağlamlaştırılması olduğunu belirtir. Yeni yapılacak olan kalelerin sağlam yapılması gerekir. Zira tamire ihtiyaç duyulmak zorunda kalınmasın. Tamir olunacak kalelerin siparişi gelişi güzel yapılmamalı, ehil olanlara emanet edilmelidir. Böylelikle devlet hazinesinden yapılan masraf zayi olmamış, çıkarına düşkün tamahkâr olmayan insanlara ihale olunmamış olur. Bunun için de gizli araştırmalar yapılmalıdır.

Kalelere düşman askerinin hücum ihtimali olsun olmasın, kale her türlü harp aletleriyle dolu olmalı, savaş gereçlerinden hiçbir şey eksik bırakılmamalıdır. Tedarik edilmiş olunan malzemeler de gelişi güzel harcanmayıp nizami bir şekilde biriktirilmesi gerekir. Ola ki düşman kaleyi muhasara altına alacak ta olabilir. Böyle bir durumda kale sıkıntı yaşamamalıdır.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, kalelerin mümkün olduğu takdirde senede bir defa denetlenmesi gerektiğini savunur. Denetlemeyi yapacak olanların küçük menfaatler peşinde olan, olmayanı varmış gibi gösteren ve böylelikle de devlet hazinesine haksızlık, kendisine de hem dünyada hem de ahrette haksızlık edecek olan kimselerden seçilmemesini, giden görevlinin doğru, dürüst ve dindar bir yapıya sahip olmasına özen gösterilmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca giden görevlinin arkasından başka bir bahaneyle

adam gönderilip, sözü geçen görevlinin nasıl iş gördüğünü ve çalıştığını öğrenip rapor etmesi lazımdır.

Korunan sınır kalelerindeki askerlerin maaşları düzgün bir şekilde yoklama usulü ile ödenmeli ve askerler “bize maaşlarımız ulaşmıyor” şikâyetinde bulundurulmamalıdır. Askerler maaşlarını aldıkça görevleri başında otururlar, yerlerinden kaçmazlar ve din düşmanı üzerine savaş ve cihadı kendilerine iş edinirler ve bu görevi en büyük dünya görevi sayarlar.

Vali dahi olsa yapılabilecek yolsuzlukların önüne geçilmesi adına gerekli denetlemelerin yapılması gerekir. Zira gerekli önlemler alınmadığı takdirde bunun zararının devlete dönmesi kaçınılmaz olur.

Her hususta, gerek şanı büyük Padişah ve gerek şanlı serdar ve ordu kumandanları bir tarafa savaş için yöneldiklerinde halis niyetle dinin ihyası ve Peygamberin sünnetini yerine getirmek için Ulu Tanrı'ya tevekkül edip, yardım ve başarıyı yalnızca O'ndan ummalı, savaş sırasında da Allah korkusu ile bizzat ilahi emirlere uyup dinin yasak ettiği şeylerden çekinip uzak durmalıdırlar. Kimseye zulüm ve haksızlık etmeyip, doğruluk ve adalet üzere hareket edip gönülleri hayır ve dua kazanmaya çalışmalıdırlar.

Aynı şekilde asker tayfasının da zulüm ve kötü davranışlardan uzak durması için tedbirlerin alınması gerektiğini bildirir. Zira asker tayfası sefere memur olunan göreve yöneldiklerinde uğradıkları köylerde, vergi veren halkın mallarına ambarlarına zarar vermek suretiyle yapacakları haydutluğa müsaade edilmemelidir.

Padişah ordusunda Allah yolunda savaşın faziletini anlatıp, halkı cenk ve savaşa isteklendirmekle görevli vaiz ve öğüt vericilerin bulunması gerekir.

Nereye sefer yapılacaksa gidilecek yere yakın olan sınırdaki bulunan güngörmüş yaşlı başlı ve o bölgenin durumunu bilir kimseleri araştırıp onlardan düşmanın durumuyla ilgili bilgi alınmalıdır. Bu konuda da gurur ve kendini beğenmişlikten uzak durulmalıdır. Mehmet Paşa, düşmanda görülebilecek gurur eserinin kendileri için bir kazanç olduğunu ve alçak gönüllülüğün artırılıp Allah'tan fetih ve zafer dileği için dua edilmesi gerektiğini bildirir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, siyasetnamesinde sefere çıkacak olan ordunun başına gönderilecek olan Seraskerin özelliklerinden de bahsetmektedir. Mehmet Paşa'ya

göre Serasker; din ve devlet işlerini sarf etmiş, güngörmüş, sefer yapmış, savaşın hile ve düzenine ve askere tertip vermeye gücü yeten, yiğit, tedbirli, akıllı, Aristo gibi davranacak vezirlerden seçilmelidir. Ayrıca Seraskerlik işi üzerine verilen vezir, sefer için gerekli olan harp malzemesini hazırlatıp, askerin yiyecek, içecek, giyecek, yakacak ve savaş eşyasının da sıkıntı çekilmeyecek şekilde hazırlanmasına önem göstermelidir.

Serasker olan kimse şiddete ve mihnete sabır ve tahammülü olup azıcık bozgun ve acı ile ağlayıp sızlanan kimselerden olmamalıdır. Zira Serasker, evvela gayretli, ileriye gören, sıklıkla seferlere katılmış, acı tatlı geniş ve dar günleri geçirmiş, iyi huylu, geçimli, büyüklerin ve küçüklerin hallerinden anlar ve onların gönüllerini almasını bilir ki, ona tabi olanlar kendisine sevgi duyarak emrine can ve gönülden uyarlar.

Serasker'e lazım olan, elden geldiğince aceleciliği bırakıp, ağır başlılık ve uysallıktır. Uzlaşma mümkünse eğer, çelişme ve çekişmede direnmemelidirler. Kan dökmekten sakınmakta askerin kurtuluşu vardır. Herkesle değil konusunda ehil olan, güngörmüş, sık sık savaşlarda bulunmuş, sır saklayabilen ve iyiliksever kimselerle istişareler yapmalılar.

Casuslar hususunda da son derece ileri görüş ve ihtiyat lazımdır. Sevindirici haberle gelen casus ile üzücü haberle gelen casusa aynı bağış yapıp korku veren haber yüzünden incitilmemesi lazımdır ki casuslar haberin doğrusunu ve gerçeğini söylemeden korkmasınlar. Zira iyi haber getirene çok iltifat olursa hediye ve bağış şevki ile haberin en doğrusunu saklayıp gizleyerek kendiliğinden fazla veya eksik söz söyler. Bunun gibi yaramaz haber getirene azarlama ve eziyet yapılırsa doğru haberi saklayıp kendinden yalan söz uydurup söyler. Serdar olan devletli de o yalan habere mağrur olup sonunda zarar ve ziyan görür.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, asker tayfasının kötülüklerden, ahlaksızlıklardan, haram olan şeylerden, oyun ve boş eğlenceden, birbirleriyle düşmanlık ve çekişme yapmalarından uzak durması gerektiğini belirtir. Her bir düşmanın ise kendine özgü tutum ve davranışları olduğundan bahseder. Mesela bazısı ok atmada ve yay çekmede, kimi top ve tüfekte, bazıları piyade ve süvarilikte, kimisi de hile ve düzenbazlıkta ustadırlar. Bu yüzden karşı konulacak düşmanın niteliği ve ustalığı hangi yöndedir bilgi alınıp, ona karşılık uygun çareyi bulmak gerekmektedir. Zira bilinmelidir ki, her düşmanın savaş taktiği ve ustalığı bir değıldir. Karar ve tedbir her işte elzem ve övülmüş olduğu gibi savaşta da geçerlidir.

Mehmet Paşa'ya göre lüzumlu olan: Sabır ve tahammül gösterip tutulan yoldan ve karardan hiçbir suretle cayıp geri dönmemektir. Azimet yolunda ayak direyip himmet gösterilmelidir.

SONUÇ

Osmanlı Devletinde, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki ihtişamlı zamanların geride kalması ve gerileme sinyallerinin görülmeye başlanmasıyla, başta padişah olmak üzere Osmanlı devlet adamları birtakım çare arayışları içine girmişlerdir.

İlk olarak II. Osman ile başlayan ve modernleşme hareketleri olarak adlandırılan Osmanlı düzenlemeleri, dönemine göre farklı biçimlerde süregelmiştir. Geriye dönüş olarak da adlandırılan bu anlayışta, Kanuni Sultan Süleyman dönemi kurumları, zihni yapısı, inanç sistemi ve hareket tarzı örnek alınarak Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı devirlerini geri getirmek amaçlanmıştır. Bunun gerçekleşmesi için devlet adamları önce sorunları ortaya koymuşlar, daha sonra da birtakım çözüm önerileri sıralamışlardır. Devleti ilgilendiren hemen her konuyu içine alan ve çözüm önerileri sunan kaynakların başında siyasetnameleri bulmaktayız.

Siyasetnameler, devirlerinin gereklerini, en iyi devlet idaresinin nasıl olması gerektiğini, halkın yaşadıklarını dile getiren; başta hükümdar olmak üzere devletin diğer memurlarına adaleti öğreten, hemen hemen her devirde idarecileri uyaran, nasihat eden, yol gösteren eserlerdir. Siyasetnameler esas konu olarak, devlet yönetimini ele aldığına, devletin bütün güç ve yetkisi de hükümdarda bulunduğuna göre, hükümdarlar için kaleme alınmış eserler olarak kabul edilirler. Bu eserlerden, çağın sosyal ve toplumsal hayatını, askeri ve mali örgütlerini, yasa ve tüzüklerini, toplumun dayandığı gelenek ve görenekleri öğrenmek mümkündür.

Çoğu kez Sultan'a sunulan bu eserlerden biri de Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın "Devlet Adamlarına Öğütler" adıyla günümüz Türkçesine çevrilmiş olan eseridir. Bu eser 17'nci, 18'nci ve 19'ncü yüzyıl reform hareketlerinin düşünsel dünyası arasındaki farkları kavrayabilmemiz için önemli bir belge niteliğini taşımaktadır. 1700'lü yıllarda devletin çeşitli kademelerinde görev alan Defterdar Sarı Mehmet Paşa bu eserinde Osmanlı devlet sistemini ilgilendiren önemli konuları işlemiş, sorunları ve çözüm önerilerini sıralamıştır. Eserde soyut önerilerin yerine genellikle pratiğe yönelik somut, teorik öğüt ve nasihatler verilmektedir. Verilmek istenen mesaj fikir ve önerilerini desteklemek için çokça ayet, hadis ve özlü sözler kullanmışlardır. Eserin yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik şartlarının ve dini düşüncesinin de üslup ve muhtevayı etkilediği gözlenmektedir.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa kendi bürokratik tecrübeleriyle sorunları irdelemiş ve gözlemleri doğrultusunda yorumlamışlardır. Sarı Mehmet Paşa'nın "Devlet Adamlarına Öğütler" kitabı dönemin özelliklerini ve üstü örtülü bir biçimde de olsa sorunlarını yansıttığı için önemlidir. Ayrıca söz edilen sorunların günümüz Türkiye'sinde hala yaşanıyor olması ise kitabın içeriğinin önemini göstermektedir. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın eseri nasihat türü siyaset eleştirisi geleneğinin son örneklerini oluşturmakta ve bundan sonra yazılan eserlerde sistemde bir değişiklik yani reform düşüncesinin daha belirgin hale gelmeye başladığı görülmektedir. Bu anlamda değişim sürecinin bir aşamasını içeren eser tarihsel bir miras olarak her zaman incelenmeyi hak etmektedir.

Günümüz Türkiye'sine baktığımızda da siyasetnamelerin ve bunlardan yararlanmanın gerektiğini görebiliyoruz. Ülkemizde mevcut olan bir anayasa var. Anayasa bir ülkenin nasıl yönetileceğini belirten yazılı bir kaynaktır. Yasalar, kanunlar, tüzükler, kanun hükmünde kararname. Hepsi anayasada belirtilen kurallara uygun olarak çıkarılır. Aksi durumda yüce mahkeme sıfatına sahip anayasa mahkemesi bunları iptal eder. Yani anayasaya aykırı bir değişiklik yapmak mümkün değildir.

Günümüz anayasası 12 Eylül askeri diktasının oluşturduğu askeri bir anayasadır. 1982 Anayasası herkes tarafından şiddetle eleştiriliyor. 1982 Anayasasının kötü bir Anayasa olduğu artık genel kabul görmüş bir kanıdır. Anayasa metnini hayatında görmemiş kişiler dahi bu Anayasanın kötü bir Anayasa olduğuna inanıyorlar. Demokrasiye, insan haklarına, hukuk devletine, yargı bağımsızlığına, çağdaş uygarlığa ve hatta giderek bilime aykırı olduğu görülmektedir.

1982 Anayasası günümüz şartlarında ihtiyaçlara karşılık vermekte yetersiz kalmaktadır. O dönem ki şartlar gereği özgürlüğü kısıtlayan hükümlerle doludur. Yasakçı bir anayasadır. 21. yüzyılda da bu kadar geniş kapsamlı yasakları içinde barındıran askeri bir anayasa ile yönetilmek bizim için bir şanssızlıktır. Özgürlüklerin ön planda tutulduğu, değişen dünyada Türkiye'nin hak ettiği yeri alabilmesi için sivil bir anayasa şarttır. Yeni bir anayasa yapabilmek için de bu bağlamda siyasetnamelere ihtiyaç vardır. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın siyasetnamesi de yararlanılabilecek en iyi ve faydalı örneklerdendir.

Yeni anayasa yapmak demek, devleti yeniden kurmak demektir. Dolayısıyla siyasetname okumak genel itibariyle siyasetle ilgili insanların ve özelde de tüm Türk vatandaşlarının yararına olacaktır kanısındayım. Bu anlamda, medeniyet, devlet, vatan ve millet kavramlarının İslam kültüründeki anlamlarını yeniden keşfetmek zorundayız.

KAYNAKLAR

- Acun, F. (2002). Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması, *Türkler*, IX. Cilt, Ed. Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Açıkalın, A. (1994). *Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Adalıoğlu H. H. (2005). Zencani, Sultana Öğütler: Alaeddin Keykubat'a Sunulan Siyasetname çevirisi, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Akal, C. B. (1995), *Sivil Toplumun Tanrısı*, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Akyüz, V. (1999). İbn Teymiye Siyaset çev. (es-Siyasetü's-Şeriyeye), İstanbul: Dergah
- Arat, R. R. (2003). Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, çeviri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arslan, M. (1989). Eski İran Devlet Geleneği ve Siyasetnameler, *İÜEF Sosyoloji Dergisi* (1), İstanbul.
- Algül, H. (1996). Ebu-Necib Sühreverdi, Yönetenlerin Yönetimi (Nehcü's-Süluk Fi Siyaseti'l-Müluk), çeviri, Tercüman 1001 Temel Eser no. 80.
- Algül, H. (1998). Kınalızade Ali Efendi, (Ahlak-i Ala-i) çeviri, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, no. 30.
- Alptekin, C. (1992). "Büyük Selçuklular" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, ed. Kenan Seyitoğlu, cilt 7, s. 184-202, İstanbul: Çağ Yayınları.
- Altunışık, R. Coşkun, R. Yıldırım, E. Bayraktaroğlu, S. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Anay, H. (1994). Celaleddin Devvani Hayatı Eserleri Ahlâk ve Siyaset Düşüncesi, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ateş, A. (1999). Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi, Rahat-üs-Sudür ve Ayet-üs-Sürur (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti), cilt 1, çeviri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atmaca, V. (2004). Hadisleri Bakımından Siyasetnameler, Ebu'n-Necib'in en-Nehcü'l-Mesluk'unda Yönetenlerle İlgili Rivayetler, Şanlıurfa: *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 14, sayı 1.

- Atsız, H. N. (1992). *Aşık Paşazade, Aşık Paşaoğlu Tarihi* çevirisi, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Ayar, M. T. (2009). *Nizamü'l-Mülk, Siyasetname*, çeviri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aydın, K. (1987). *Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aydın, M. (1991). *Eğitim Yönetimi*, Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Aykut, S. (1997). *Ebu Mansur es-Sealibi, Hükümdarlık Sanatı (Adabul Müluk)*, çeviri, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Aykut, S. (2011). *Muhammed B. Turtuşi, Siracu'l-Müluk: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair Derleme*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Akad, M. (1993). *Genel Kamu Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Babür, S. (1998). *Aristoteles, Nikomakhos'a Etik*, çeviri, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Bahçivangil, İ. (1999). 21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları, Drucker, P. çev, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Barak, O. (2006). *Hisse Senedi Piyasalarında Anomaliler ve Bunları Açıklamak Üzere Geliştirilen Davranışsal Finans Modelleri İMKB'de Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başaran, İ. E. (1999). *Yönetimde İnsan İlişkileri*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Batur, S. (2005). *Sadi Şirazi, Gülistan*, çeviri, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Batur, S. (2005). *Kelile ve Dimne*, çeviri, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Binbaşoğlu, C. (1983). *Eğitim Yöneticiliği*, Ankara: Binbaşoğlu Yayınları.
- Bursalioğlu, Z. (1982). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Bursalioğlu, Z. (1991). *Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama*, Ankara: Pegem Yayınevi.
- Canbaş, S. Doğanlı, H. (2007). *Finansal Pazarlar, Finansal Kurumlar ve Sermaye Piyasası Analizleri*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Coşan, M. E. (1996). *Hızlı Ali'den Devlet Adamlarına Öğütler*, Ankara: Seha Neşriyat.

- Çağlar, İ. (2001). Yönetim Kültür Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma, Ankara: *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi Yayınları*.
- Çakmakcıoğlu, S. (2008). Koçi Bey Risaleleri, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çaksu A. (1996). Erwin I.J. Rosenthal, Ortaçağda İslâm Siyaset Düşüncesi, Çeviri, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çamalan, A. (2006). Osmanlı Siyasetnamelerine Göre Sonun Başlangıcı Sebepler ve Çözüm Önerileri, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, V. (1997). *Eğitim Yönetiminde Kuramsal Gelişmeler Eğitim Yönetimi*, İstanbul.
- Çolak, O. M. (2003). *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnameler Bibliyografyası*, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (1994). *Devlet*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Demirci, M. (2004). Beytü'l-Hikme, s. 93-94'den aktaran H. Hüseyin Adaloğlu, Siyasetnamelerin Klasik Kaynakları, Eskişehir: *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.
- Dev, D. Altunsaray, M. ve Erçetin, S. (2002). *Eğitim Yöneticiliği*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Develioğlu, F. (1993). *Siyaset, Osmanlıca-Türkçe Alfabetik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dikici, M. (2005). *Türklerde Devlet*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilber, M. (1981). Türk Özel Kesim Endüstri Yöneticilerinde X ve Y Kuramları Açısından Güdülenme, *Yönetim Psikolojisi*, Ankara.
- Durak, K. (1991). Hamilton, A. R. Gibb, İslâm Medeniyeti Üzerine Araştırmalar, Çeviri, İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Düren, Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Doğru, B. (2009). Sülvanü'l-muta Fi'udvani'l-Etba, Uyrukların Düşmanlığı Hakkında Yöneticiye Öğütler, çeviri, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Döm, S. (2004). Yatırımcı Psikolojisi, İTÜ, 8. Ulusal Finans Sempozyumu Bildirisi, İstanbul.

- Efil, İ. (2010). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Erdoğan, İ. (2000). *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eren, E. (1993). *Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergan, N. E. (1998). *Siyasetnamelerimizde Çizilen Devlet Adamı Portresinin Temel Özellikleri*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Erkin, H. C. (2006). Tsunetomo Yamamoto, Hagakure: Saklı Yapraklar, çeviri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ertürk, M. (2009). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Eryılmaz, B. (1999). *Kamu Yönetimi*, İstanbul.
- Esen, B. N. (1969). Devlet Adamlarına Öğütler, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26. , Sayı: 3, Ankara.
- Fişek, K. (1979). *Yönetim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Gafarov, A. Şükürov, Z. (2007). Nasiruddin Tusi, Ahlak-ı Nasrı, çeviri, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Genç, N. (2007). *Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gencer, B. (2000). Osmanlı Siyasi Felsefe ve Rejimi: Kuruluşunun 700. Yıldönümü Münasebetiyle Bir İcmal, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 4-5, İstanbul.
- Gökçe, A. F. (2010). Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi, *Yasama Dergisi* Sayı:14.
- Gökyay, O. Ş. (2007). Keykavus, Kabusname, çeviri, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Güçlüol, K. (1985). *Eğitim Yönetiminde Karar ve Örnek Olaylar*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Gündüzöz, G. (2007). İslam Kültüründe Siyasetnameler, Abdülhamid el-Katib, Doğunun Hükümdarı, İstanbul: Lacivert Yayıncılık.

- Güvenç, N. (2008), Niccolo Machiavelli, Prens, çeviri, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Gümüş, M. (1995). *Yönetimde Başarı İçin Altın Kurallar*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hatiboğlu, Z. (1986). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Hicks, H. G. (1979). *Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- İnalcık, H. (1958). Osmanlı Padişahı, Ankara: Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 13, No: 4.
- İnalcık, H. (1966). *Kutadgu Bilig'te Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri*, Ankara: TKAE.
- İnalcık, H. (1990). *Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi, Türkiye Günlüğü*, Sayı 11, Ankara.
- İnalcık, H. (1999). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* (Akademi ve İktidar), Yıl: 2, Sayı: 7, Ankara.
- İnalcık, H. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kafadar, C. (2002). Osmanlı Siyasal Düşüncesinin Kaynakları Üzerine Gözlemler, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahraman, A. (1996). Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı (Ahlak-i Ala'i), Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, no. 69.
- Karaman, T. (2000). *Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler*, Türk İdare Dergisi.
- Kavrakoğlu, İ. (1996). *Toplam Kalite Yönetimi*, Ankara: Kalder Yayınları.
- Kaya, Y. K. (2003). *Eğitim Yönetimi*, Ankara: Bilim Yayınları
- Kaya, Y. K. (2006). Narayana, Hitopadeşa (Yararlı Eğitim) çeviri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaynak, T. (1990). *Organizasyonel Davranış*, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları.
- Kaynakçı, B. (1994). Yeni Gerçekler, Drucker, P. çeviri, Ankara: İş-Türk Ltd. Şti.

- Kayra, C. (1970). Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Dramı, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 3. , Sayı: 2, Ankara.
- Koçel, T. (2003). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında Mutasavvıflar*, Ankara.
- Köseoğlu, N. (1997). *Eski Türklerde, İslam'da ve Osmanlı'da Devlet*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Köymen, M. A. (1999). Nizamü'l-Mülk, Siyasetname, çeviri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Levend, A.S. (1963). Siyasetnameler, Ankara: TDA.
- Mehmet, A. (2000). Osmanlı Devlet Yönetimine Ait Siyasetname Özelliği Taşıyan Küçük Bir Risale: Gelibolulu Ali'nin "Hakâyiku'l-Ekâlîm" adlı eseri, Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999). Düşünce Hayatı: 14-17. Yüzyıllar Osmanlı Medeniyeti Tarihi, cilt I, Ekmelettin İhsanoğlu, İstanbul: Feza Gazetecilik.
- Okur, H. (2009). İmam Gazali, Yöneticilere Altın Öğütler (et-Tibru'l- Mesbuk fi Nasihati'l-Müluk), çeviri, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Ortaç A. (1996). Tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı, çeviri, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1979). *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2002). Osmanlı'da 18'nci Yüzyıl Fikir Dünyasına Dair Notlar, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Öktem, M. K. (1991). Güdüleme Kuramları ve Yetişen Kamu Yöneticilerimiz: X ve Y Kuramları Üzerinde Bir Alan Araştırması, Ankara: *Amme İdaresi Dergisi*, C. 24.
- Örnek, A. (1992). *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Meram Yayınları.

- Öz, M. (1997). Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları: 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıl Başlarına, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Öz, M. (1999). Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler, İslami Araştırmalar, Cilt, XII, Sayı, 1, Ankara.
- Özcan, A. (1980). Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem İçin Kardeş Katli Meselesi, İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. 33.
- Özcan, A. (1999). Osmanlı Siyasetnamelerinde Reaya Hukuku, Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi: II. Kitap, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (1977). Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930), Cilt: II. , Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını.
- Peker, Ö. (1995). *Yönetimde Geliştirmenin Sürekliliği*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2000). *Yönetim Becerileri*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Melek, T. (1995). *Örgütsel Psikoloji*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Sağlam, M. (1979). Örgütsel Değişme, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Sargut, S. A. (1994). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, Ankara: Verso Yayınları.
- Sarıbıyık, M. (2004). Maverdi, Siyaset Sanatı (Nasihatü'l-Müluk), çeviri, İstanbul: Ark Yayınları.
- Savaş, A. İ. (1999) Layiha Geleneği İçinde 18. Yüzyıl Osmanlı Islahat Projelerindeki Tespit ve Teklifler, *Türk Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9: 87-112.
- Severcan, Ş. (1999). *Ali'nin Siyaset Felsefesi*, İslamiyat, Cilt II, Sayı 4, Ankara.
- Sevinç, T. (2004), 1703 Edirne Vakası, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Sökmen, U. (2011). Devlet Memuruna Hediye Rüşvet midir, *Maliye dergisi*, sayı 161.
- Süreyya, M. (1996). Sicil-i Osmanî, c4, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları Eserleri.

- Şen, M. (1997). Nasihatü'l Muluk ve İl Principe'in Siyasal Sosyoloji Bağlamında Karşılaştırılması Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Tikici, M. ve Deniz, M. (1993). *Örgütsel Davranış*, Malatya: Özmert Ofset.
- Timur, H. (1990). Yönetimde Karar Verme ve Problem Çözme TMO Ders Notları, Ankara.
- Tiryakioğlu, S. (1968). Gaetano Mosca, Siyasi Doktrinler Tarihi, çeviri, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Tokyay, M. (2011). Hileler Kitabı: Arap Kültüründe Siyasi Stratejiler, derleyen, R. R. Khawam, çeviri, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Tortop, N. İşbir, E. Aykaç, B. Tosun, K. (1993). İşletme Yönetimi, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Tortop, N. İşbir, E. ve Aykaç, B. (1999). Yönetim Bilimi, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Torun, Z. (1998). Yönetim Kuramlarında Katılma, Ankara: *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetimi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Türk, E. (1999). *Türk Eğitim Sistemi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Türk, H. B. (2012). *Çoban ve Kral*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uçman, A. (1999). Koca Sekbanbaşı Risalesi (Hulasat-ül Kalam fi Redd-il Avam) çeviri, Tercüman 1001 Temel Eser no. 72.
- Uğur, A. (1998). Lütü Paşa, Asafname, çeviri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Uğur, A. (2001). *Osmanlı Siyasetnameleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uğural, H. R. (1969). Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Nesayihü'l-vüzerâ ve'l-ümerâ veya Kitab-ı Güldeste sad. (*Devlet Adamlarına Öğütler*), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Uzel, T. (1999). Seneca, Ahlaki Mektuplar-Epistulae Morales, çeviri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). Osmanlı Devlet Teşkilatına Methal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

- Üçok, C. (1976). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ülgen, H. (1989). *İşletmelerde Organizasyon İlkeleri ve Uygulamaları*, İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Üzün, C. (2000). *Stratejik Yönetim Ve Halkla İlişkiler*, İzmir: Eylül Yayınları.
- Yeniçeri, Ö. (2006). *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yıldırım, H.A. (2002). *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, C. (1999). *Siyasetnameler ve Osmanlılarda Sosyal Tabakalaşma*, Osmanlı: Toplum, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yılmaz, C. (2002). 16. ve 17. Yüzyıl Islahatnamelerine Göre Osmanlılarda Siyaset ve Toplum Düşüncesi Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Yücel, Y. (1974). *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler*, Ankara.

EK: ARAŞTIRMA MÜLAKAT FORMU

1.	Defterdar Sarı Mehmet Paşa Siyasetnamesi'nde Yeniçeri Ocağı'nda yöneticilerin dinî ve ahlaki nitelikleri, ocağın yapısı için bir sigorta görevi görmekteydi şeklinde belirtilmiştir. Günümüzdeki askeri kurumlarda dini ve ahlaki niteliklerin aranması sizce gerekli midir? Gerekliyse neden?
2.	Adalet ile ilgili görüşlerini “bir saatlik adalet, 70 yıllık ibadetin yerini tutar” hadisine dayandırarak açıklamıştır. Adaleti bir makinenin dişlilerine benzetir ve adaletin sağlanmasıyla bir döngünün oluşacağını ve devletin sağlam bir şekilde ayakta duracağını söyler. Yönetimde adaletin sağlanması sizce de bu kadar önemli midir?
3.	Devlet yönetiminde işlerin işin ehline verilmesi konusunda büyük özen gösterilmesi gerektiğini savunmuştur. Yönetim görevlerinin ehil yöneticilere verilmesi önemli midir?
4.	Yönetimde Yeniçeri Ocağı ile saray arasında tam bir iletişim ve uyum olması gerektiği belirtilmiştir, hedeflenmiştir. Yönetimle ilgili kesimler (paydaşlar) arasında etkin bir iletişim ve uyum olması gerekli midir?
5.a.	Padişahın Vekili ve Baş Vezir olan Sadrazamın nitelikleri anlatılırken, iyi bir yönetici olmasının yanı sıra iyi ahlaklı bir insan olması gerektiği vurgulanmıştır. Yöneticiler özellikle de üst düzey yöneticiler için bu nitelikler gerekli midir?
5.b.	Bir devlet hizmeti rüşvetle birine verildiğinde o kimse devlet tarafından kötülük yapmaya görevlendirilmiş gibi olur ve fakir halka zulüm yapıp halkı perişan eder denilmiştir. Günümüzde yönetimin çeşitli kademelerinde yapılan işlerde sizce rüşvet benzer bozucu etkileri yapar mı?
5.c.	Yöneticiler ön yargı oluşturabileceği düşüncesiyle özellikle dedikodudan uzak durmaları gerekmektedir anlayışı vardır. Bu tespit günümüz yöneticileri açısından da geçerli midir?

EK: ARAŞTIRMA MÜLAKAT FORMU'NUN DEVAMI

6.	Savunma ve taarruz stratejilerinde uzlaşma mümkünse, çatışma ortamı sürdürülmemelidir, kan dökmekten sakınmakta askerin kurtuluşu vardır denilmektedir. Aynı stratejinin günümüz kamu ve işletme yönetiminde geçerli olabileceğine inanır mısınız?
----	--

ÖZGEÇMİŞ

1977 Zonguldak doğumlu olan Tayfun AKKUZU, ilköğrenimini Çaycuma'da, orta öğrenimini Zonguldak'ta tamamlamıştır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2000 yılında mezun olmuştur.

2003 yılında başladığı memuriyet hayatına Milli Eğitim Bakanlığı Zonguldak-Çaycuma İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bir ortaokulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak devam etmektedir.

2010-2011 güz döneminde Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında başladığı Yüksek Lisans eğitimini sürdüren AKKUZU evli ve 1 çocuk babasıdır.